

DİÇOD

**DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ**

Yıl/Year: 2 Sayı/Issue: 4 Kış/Winter 2022

DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Interdisciplinary Research on Children's Rights

DERGİNİN SAHİBİ

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

SAYI EDITÖRÜ

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ

TÜRKÇE DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

YABANCI DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

EDITÖRLER KURULU

Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Belma TUĞRUL

İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ

YERDELEN

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Emine Efe ÖZEL

Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Emine ERATA

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖNEN

İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF

Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Selma KARATEPE

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL

Süleyman Demirel Üniversitesi

Prof. Dr. Önder KUTLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Claudia MAIER-HÖFER

Evangelische Hochschule Darmstadt

Prof. Dr. Rebekka Bending

Hochschule für angewandte Pädagogik

Doç. Dr. Aliye BULUT

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üni.

Doç. Dr. Ashlan ARDIÇ ÇOBANER

Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Handan ÖZCAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN

Bayburt Üniversitesi

Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ

KURTULUŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Doç. Dr. Müzeyyen ALTUNBAY

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM

İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Özge METİN ASLAN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan SAPSAĞLAM

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Seydi Ahmet SATICI

Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Yalçın KANBAY

Artvin Çoruh Üniversitesi

Assoc. Prof. Ana Cristina BACIU

Babeş-Bolyai University, Romania

Dr. Sarah COOMBS

University of Suffolk, England

Dr. Ana JOVIĆ

Lazić Faculty of Law Osijek, Josip Juraj

Strossmayer University, Croatia

Dr. Öğr. Üyesi Ahu ÖZTÜRK

Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KÜÇÜK BİÇER

Gazi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Esmeray ALACADAĞLI
Bayburt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat ARTUÇ
Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ERİKLİ
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Aykut Can DEMİREL
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Canan DURAL TASOUJİ
Mersin Üniversitesi

Dr. Fatih GÜLER
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Harika UÇAR
Gazi Üniversitesi

Dr. Seda ÇARIKÇI
Milli Eğitim Bakanlığı

Dr. Oktay TATLICIOĞLU
Dicle Üniversitesi

SEKRETERYA

Arş. Gör. Abdullah DİRİKOÇ

KAPAK TASARIMI

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin YILMAZ

Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yayınlanan makaleler kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

Dergimiz ASOS Index tarafından taranmaktadır.

İletişim: dicod.editor@gmail.com

Yıl: 2 Sayı: 4

ISSN: 2757-9107

YAYIN POLİTİKASI

1. Eğitim, sağlık, hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, iletişim, teknoloji, mimarlık, sanat, spor, iktisat, edebiyat, dil başta olmak üzere çocuk hakları ve çocukluk kültürü ile ilgili konular derginin kapsamını oluşturmaktadır.
2. Makale değerlendirme sürecinin tüm aşamaları Dergipark sistemi üzerinden yürütölmektedir. Başvuru sürecinden itibaren tüm aşamalarda gerekli belgelerin iletilmesi, yazışmaların sağlanması, bilgilendirmelerin yapılması için tüm taraflar sadece bu sistemden yararlanacaktır.
3. Dergiye gönderilecek aday makaleler için yazarların benzerlik raporlarını aşağıdaki belgelerle birlikte iletmeleri gerekmektedir. Benzerlik oranı %20'den fazla olan çalışmalar herhangi bir işleme gerek kalmaksızın yazara iade edilir.
4. Dergiye gönderilen çalışmalarla ilgili değerlendirme sürecinin başlatılabilmesi için ilk işlem ön incelemenin gerçekleştirilmesidir. Bu incelemede çalışmanın yayın politikasında belirtilen koşulları sağlayıp sağlamadığı belirlenir. Bu aşamadan geçemeyen çalışmalar reddedilir.
5. Dergiye sunulan tüm çalışmalar çift kör hakem sistemi ile değerlendirilir. Hakem değerlendirmelerinin çelişmesi veya yetersiz bulunması halinde Yayın Kurulu ek hakem değerlendirmelerine başvurabilirler.
6. Hakemler tarafından düzeltme istenen çalışmalar, yazarlar tarafından gözden geçirildikten sonra aynı hakemlerin incelemesine yeniden sunulur. Bu aşamada hakemler tarafından yeterli bulunmayan çalışmalar reddedilir.
7. Dergide yayımlanacak çalışmalarla ilgili nihai karar Yayın Kuruluna aittir.
8. Makale değerlendirme süreci en fazla iki ayda tamamlanır.

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Sebiha KABLAY

Ordu Üniversitesi
Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bölümü sebihakablay@odu.edu.tr

**Doç. Dr. Filiz Tufan EMİNİ
KURTULUŞ**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu
Yönetimi Bölümü
ftemini@comu.edu.tr

Doç. Dr. Levent MEMİŞ

Giresun Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
levent.memis@giresun.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÇIKRIKÇI

Giresun Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
tolga.cikrikci@giresun.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi Ebru TURAN
GÜNTEPE**

Giresun Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim
Teknolojileri Eğitimi Bölümü
ebru.turan.guntepe@giresun.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Metin YILDIZ

Sakarya Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Ebelik Bölümü
metinyildiz@sakarya.edu.tr

Dr. Fatih GÜLER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Çan Meslek Yüksekokulu
Muhasebe ve Vergi Bölümü
fatih.guler@comu.edu.tr

**Prof. Dr. Betül KARAGÖZ
YERDELEN**

Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
drbetulkaragozyerdelen@gmail.com

Doç. Dr. Ayça KARTAL

Muş Alparslan Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
a.kartal@alparslan.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Elvan Emine ATA

Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Hamidiye Hemşirelik Fakültesi
Hemşirelik Bölümü
elvanemine.ata@sbu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ELKOCA

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji
Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Ebelik Bölümü
ayse.elkoca@gibtu.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi Figen TAŞKIN
ÖZGÜLŞEN**

Ordu Üniversitesi
Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
figentaskin@odu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Damla PEKTAŞ

Biruni Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Çocuk Gelişimi Bölümü
dpektas@biruni.edu.tr

Dr. Hatice LEBLEBİCİ

Yıldız Teknik Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
leblebicih@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

Çocukların Sosyal İzolasyon Sürecindeki Yaşantılarının Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi

Erdem HAREKET.....10-37

Belediyelerin Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Dijital Ortamda Uygulamalarının İncelenmesi

Esin Ezgi KARAMAN, Mustafa Serkan ABDÜSSELAM.....38-47

Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasına Yönelik Kamu Politikası Analizi

Muhammet Yunus KURUCA, Yasemin MAMUR IŞIKÇI48-70

Derleme Makalesi

Engelli Çocukların Katılım Haklarının Türkiye’deki Mevzuat Bağlamında Değerlendirilmesi ve Engelsiz Yaşam Merkezlerinin Önemi

Fatih Yılmaz ŞENYÜZ71-92

CONTENTS

Research Article

An Examination of Children's Experiences in the Social Isolation in Context of Children's Rights

Erdem HAREKET.....10-37

Investigation of the Applications of Municipalities in the Digital Environment within the Scope of the Convention on the Rights of the Child

Esin Ezgi KARAMAN, Mustafa Serkan ABDÜSSELAM.....38-47

Public Policy Analysis for the Establishment of Juvenile Courts in Turkey

Muhammet Yunus KURUCA, Yasemin MAMUR IŞIKÇI48-70

Review Article

Evaluation of the Participation Rights of Disabled Children in the Context of the Legislation in Turkey and the Importance of Barrier-Free Living Centers

Fatih Yılmaz ŞENYÜZ71-92

SUNUŞ

20 Kasım 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin imzalanmasının 33 yılını kutladık. Yaşanan iki büyük dünya savaşından sonra 20 Kasım 1989 tarihinde bu Sözleşme'nin imzalanması çocuk hakları için çok önemli bir gelişme olmuştur. Sözleşme, neredeyse tüm ülkeler tarafından kabul edilmesi açısından uluslararası alanda çok güçlü bir etkiye sahip olmasının yanında, çocuk haklarına çocukları yetişkinlerle eşitleyecek yeni bir bakış açısı getirmiş olması bakımından da önem taşımaktadır. Sözleşme'nin imzalandığı tarihi takip eden süreçte, çocuk hakları alanındaki literatürün genişleyerek ve çok farklı konuları tartışmaya açarak ilerlemesi bu etkinin açık göstergelerindedir.

Disiplinler arası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi de akademik alandaki bu gelişmeye katkı sağlamak üzere yayın hayatına başlamıştır. Dergi'nin 4. sayısında da önceki sayılarda olduğu gibi çok farklı konular ele alınmıştır.

Erdem HAREKET'in çalışmasında Covid-19 sürecinde çocukların sosyal izolasyon yaşantıları çocuk hakları bağlamında irdelenmiştir. Esin Ezgi KARAMAN ve Mustafa Serkan ABDUSSELAM'ın çalışmalarında Türkiye'deki belediyelerin dijital ortamdaki web siteleri, uygulamaları ve hizmetleri yine Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmiştir. Fatih Yılmaz ŞENYÜZ'ün çalışmasında birçok belediyenin hayata geçirmiş olduğu Engelsiz Yaşam Merkezleri çocukların katılım hakkı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Muhammed Yunus KURUCA ve Yasemin MAMUR IŞIKÇI ise çalışmalarında Türkiye'de çocuk mahkemelerinin kurulmasına yönelik kamu politikalarını incelemişlerdir.

Derginin yayın hayatını sürdürmesine kalemleri ve emekleri ile destek olan yazarlarımıza hakemlerimize ve editörlerimize teşekkürlerimi sunar, siz değerli okuyucularımıza iyi okumalar dilerim.

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

Dergi Sahibi

PRESENTATION

On 20 November 2022, we celebrated the 33rd year of the signing of the United Nations Convention on the Rights of the Child. The signing of this Convention on 20 November 1989 was a very important development for children's rights after two world wars. In addition to having a very strong impact in the international arena in terms of being accepted by almost all countries, the Convention is also important in terms of bringing a new perspective to children's rights that equates children with adults. This impact can clearly be seen in the expansion of the literature in the area of children's rights and the advancement in many different areas in the years after the Convention was signed.

The Interdisciplinary Journal of Child Rights Research has begun its publication life to contribute to this development in the academic field. In the 4th issue of the Journal, as in the previous issues, different topics were discussed.

In Erdem HAREKET's study, children's experiences of social isolation during Covid-19 were examined in the context of children's rights. In the study presented by Esin Ezgi KARMAN and Mustafa Serkan ABDUSSELAM, the digital websites, applications and services of municipalities in Turkey are evaluated within the scope of the Convention on the Rights of the Child. In Fatih Yılmaz ŞENYÜZ's study, the Barrier-Free Living Centers implemented by many municipalities were evaluated within the framework of children's right to participation. Muhammed Yunus KURUCA and Yasemin MAMUR İŞİKÇİ examined the public policies towards the establishment of juvenile courts in Turkey.

I would like to thank our authors, referees and editors who support the journal with their pens and efforts, and wish you, our esteemed readers, a good reading.

Assoc. Prof. Yasemin MAMUR İŞİKÇİ

Journal Owner

Çocukların Sosyal İzolasyon Sürecindeki Yaşantılarının Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi¹

Erdem HAREKET²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 20.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Çocuk, Çocuk Hakları,
Sosyal İzolasyon, Ebeveyn
Tespitleri

ÖZET

Bu araştırma çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantılarının ebeveyn tespitleri çerçevesinde belirlenmesi, buna ilişkin tespitlerin çocuk hakları bağlamında tartışılması ve geleceğe yönelik benzer koşulların yaşanma olasılığına karşın çocukların ve haklarının daha etkin korunabilmesine yönelik önerilerin ortaya konulabilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak durum çalışması deseninde gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubunu maksimum çeşitlilik örnekleme ile belirlenmiş toplam 712 ebeveyn çifti oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin edinilmesinde açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmış, edinilen yazılı doküman verileri içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmada, ebeveyn tespitlerine dayalı olarak belirlenen yaşantılar çocuğun; eğitim ve fırsat eşitliği, şiddet, ihmal ve istismardan korunma, çok yönlü gelişim, zararlı madde ve alışkanlıklardan korunma, ev yaşamına katılım, boş zaman değerlendirme ve eğlenme, bilgiye erişim ve iletişim, saygı, ilgi ve sevgi görme, dijital ortam risklerinden korunma ve her türlü kötü muameleye karşı korunma hakkı çerçevesinde hak temelli bir bağlamda incelenerek tartışılmıştır. Araştırmada, sosyal izolasyon sürecindeki çocuk yaşantılarının yaygın biçimde çocuk hakları açısından ihlal unsuru oluşturucu içeriğe sahip oldukları ve çocukların riskli yönü daha güçlü yaşantılarla daha sık karşı karşıya kalmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara dayalı olarak araştırma kapsamında, benzer durumların ileriki zamanlarda tekrarı halinde çocukların ve haklarının korunması ve daha etkin gözetilmesine yönelik başta ebeveynler, eğitimciler ve politika geliştiriciler olmak üzere konunun paydaşı diğer unsurları da esas alan bazı öneriler geliştirilmiştir.

An Examination of Children's Experiences in the Social Isolation in Context of Children's Rights

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 20.10.2022

Accepted Date : 30.11.2022

Keywords:

Children, Children's Rights,
Social Isolation, Parental
Determinations

ABSTRACT

This study was conducted to learn how children experience social isolation within the context of parental decisions, to discuss relevant findings in relation to children's rights, and to offer suggestions for more effective child protection in the event that similar circumstances arise in the future. The research was carried out in a case study design in accordance with the qualitative research approach. The research group consisted of 712 parent couples determined by maximum diversity sampling. A questionnaire consisting of open-ended questions was used to obtain the research data. The data were analyzed using the content analysis technique. Findings from parental reports about life experiences of children indicate certain areas such as education, protection from violence, neglect and abuse, development, protection from substance use, participation in domestic and social life, leisure time and entertainment, access to information, and negative attitudes. Children's experiences in these topics were discussed in a rights-based context. As a result, some suggestions have been presented to develop a more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations by essential stakeholders, especially parents, educators and policy makers.

¹ Bu araştırma 9-11 Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen 10. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, erdemhareket@gmail.com ORCID: 0000-0003-3903-7057

1. Giriş

Sonlarına gelindiği gözlenmekte olan salgın sürecinin gerek süreç içerisinde gerekse de sonrasındaki dönemde toplum hayatı ve bireyler üzerinde yaratmış olduğu kalıcı etkilerin izlenmesi mümkündür. Bir başka deyişle insan ve hayvan kitleleri için ölümcül birer faktör olan salgınlar, bireysel ve toplumsal yaşantıyı derinden etkilemiş, sonrasındaki süreçlerde de önemli değişimlere sebep olmuştur (Aslan, 2020). Covid-19'un önümüzdeki dönemde sosyal yaşamdan çalışma yaşamına, eğitimden sağlığa, kent ve çevre anlayışlarına, işletme kültüründen tüketim alışkanlıklarına kadar tüm alanları derinden etkileme potansiyeline sahip olduğu net bir biçimde görülmüştür (Arslan ve Karagül, 2020). Bu süreçte deneyimlenen sağlık problemleri, can kayıpları, sosyal hayattan kopuş, ekonomik darboğaz, sosyal hizmetlere erişimde sıkıntı, eğitim süreçlerindeki kesinti, aile içi sorunlar ve artırılabilir diğer alanlara ilişkin problemler göz önüne alındığında, ne yazık ki bu etkilerin ve değişim içeriklerinin büyük oranda olumsuz yönde olduğu söylenebilir. Salgının dünya çapında çok sayıda ölüme neden olmasının yanında toplumsal ve bireysel boyutta önemli bir stres kaynağı olarak bireylerin hayatlarını psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz etkilediği net bir biçimde gözlemlenmektedir (Aslan, 2020; Bilge ve Bilge, 2020). Yaşamın eve sığdırılmaya çalışıldığı Covid-19 pandemi sürecinde okulların da kapatılmasıyla evlere kapanan bireylerin büyük bir kısmının çocuklar ve anneler olduğu göz önüne alındığında, bu problemlerin etkilerine maruz kalan kesimlerin başında toplumun kırılgan/dezavantajlı grupları arasında ifade edilen çocukların gelmiş olması işten bile olmamıştır (Aslan ve Pakiç, 2020; Demir Öztürk, Kuru ve Yıldız, 2020). Nitekim uluslararası ölçekteki verilere dayalı olarak hazırlanmış olan UNICEF (2021) tarafından yayımlanan "Preventing A Lost Decade Raporu/Kayıp Bir On Yılı Önleme" başlıklı raporunda ve EUROPOL (2021) tarafından hazırlanan "SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment/Ciddi ve Organize Suç Tehdit Değerlendirmesi)" raporunda, dünya üzerinde yer alan tüm çocukların, bölgesel ve kültürel değişkenler özelinde çeşitlilik gösterme durumu olabilmekle birlikte; salgın sürecinde karşı karşıya kalmış oldukları risk faktörlerinin ve bunlara yönelik ciddiyet ölçeklerinin çarpıcı biçimde ortaya konulmuş olduğu görülmektedir.

Çocukların sosyal izolasyon sürecinde karşı karşıya kalmış olduğu bu risk faktörlerinin ve bunlara ilişkin yaşantı deneyimlerinin ise -ki bunlar çocuk hakları kavramları ile bağlantılı hususlardır- çocuğun eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği hakkı, yeterli beslenme ve sağlık/destek bakım hizmetlerine erişim hakkı, katılım hakkı, düşünce ve ifade hürriyeti hakkı, özel hayatın gizliliği, gelişim hakkı, saygı, sevgi, değer ve ilgi görme, kişisel verilerin korunması, sağlıklı gelişim hakkı, her türlü ihmal ve istismara karşı korunma hakkı, iyi oluş halinin devamlılığı, şiddete karşı korunma hakkı, dijital platformların risklerine karşı korunma, bilgi alma ve haberleşme, zorla çalıştırılmama ve zararlı madde ve alışkanlıkların etkilerine karşı korunma hakkı açısından ele alınması son derece mümkündür. Bu aşamada bir örneklemede bulunmak gerekir ise; Akoğlu ve Karaaslan (2020), yaşam tarzı değişikliklerinin ve evde izolasyon sürecinin neden olduğu psikososyal stresin, çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz etkilerin artmasına ve çocukların iyi oluş hallerinin korunamamasına neden olduğuna dikkat çekmişlerdir. Araştırma bulgularının tartışma safhasında ayrıntılı olarak yer verilmiş olması dolayısıyla bu bölümde; belirtilen örnek tespiti paralel, farklı çocuk haklarının ihlalini teşkil edecek durum tespitlerinin literatüre dayalı olarak daha da artırılmasının son derece mümkün olduğunun belirtilmesi ile yetinilmiştir. Bu noktada çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantı deneyimlerinin çok büyük ölçüde, çocuk hakları ihlalini gündeme getirecek bir içerikte gerçekleşmiş olduğu ve çocuklar açısından çok çeşitli risk faktörlerini işaret etmekte olduğu ön düşünülmektedir.

Bu bağlamda gerçekleştirilecek incelemeye, çocuk haklarının korunması ve uluslararası çapta çocuk hakları çerçevesinin belirlenmesine yönelik olarak ortaya konmuş normların esas alınması gerekmektedir. "Çocuk Hakları Bildirgesi, Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi, Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokoller, Dijital Çevrelerde Çocuk Hakları genel Yorum 25, Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

(Lanzorate Sözleşmesi), Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi” de sosyal izolasyon sürecindeki çocuk yaşantılarına ilişkin hak temelli bağlamda yukarıda ortaya konan tespitlere dayanak oluşturacak çocuk hakları mevzuatına dahil bu normatif çalışmalardan bazılarıdır (Akyüz, 2012; Özdemir ve Ruhi, 2016; Hareket, 2020; İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi, 2020; United Nations, 2021).

Çocukların salgın döneminde kendilerine risk yaratan durumlara ilişkin tepkilerinin belirlenmesi gerek süreç içerisinde gerekse süreç sonrasındaki gereksinimlerinin hızlı ve uygun bir şekilde karşılanması bakımından oldukça önemlidir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu husus sadece çocuklar açısından değil, toplumsal hayatın sağlıklı düzeliş ve ilerleyiş süreci açısından da dikkate değerdir. Bu araştırmada da çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantı durumlarının ebeveyn tespitleri çerçevesinde belirlenerek incelenmesi, buna ilişkin tespitlerin çocuk hakları bağlamında tartışılması ve gelecekte benzer koşulların yaşanma olasılığına karşın çocukların ve haklarının daha etkin korunabilmesine yönelik çıkarımların ortaya konulabilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bugünün tespitlerinden hareketle geleceğe ilişkin olarak çocukların ve haklarının korunması amacıyla hizmet edeceği düşünülen önerileri ortaya koyma yönündeki nihai amacı, araştırmanın önem boyutuna da işaret etmektedir. Çünkü salgın hastalıkların, geçmişte ve hâlihazırda günümüzde yaşandığı gibi gelecekte de yaşanacak olması muhtemeldir (Budak ve Korkmaz, 2020). Ebeveynlerin, salgın sürecinde çocuklar ile aynı mekânları ve aynı zaman dilimlerini en çok paylaşan kişiler oldukları göz önüne alındığında, çocuk yaşantılarına yönelik tespitlerinin, böylesi dönemsel verilere dayalı araştırmalarda öncelikli ve güvenilir bir değere sahip olduğu düşünülmektedir. Nitekim Demir Öztürk, Kuru ve Yıldız (2020), ebeveynlerin özellikle de annelerin çocukların en yakınında olan kişiler olarak güvenilir bilgi kaynakları olarak görüldüklerini belirtmiş ve annelerin salgın sürecine yönelik değerlendirmelerinin de bir merak konusu olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Bu bağlamda ebeveyn tespitleri doğrultusunda çocukların sosyal izolasyon sürecindeki yaşantılarının hak temelli bir zeminde irdelenmesinin, benzer kaotik ortamların tekrar gündeme gelmesi halinde; çocukların ve haklarının daha etkin korunmasına yönelik ortaya konacak gayretlerin, bugünün tecrübelerinden hareketle planlanabilmesinde yerinde bir yaklaşım olacağı ön görülmüştür.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Yaklaşımı

Bu araştırmada, sosyal izolasyon sürecinde yer alan çocukların durumlarına, ebeveynlerin perspektifinden ışık tutulması ve ortaya konan çerçevenin çocuk hakları bağlamında tartışılması amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak durum çalışması deseniyle gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, derinlemesine çalışmalara zemin oluşturan, bütüncül ve bağlamsal hassasiyete sahip, birçok durumda kullanılan ve bireysel, örgütsel, toplumsal, bölgesel, siyasal ve ilgili olaylara ilişkin bilgi oluşturmamıza olanak sağlayan bir yöntemdir (Patton, 2014; Yin, 2009). Bu çalışma kapsamına dayanak oluşturan durum ise yaşanan pandemi sürecinin çocuk hakları açısından irdelenmeye imkân verecek biçimde gündeme getirdiği bazı durumlar, değişimler, riskler ve bunlara ilişkin ebeveynlerin gözlemleri/tespitleri/değerlendirmeleri olarak ifade edilebilir.

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma, Türkiye'nin yedi farklı bölgesinde yaşamlarını sürdüren toplam 712 ebeveyn çiftinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılacak ebeveynlerin belirlenmesi sürecinde amaçlı örneklem türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu örneklem seçim yöntemi, birçok farklılığı içeren ana temaları bir araya getirerek, farklılıkların oluşturacağı ortak örüntüyü ortaya çıkarma amacıyla hizmet etmektedir (Patton, 2014). Bu doğrultuda çalışmanın gerçekleştirildiği araştırma grubundaki ebeveynlerin, yaşanan pandemi sürecinin etkilerinin ve bireyler

tarafından bu sürece yönelik ortaya konulabilecek reaksiyonların çeşitli sosyo-ekonomik etkilerce farklılaşabileceği ön görüşü ile Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden, farklı meslek gruplarına mensup, farklı sayıda ve cinsiyette çocuk sahibi olma, çeşitli yaş aralığı demografisine sahip ve hâlihazırda bir iş sahibi olma/çalışıyor olup olmama unsurları noktasında maksimum çeşitliliği oluşturmasına gayret edilmiştir. Bu ön görüşü destekler nitelikte, kişilerin hayatlarını tehdit eden ve küresel boyutta olan Covid-19 salgını boyunca ve sonrasında strese bağlı ve travmatik etkilerin, kişinin sahip olduğu sosyal ve kültürel özelliklere, sosyoekonomik koşullara, psikolojik iyi oluşuna ve bireysel özelliklerine göre farklılık göstermesinin muhtemel olduğu belirtilmiştir (Aşkın, Bozkurt ve Zeybek, 2020). Araştırma sürecinde yer alan ebeveynlere ilişkin sosyo-demografik veriler aşağıdaki tablo ve şekillerde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Tablo 1'de araştırmaya katılan ebeveynlerin meslek bilgilerine ilişkin verilerine yer verilmiştir.

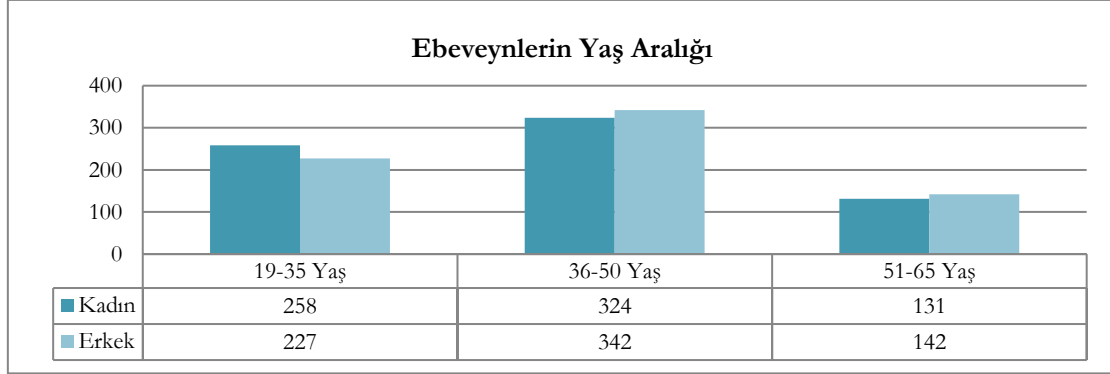
Tablo 1. Katılımcı ebeveynlerin meslek bilgilerine ilişkin dağılım

Meslekler	Kadın	Erkek	Toplam
Öğretmen	101	76	177
Ev kadını/erkeği	166	-	166
Özel sektör	32	113	145
İşçi	14	103	117
Esnaf	18	88	106
Memur	22	67	89
Mimar/Mühendis	13	56	69
Polis	7	54	61
Gardiyan/Zabıta/Güvenlik görevlisi	9	33	42
Sağlık Memuru/Hemşire	35	6	41
Yönetici	7	33	40
Mali müşavir/Bankacı/Ekonomist/Gelir Uzmanı	15	23	38
Silahlı Kuvvetler	-	32	32
Muhasebe	14	17	31
Şoför	-	31	31
Elektrik-Elektronik teknisyeni	-	30	30
Hastane personeli	20	9	29
Doktor/Dış Hekimi/Diyetisyen	9	19	28
Aşçı	8	20	28
Hâkim/Savcı/Avukat	8	14	22
Eczacı/Optisyen	9	11	20
Din görevlisi	-	19	19
Akademisyen	3	8	11
Laborant/Biyolog	3	8	11
Sekreter	10	1	11
Bilgi teknoloji uzmanı/Yazılımcı	4	5	9
Kimyager	4	5	9
Halkla ilişkiler uzmanı	6	-	6
Veteriner	3	3	6
Toplam			1424

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin en çok öğretmenlik, özel sektör, ev kadınlığı, işçi ve esnaflık mesleğine sahip kişiler oldukları görülmektedir. Toplumsal statü olarak ve eğitim düzeyi olarak daha üst meslek türlerinden ve sektörel alanı daha dar olan türlerden ise daha az sayıda ebeveyn çalışmada yer almıştır.

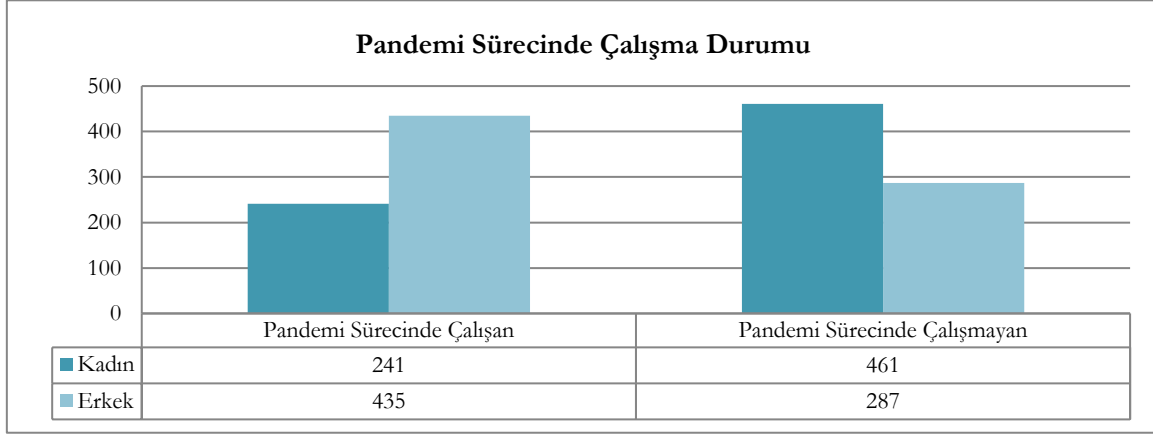
Öte yandan, Şekil 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin, çok büyük oranda 36-50 yaş aralığında yer alan kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 1: Ebeveynlerin yaş bilgilerine ilişkin dağılım

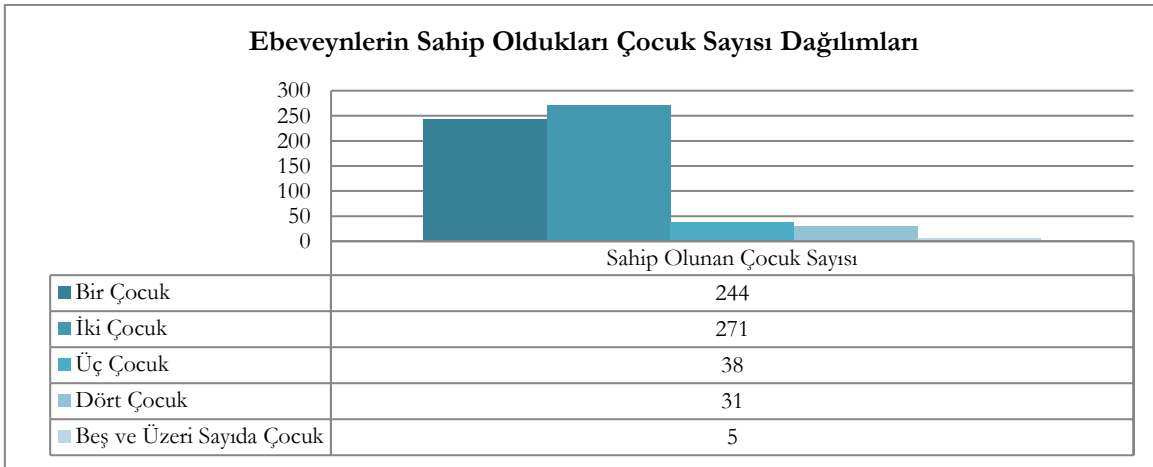
Şekil 2' de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ebeveynlerin (hane esasına göre) çalışmayan ve çalışan olma durumlarının yakın değerlerde bulunduğu görülmektedir. Çalışmayan birey olarak ise kadınların ön planda oldukları görülmektedir.

Şekil 2: Ebeveynlerin pandemi sürecinde çalışma durumuna ilişkin dağılım

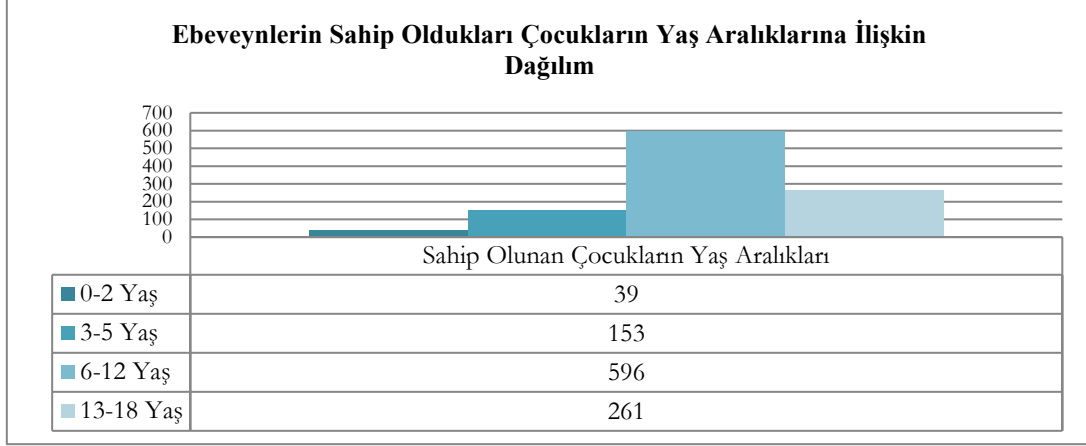
Şekil 3'e bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin çok büyük oranının iki çocuk ve tek çocuk sahibi kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 3: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların sayısına ilişkin dağılım

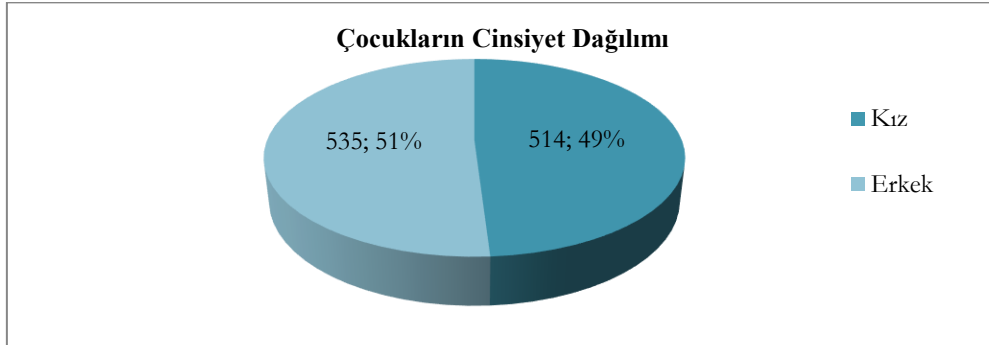
Şekil 4 incelendiğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocukların büyük bir oranının 6-12 yaş aralığında en az ise 0-2 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir.

Şekil 4: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların yaş aralığına ilişkin dağılım

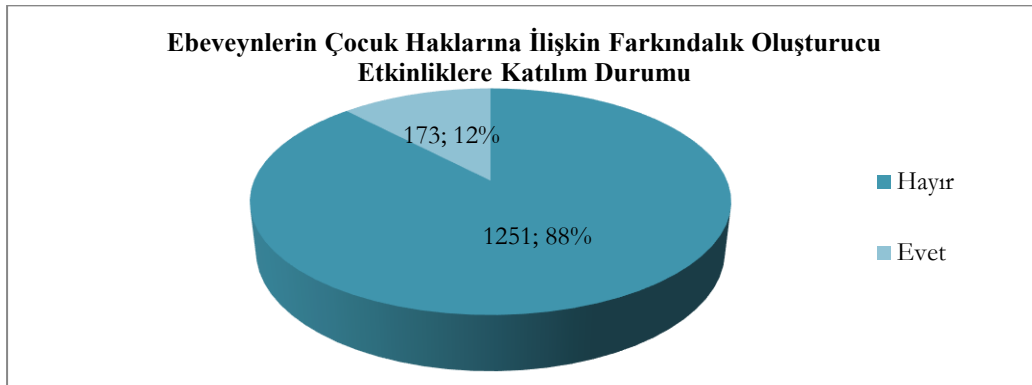
Şekil 5'e bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin sahip oldukları çocukların cinsiyet dağılımlarının birbirlerine çok yakın bir oranda olduğu görülmektedir.

Şekil 5: Ebeveynlerin sahip oldukları çocukların cinsiyetlerine ilişkin dağılım

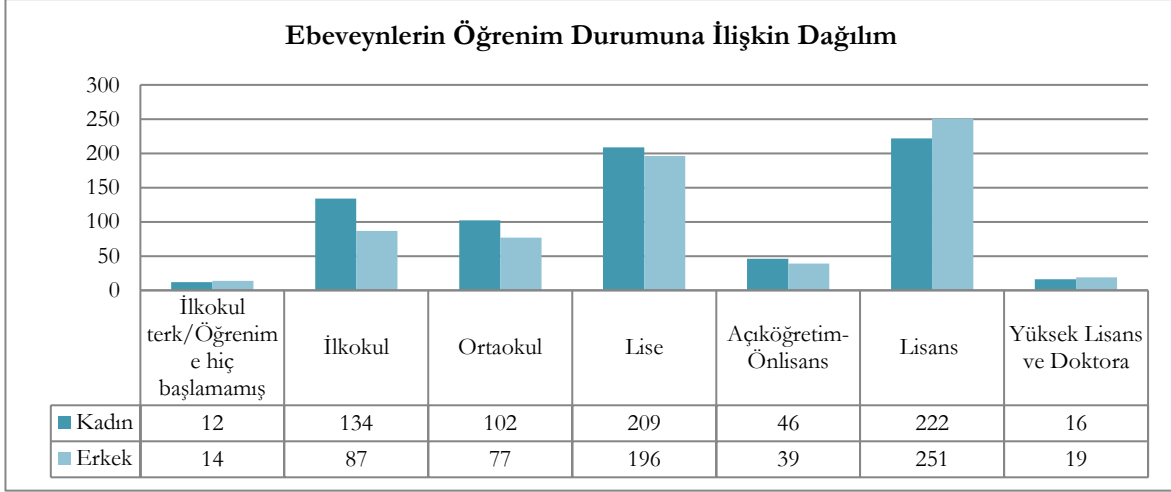
Şekil 6'ya bakıldığında, araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük çoğunluğunun (%88) çocuk hakları konusunda farkındalık oluşturucu eğitim, seminer vb. etkinliklerde yer almamış kişiler oldukları görülmektedir.

Şekil 6: Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin farkındalık oluşturucu etkinliklere katılımları

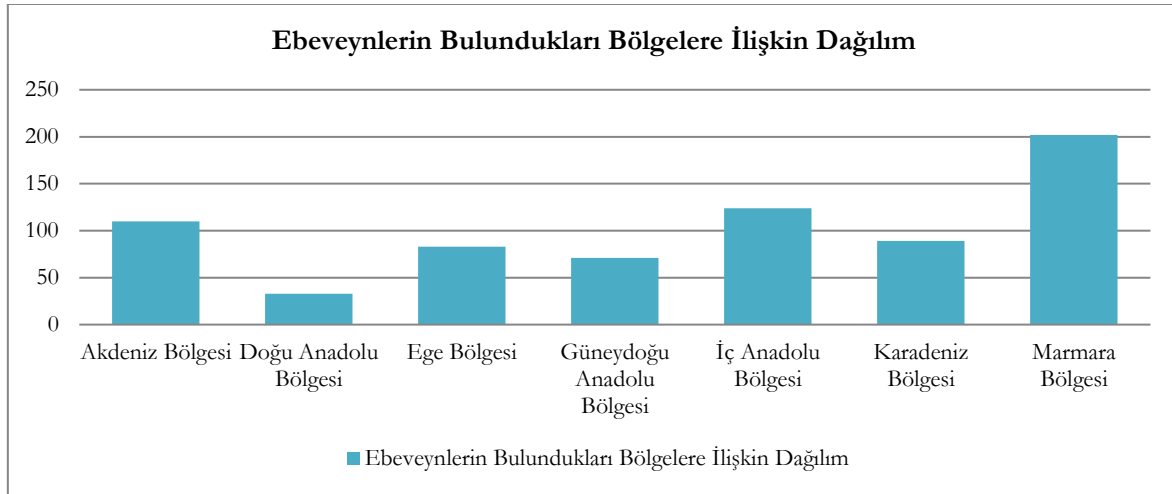
Şekil 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin daha çok lise ve lisans öğrenim düzeyine sahip oldukları, en düşük ve en yüksek olarak ifade edilebilecek öğrenim düzeylerinde ise çok az sayıda ebeveynin araştırmada yer aldığı görülmektedir.

Şekil 7: Ebeveynlerin öğrenim durumlarına ilişkin dağılım

Şekil 8'e bakıldığında, araştırmanın Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden katılım gösteren ebeveynler ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Araştırma grubunun belirlenmesi sürecinde her bölgeden ebeveynin araştırma kapsamında yer almasına gayret edilmiştir atılımcıların sırası ile en çok Marmara, İç Anadolu ve Akdeniz bölgesinde yer aldıkları görülmektedir.

Şekil 8: Ebeveynlerin yaşadıkları bölgelere ilişkin dağılım

2.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin edinilmesinde, açık uçlu sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Patton (2014), açık uçlu sorulara verilen cevapları edinmenin amacını, önceden belirlenmiş olan soru kategorilerinin sınırlandırmaları ve öngörülerini olmaksızın insanların düşüncelerini yakalama ve anlama olarak açıklamaktadır. Araştırma kapsamında hazırlanan anket formu, etik kurul onayının alınması sonrasında iki farklı ebeveyn grubu ile pilot bir uygulamada kullanılmıştır. Glesne (2014) pilot çalışmaların, gerçek çalışmanın yapılacağı kişiler ve durumlara olası en yakın koşullarda gerçekleştirilmesi, katılımcılarının da araştırmanın hedef katılımcıları arasından seçilmesi gerektiğini

işaret etmiştir. Çocuk hakları konusunda çalışmalar yürütmekte olan iki farklı alan uzmanı ile bu pilot uygulamalar neticesinde anket formunda yer alan sorulara son şekli verilmiştir.

Sonraki aşamada, Türkiye'nin yedi bölgesinden toplam 55 farklı şehirde yaşamlarını sürdüren ve çocuk hakları konusunda eğitim almış 110 sınıf öğretmenliği bölümü lisans öğrencisinden anket formunun uygulanması noktasında destek alınmıştır. Açık uçlu sorulardan oluşan anket formunun nitelikli biçimde uygulanmasına ve araştırma grubu seçim yaklaşımına bağlılığın korunmasına yönelik olarak bu uygulayıcılara üç farklı zamanda toplam dokuz saat çevrimiçi araştırma eğitimi semineri verilmiştir. Bu eğitim kapsamında, temel bilimsel araştırma kavramları, bilimsel araştırma yaklaşımları, örneklem belirleme, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının uygulanma biçimleri ve verilerin organizasyonu gibi konulara değinilmiştir. Bu aşama sonrasında asıl veri toplama sürecine geçilmiştir. Anket formu uygulayıcılar tarafından 05.10.2020 (etik kurul araştırma izin onay) tarihi--17.09.2021 tarihleri arasında 712 ebeveyn çiftinin 688'ine yüz yüze, 24'üne ise çevrimiçi ortamlarda uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında edinilen veriler, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Robson (2015) tarafından içerik analizi, dünyevi kavramları tanımlayabilme ve açıklayabilme amacına hizmet eden; kodlanmış ortak akıl ve saf hâle getirilmiş yollar olarak tarif edilmiştir. Bu çerçevede, açık uçlu sorulardan oluşan anket formuna verilen cevaplar iki bağımsız araştırmacı içeriksel olarak analize tabi tutulmuşlardır. Bu işlem sonucunda veriler, dokuz farklı başlık altında kategorize edilmiş ve ayrıntılı olarak bu başlıklar irdelenmiştir.

2.5. Geçerlik, Güvenirlik ve Etik Hususlar

Araştırma sürecinde, etik hususların gereklerine, verilerin ve analiz süreçlerinin geçerliliğinin sağlanmasına ve güvenirliliğin en yüksek oranda tesisine yönelik bazı çalışmalar yürütülmüştür. İlk olarak araştırma kapsamında yürütülecek tüm faaliyetler için etik kurul incelemesine başvurulmuş ve gerekli araştırma izni için onay raporu alınmıştır. İkinci olarak, araştırma kapsamında katılıma gönüllülük esas alınmış, araştırma formunun uygulanma öncesinde çalışmada yer alan ebeveynler kapsam ve amaç konusunda aydınlatılmışlardır. Veri toplama aracının asıl uygulanması öncesinde araç, pilot bir uygulamada kullanılmış ve uzman değerlendirmeleri doğrultusunda son hâline kavuşturulmuştur. Yine araştırma formunun uygulanması öncesinde, sürecin güvenirliliğine ve geçerliliğine katkı sağlanmasına yönelik olarak uygulayıcılara dokuz saatlik çevrimiçi araştırma semineri verilmiştir. Araştırma verilerinin analizi sürecinde de bağımsız iki araştırmacı sürece dâhil edilmiş ve veri analizi sürecinin geçerliliğinin sağlanmasına gayret edilmiştir. Creswell (2014), araştırma verilerinin farklı perspektiflerden incelenmesi için araştırma sürecine, dışardan bağımsız araştırmacıların katılmasının, gerçekleştirilen nitel araştırmanın bütününe yönelik geçerliliği artıracak bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Ebeveynlerle gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda elde edilen veriler, sekiz başlık altında incelenmiştir. Her bir başlık altında edinilen verilere ilişkin kodlamalar gerçekleştirilmiş, doğrudan ifade kesitlerine yer verilmiş ve bu sunumlarda E1, E20, E... kodları katılımcı temsilleri olarak kullanılmıştır. İlgili kategori başlığına ilişkin bulgular ve katılımcıların doğrudan ifadeleri birlikte sunulmuş ve başlık altında literatürde yer alan diğer araştırmalar ile ele alınarak tartışılmıştır. Bu başlıklar şu şekildedir:

- Sosyal İzolasyon Sürecinin Çocuklar Açısından Ortaya Çıkarttığı Problem Alanları
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Gelişim Alanlarını Destekleme Amaçlı Gerçekleştirilen Aktiviteler
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Ebeveynler ve Çocuklar Arasındaki İletişim Süreçlerinin Durumu

- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklarla Yaşanan Çatışma Zamanlarında Ebeveynler Tarafından Sergilenen Tutumlar
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklara Yönelik İhmal, İstismar ve Şiddet Tutumlarının Yaygınlaşp Yaygınlaşmama Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Ev Yaşamına Katılım Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Zararlı Madde Etkilerine ve Alışkanlıklara Daha Açık Hâle Gelip Gelmemeye Durumu
- Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Eğitim Haklarını Etkin Kullanım Durumu

3.1. Sosyal İzolasyon Sürecinin Çocuklar Açısından Ortaya Çıkarttığı Problem Alanları

Sosyal izolasyon döneminin çocuklar açısından ortaya çıkartmış olduğu belirlenen problem alanlarına ilişkin başlıklar Şekil 9’da sunulmuştur. Şekil 9 incelendiğinde, süreç içerisinde çocuklar tarafından iletişimden kaçınma, dikkatsizlik, aşırı duygusallık, iştahsızlık, dijital araçlarla yoğun zaman geçirme, dağınıklık ve agresif tavırlar sergileme ve akademik başarı durumunda düşüş gibi önemli problem alanlarının gözlemlendiği yönündeki tespitlere işaret edilmiş olduğu görülmektedir.

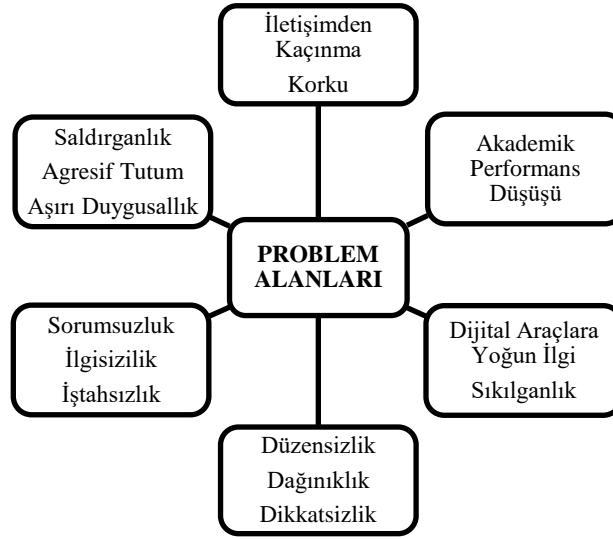
İlgili bulgu başlığı altında kategorize edilerek kodlanan ebeveyn tespitleri incelendiğinde, çocukların dijital araçlarla gereğinden fazla zaman geçirmelerinin ebeveynlerin tamamına yakını tarafından temel problem alanı olarak ifade edildiği görülmektedir. Gülerüz, Esentaş, Yıldız ve Güzel (2020), sosyal izolasyon sürecinde özellikle genç yetişkinlerin teknolojik iletişim araçlarını kullanmalarının artmasına bağlı olarak dijital bağımlılığın da artış göstermiş olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Nitekim bununla paralel olarak, Başaran ve Aksoy (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, salgın sürecinde ortaya çıkan problem alanlarından bir tanesi olarak ebeveynler tarafından dijital bağımlılığın ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktadaki ebeveyn tespitlerinden, çocukların bilgiye erişim, haberleşme, yazılı ve görsel basını takip edebilme, oyun oynama ve dijital araçları etkin kullanabilme haklarından yararlanabilme noktasındaki ölçülülük esasına çocuklar tarafından bağlı kalınmamış olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bununla birlikte araştırmada, ebeveynler tarafından akademik başarıda düşme, dikkatsiz davranışlar sergileme, aşırı duygusal tepkiler verme veya iletişimden kaçınma, kızgınlık, sorumluluklarını yerine getirmeme ve sıkılganlık gibi problemlere ilişkin tespitlerin de yoğun biçimde belirtildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulguları destekler nitelikte çeşitli çalışmalarda da izolasyon döneminde çocukların akademik başarılarında düşüklük, sinirlilik, duygu durumu bozuklukları, yıkıcı davranışlar, kaygı hâli, huzursuzluk, yeme ve uyku düzensizlikleri, kurallara uymama ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir (Başaran ve Aksoy, 2020; Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020; Yüksek Usta ve Gökcan, 2020; Yılmaz, Bayrak ve Zezen, 2021). Bu bulgular ekseninde, çocukların iyi olma hakkı ve buna yönelik rehberlik, danışmanlık, eğitim ve bunları da kapsayacak dijital sağlık hizmetlerine erişim haklarının işletilmesine yönelik somut çalışmaların önemi net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Ancak bu konuda ortaya konmuş çalışmaların azlığı, dikkatle üzerinde durulması gereken bir diğer husustur.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Çocuklarımızla, birden fazla konu hakkında problem yaşadık. Bunlardan ilki ders çalışma konusu. Ders çalışma konusunda çocuklarımızla tartışmalar yaşadık. Çünkü çocuklarımız, aldıkları uzaktan eğitimi pek ciddiye alamadılar. Bunun yanında en fazla evdeki görev ve sorumluluklarını yerine getiremedikleri için problemler yaşamaya başladık...(E4)”, “Çocuğumla en çok evde kalması konusunda sıkıntılar yaşadık. Önceden eğitim yüz yüze devam ederken içlerinde can sıkıntısı olmuyordu. Çünkü okullarında derslerin yanında birçok etkinlik daha yaptırılıyordu ve çocuk eve geldiğinde yorulmuş ve enerjisini boşaltmış oluyordu ve bu durum hepimiz için olağanüstü olduğu için alışması ilk başlarda çok zor oldu (E48).”, “En çok telefon ve tablette geçirdiği süreyle ilgili sıkıntı yaşadık. Okul döneminde bu süre çok kısıtlıydı her şey daha planlı ilerliyordu fakat bu süreçte bu kurallar biraz bozuldu (E22).”, “...Bu süreçte çocuklarımı telefon, tablet ve bilgisayardan uzak tutabilmek konusunda sıkıntı yaşadım. Belirli sürelerde kullanmaları gerektiği hâlde bırakmak istemediler (E52).”, “En çok sorunu ben onların düzensizliğinde buluyordum. Gece geç saatlere

kadar ders çalışıp öğleden sonra uyanıyorlar. Hayatları öyle düzensiz hâle geldi ki bazen birlikte kahvaltı masasında bile olamıyoruz. Bazı günler çok az uyuyup bazen de çok fazla uyuyorlar...(E88).”, “Televizyon, tablet ve bilgisayar kullanımı konusunda çok ciddi sorun yaşadık. Ayrıca uyku düzeni konusunda da sorunlar yaşadık maalesef...(E63).”, “...Sosyal iletişim ağlarının fazla kullanılmasından dolayı sorunlar var. Bilgisayar başında fazla zaman geçirme sorunları var. Ayrıca beslenme sorunları yaşadık. Onu yemem bunu yemem demeye başladı (E102).”, “Çocuklar okula gitmedikleri için ödev yapmamaları, ders çalışmamaları gerektiğini düşünüyorlar. Öğretmenin attığı ödevleri yapmıyorlar, ders dinlemiyorlar...(E75).”, “Uzaktan eğitim konusunda çok fazla sorun yaşadık. Derslere odaklanma ve ödevlerini yapma konusunda çok fazla ters düştük...(E89)”, “En çok bilgisayar oyunları ve internet kullanımı konusunda sıkıntılar yaşıyoruz. Oğlum internette çizgi film izlemeyi çok seviyor. Online oyun oynamayı çok seviyor. Bende fazlasının zarar olduğunu düşünüyorum. Malum bu dönemde eğitim verimi zaten düşük (E141).”

Şekil 9: Çocuklarda gözlenen problem alanları

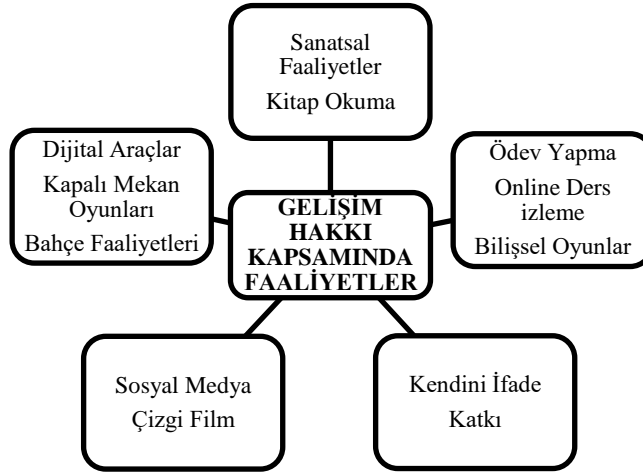
3.2. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Gelişim Alanlarının Desteklenmesine Yönelik Gerçekleştirilen Aktiviteler

Araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri ışığında, sosyal izolasyon döneminde çocukların gelişim hakları doğrultusundaki faaliyetler Şekil 10’da belirli başlıklar hâlinde kodlanmıştır. Bu kapsamda edinilen bulgular incelendiğinde, çocukların yoğunlukla dijital oyun oynama, ödev yapma, online ders dinleme, televizyon izleme, sosyal medyada zaman geçirme, kitap okuma ve kapalı mekân oyunları oynama gibi faaliyetlerle zaman geçirdikleri görülmüştür.

Çocukların boş zaman değerlendirme, eğlenme, oyun oynama, sosyal çevreye katılım, arkadaşlık geliştirme ve kişisel gelişimi destekleyici sanatsal ve sportif faaliyetlerde yer alma haklarına ilişkin hususlar, *Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi*, *Dijital Çevrelerde Çocuk Hakları Genel Yorum 25 Bildirisi* ve *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi* başta olmak üzere çocuk haklarına değinen birçok uluslararası sözleşme ve bildiri kapsamında ele alınmıştır. Bu hakların çocuklar ve gelişimleri açısından taşıdıkları önem, izolasyon dönemi kısıtlamaları ile daha da belirgin hâle gelmiştir. Ancak çocukların bu haklarının izolasyon süresince ne boyutta gözetilmiş olduğu, büyük bir soru işaretidir. Nitekim faaliyetlere yönelik oluşturulan kodlar ve ebeveynlerden edinilen doğrudan ifade kesitleri incelendiğinde çocukların yoğun olarak, dijital oyun, eğlence, dijital platform sohbetleri, arkadaşlıkları, dijital içerik izleme (ders, film vb.) ve ödev yapma gibi uğraşlarla zaman geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum çocukların bilişsel, duyuşsal ve fizyolojik anlamda sağlıklı gelişim hakları ve yukarıda ifade edilen diğer hak grupları açısından bakıldığında ne yazık ki olumlu değerlendirmelere uzak bir tablo önümüze koymaktadır. Aslan, Timur ve Pakiş (2020) tarafından da, çocukların salgın sürecinde çocukların daha önce erişebildikleri pek çok destekten ve sosyal ortamdaki yoksun kaldıklarını, bunlar arasında da uzaktan eğitim sebebi ile arkadaşlık ilişkilerinin yokluğunun, stresli sosyal ortam varlığının, aile gelirlerindeki ani düşüşlerin, sosyal

tesislere erişememenin ve fiziksel aktivite azlığının olduğu dile getirilmiştir. Ebeveynlerin bu aşamada, çocukların zamanlarını geçirecekleri faaliyetler konusundaki tutumlarının hak temelli bir anlayış çerçevesinde şekillenmesinin gerekli olduğu net biçimde ifade edilebilir. Diğer bir deyişle, pandemi sürecinde açığa çıkan ve evde geçirilen boş zamanların nasıl değerlendirileceği konusunda ebeveynlerin bazı yönlendirmelere ihtiyaç duydukları -bu noktada çocukların üstün yararları doğrultusunda hareket edilmesi gerektiği- belirtilmiştir. (Uslu Karavelioğlu ve Gümüşgöl, 2020). Bu çerçevede çocukların en çok zaman geçirdikleri faaliyet alanlarının, çocuk hakları bağlamında bedensel oyunların azlığı, sosyal ortamdan ayrıklık, kitap okuma zamanlarının azlığı, sosyal medyada geçirilen zamanın fazlalığı, akademik gelişim içerikli etkinliklerin (ödev, test, çevrimiçi ders vb.) yoğunluğu ve dijital araçların fizyolojik riskleri ile uzun süreli karşı karşıya kalma hususları açısından olumlu yönde yoğunluk göstermediği söylenebilir.

Şekil 10: Çocukların gelişim hakkına yönelik faaliyetler

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Vakitlerini iyi bir şekilde değerlendiremediler. Genellikle EBA ve canlı dersleri varsa onlarla ilgilendiler. Zaten çoğu zaman bağlantı sıkıntılarından dolayı canlı derslere de katılamadılar. Onun haricinde ödevleri varsa onları yapıp geriye kalan vakitlerini teknolojik aletlerle beraber geçirdiler, bol bol uyudular. Kendilerini geliştirebilecekleri faaliyetler yapmadılar (E114).”, “Sürekli bilgisayarda oyun oynuyor ve sosyal medyada geziyor. Başka bir şey yap dediğimizde telefona sarılıyor. Arada bir o da babadan korktuğu için kitap okuyor. Youtube video izleme ve oyun sadece...(E158)”, “...Zararlı olarak telefonla daha çok uğraştılar. Bizim baskılarımız olunca kitap okudular, dersleriyle ilgilendiler. Ama çok yararlı olmadık. Evde sıkıldığı için çocuklar daha çok telefonla oynamaya yöneldiler, dizi film izlediler. Çoğunlukla vakitlerini böyle internet aktiviteleriyle geçirdiler...(E218).”, “Bizim çocuklar bizim zorumuzla kitap okudular ama onun dışında tablet bilgisayar, telefon. Hep oyun oynadılar televizyon izlediler (E152).”, “En çok tabi ki bütün çocuklar gibi tablet ve telefon karşısında çok zaman geçiriyor. Ama bu onu istediği için değil bir şekilde ona mecbur bırakılıyor. Biz onunla akşama kadar ilgili olsak sürekli oyun oynasak bir etkinlik yapsak onları çok fazla tercih etmiyor. O yüzden telefon ve tabletle daha çok vakit geçiriyor (E93).”, “Sosyal hayatla bağları çok azaldığı ve evde sıkıldıkları için tablet, telefonla daha fazla ilgilenmeye başladılar (E61).”, “Günün büyük bir bölümünü faaliyet yaparak geçiriyoruz. Boyamalar, kesme-yapıştırma yöntemleriyle etkinlikler, zekâ oyunları, canlandırmalar yapıyoruz, deneyler yapıyoruz...(E352).”, “Çocukların akıl zekâ oyunları vardı... Onlarla fazla vakit geçirdiler. Kelime oyunları oynadılar. Zaman zaman kitap okudular...(E51).”, “Sosyal izolasyon sürecinde oğlum birçok faaliyete vakit ayırarak zamanını geçirdi. Derslerini de yaptı, televizyon da seyretti, telefonda oyun da oynadı. Bunun dışında oyuncaklarıyla oynadı, zekâ oyunları ile oynadı, abisiyle satranç oynadı, kitap okudu...(E80).”, “Bu süreçte en çok bilgisayar ve cep telefonu ile vakit geçirmeye başladılar. Özellikle sosyal medyaya olan ilgilerinin arttığını gördüm. Televizyona olan ilgileri de fazlaca arttı...(E564).”, “En çok bahçede oyun oynuyorlar, annesi ile bahçeye çilek, domates, biber gibi gıdalar diyorlar. Kitap okuyorlar, ödevlerini yapıyorlar. Alan küçük olsa da bisikletle oynuyorlar, bazen tahtadan oyuncaklar yapıyorlar...(E178).”, “Genel yetenekleri anlamında fırsatlar verdik. Yani ne yapmak canları istiyorsa, özel ilgi alanları ile ilgili ne yapmak

istiyorlarsa ev ortamında ne yapabilirlerse onları yapmaları için fırsatları oldu. Büyük kızım keman ile ilgileniyordu, daha çok kemanla ilgilenme fırsatı buldu. Küçük çocuğumuz hayvanlarla ilgiliydi, yine kendisi resim çalışmaları yaptı (E469).”, “Hayır hiçbir etkinlik gerçekleştirmedik. Bizimle bir şey yapmak da istemiyor... Genelde odasında oluyor ve ne zaman görsem telefonu ile meşgul...(E514).”, “Çocuklarımızla beraber çeşitli aktiviteler, etkinlikler gerçekleştiriyoruz. Bu aktiviteleri gerçekleştirirken matematik zekâlarını geliştirecek aktiviteler olmasına dikkat ediyorum (98).”

3.3. Sosyal İzolasyon Sürecinde Ebeveynler ve Çocuklar Arasındaki İletişim Süreçlerinin Durumu

Sosyal izolasyon sürecinin ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerine etkisine ilişkin başlıklar Şekil 11’de sunulmuştur. Şekil 3 incelendiğinde ebeveynlerin, salgın süresince çocuklar ile olan iletişim örüntülerinin büyük oranda tartışma, kaygı, ilgisiz kalma, inat, saygısız tutumlar, gergin söylemler ve kaygı hâllerini içerdiğine yönelik tespitler ortaya koydukları görülmektedir. Daha az sayıda ebeveyn çifti tarafından ise bu sürecin, çocuklarla olan iletişim süreçleri üzerinde yeni bağ oluşturma, farklı özellikleri tanıma, model alma, birlikte zaman geçirme ve iletişim kurma şeklinde olumlu yönde etki oluşturduğu ifade edilmiştir.

Sosyal izolasyon süreci hiç kuşkusuz çocuklar ve ebeveynler açısından maksimum oranda zaman diliminin birlikte paylaşılmasını gerektirecek bir yaşam deneyimini gündeme getirmiştir. Çocukların da bu sayede ebeveynleriyle daha fazla zaman geçirdikleri için onların verdikleri tepkileri de gözlemlene veya örnek alma imkânına eriştiklerini söylemek mümkündür (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020). Buna paralel olarak Başaran ve Aksoy (2020) araştırmalarında, babaların çocukların aktivitelerine katılım düzeyinin artmasının, ebeveynler tarafından bu sürecin olumlu çıktılarında bir tanesi olarak değerlendirildiğini tespit etmişlerdir. Ancak ebeveyn tespitlerinin çok az bir bölümünde bu durumun mevcut olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Nitekim ebeveynlerden edinilen bulguların çok büyük oranında, çocuklarla olan iletişim süreçlerinin olumsuz nitelikte tutumlar ve davranışlar ile tasvir edildiği görülmüştür. Dolayısıyla sosyal izolasyon süreci içinde yer alan ebeveynler ile çocuklar arasındaki sosyal iletişimin salgın yüzünden düzensiz bir hâle dönüşmesi, sağlıklı bir ilişki ve etkileşim ağının oturtulamaması daha önemli sorunların kaynağı olarak da görülebilir (Küçükşen, 2020; Üstün ve Özçiftçi, 2020). Bu durum çocuklar açısından varlıklarının gözetilmesi, kendilerine saygı duyulması, nitelikli iletişim süreçlerine katılım, iyi oluş ve menfaatlerinin gözetilmesi ve kendilerini güvende hissetme haklarının işletilmesi açısından bakıldığında kaygı verici bir tabloyu ortaya koymaktadır. Çünkü çocuklar yetişkinlerin duygusal durumlarına her ne kadar iyi uyum sağlama kabiliyetinde olsalar da açıklanamayan ve öngörülemeyen davranışlar karşısında çocuklar tarafından bir kaygı oluşturulabilmektedir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu noktada ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerinde gerginlik atmosferinin hâkim olması, ilgisiz tutumların sergilenmesi, bunaltma, bastırma ve inatlaşma tepkilerinin ortaya çıkması ve kaygı hissini oluşturulması bu tablo içerisindeki unsurlardan sadece birkaçını ifade etmektedir. Bu bulguları destekler nitelikte, Yüksek Usta ve Gökcan (2020) araştırmalarında, ebeveynlerin salgın sürecinin kaygılarını gidermeye yönelik olarak çocukları ile bu konuda iletişim kurma ve bu doğrultuda herhangi bir eğitici video, kitap, etkinlik, şarkı vb. gibi bir kaynaktan yararlanma yoluna gitmedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bir başka ifade ile ebeveynler ile çocuklar arasında kurulacak iletişim ağlarının, bilhassa da salgın benzeri sosyolojik, ekonomik ve psikolojik etkileri olumsuz mahiyetteki dönemlerde kurulacak iletişim süreçlerinde, demokratik tutumların, hoşgörü ve saygı ikliminin esas alınması büyük önem arz etmektedir. Toplumların ve ülkelerin önemli bir sınavdan geçtiği Covid-19 salgını sürecinde de ailelere çocukları ile daha fazla etkileşim ve iletişimde bulunarak onların süreci en az zararla atlattıklarına yardımcı olmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir (Kırmızıgül, 2020).

Şekil 11: Ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişim süreçlerine etki

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Sosyal izolasyon öncesinde çocuklarımla daha az vakit geçirebiliyorken şimdi birbirimize daha çok vakit ayırabiliyoruz. Bunun sonucunda da daha fazla iletişim ve etkileşimde bulunabiliyoruz ama ben, bu iletişimin öncesine göre kalitesinin çok iyi olduğunu söyleyemem... (E452)”, “Bazen çok iyi vakitler geçirirken bazen de aramızda olumsuz tartışmalar oldu. Uzun süre eve kapanmanın yanında can sıkıntısı ve stres yaşadığımız zamanlar oldu. Bu da tabii ki aramızdaki iletişime ve bu iletişimin kalitesine yansıdı (E315)”, “Evde kalıp daha fazla vakit geçirdiğimiz için iletişimimiz arttı. Annesi ve benle daha çok sohbet etmek, daha çok konuşmak istiyor. Bizimle olan sosyal iletişimi arttı, biz de onu daha çok dinlemiş oluyoruz... (E149)”, “İletişim kalitemiz düştü ne yazık ki. Herkes evde olduğu için gerginlik oluyor. Evde birbirimize sarıyoruz... (E67)”, “Bu dönemden dolayı çocukların psikolojisi kötü etkilendi. Anne babaya karşı sivriliyor ve saygısızlaşmaya başladılar. Dolayısıyla güzel dilden anlamayınca sertleşebiliyor ve kızıyoruz. (E254)”, “Bu süreçte iletişim kalitemiz çok düştü. Ödev ve sorumluluklarını yapması ve yerine getirmesi için aramızdaki gerginlik arttı (E33)”, “Pozitif olarak bir ilerleme olmadı. Tam tersi oldu. (E81)”, “Yoğun hayat temposu, çalışma ve okul saatlerimizin paralel ilerlememesi nedeniyle çok fazla iletişim kuramazken şu an daha fazla iletişim kuruyoruz. Çocuklarımla hayata dair düşüncelerine daha fazla tanıklık etmeye başladım...(E318)”, “Evde olmaktan çocuklar bunaldıkları için onların daha hırçın ve asabi davrandıklarını gözlemledim. İletişimimiz daha önce daha kolayken sanki bu süreçte biraz daha zorlaştığını düşünüyorum (E11)”, “Bu dönemin çocuklarımla olan ilişkimde olumlu yönde bir etkisi olduğunu düşünüyorum çünkü çocuklarımla daha fazla vakit geçirme fırsatı buldum. Sürekli oyun oynayarak iletişim hâlinde olduk ve bu da bizim birbirimizi daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı oldu (E551)”, “Evde daha fazla kaldığımız için çocuğumla daha çok vakit geçirmeye başladım, onunla birlikte daha çok muhabbet etmeye onu daha çok dinlemeye başladık. Bu süreçte çocuğuma daha fazla zaman ayırıyorum. Normalde de çocuğuma karşı her zaman pozitif yaklaşan ve genellikle sakin olan biriyim, bu süreçte ona daha da sakin yaklaşmaya başladım (E206)”, “Uzun zamandır çok fazla görüşemediğimizden dolayı çok iletişim kuramıyorduk fakat bu süreçte sürekli aynı ortamda olduğumuzdan ötürü çok fazla iletişim kuruyoruz ve eskisinden daha sıkı bir bağımız oluştu sosyal izolasyon sürecinde (E91)”, “Olumlu düşündüğüm yönleri var mesela küçük çocuğumla bu kadar detaylı ilgilenemiyordum. Şimdi daha iyi vakit geçiriyoruz (E9)”

3.4. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklarla Yaşanan Çatışma Durumlarında Ebeveynler Tarafından Sergilenen Tutumlar

Sosyal izolasyon sürecinde yaşanan çatışma zamanlarında, ebeveynler tarafından çocuklara yönelik sergilenen tutumlara ilişkin kodlar Şekil 12’de sunulmuştur. Şekil 4 incelendiğinde, yaşanan çatışma durumlarında ebeveynlerin çocuklarına karşı çok büyük yoğunlukta kızgın tutumlar, sert ve kötü müdahalelerde/muamelelerde (sözlü, fiziksel ve duygusal içerikte) buldukları ve ayrıca yok sayma, cezalandırma, zorla yaptırma ve mahrum bırakma gibi yöntemlere başvurdukları anlaşılmaktadır. Daha az oranda bir ebeveyn çiftinin ise bu durumlarda sabır gösterme, sessiz kalma ve açıklama tavrı ortaya koydukları bulgusuna ulaşılmıştır.

Şekil 12: Ebeveynlerin çatışma durumlarında çocuklara yönelik tutumları

Sosyal izolasyon süreci sosyolojik, ekonomik ve psikolojik anlamda tüm bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratan bir süreci işaret etmektedir. Bu etkilerin dönemsel olarak izolasyon süreçleri ile sınırlı kalmayacağına, salgın sürecinin sonlarına gelinen bugünlerde ve sonrasındaki zamanlarda etkilerinin belirgin şekilde sosyal yaşam içerisinde gözleneceğine yönelik tespitler son derece kaygı verici niteliktedir. Şüphesiz bu risk durumu altındaki varlıkların başında çocuklar gelmektedir. Her ne kadar çocukların düşünce ve ifade hürriyeti, saygı görme, her türlü insan onuruna yakışmayacak muamelelerden korunma, sevilme ve ilgi görme, hoşgörü ile muamele görme, ayrımcılıktan korunma ve aile içi yaşantılarda söz sahibi olabilme hakları *Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* ve *BM Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi* başta olmak üzere çeşitli uluslararası sözleşme ve bildirimlerde koruma altına alınmış olsa da (Hareket, 2020), araştırma kapsamında edinilen bulgular çocukların sıklıkla salgın döneminin beklenmeyen etkileri sebebiyle bu hakların ihlalini teşkil edecek yaşantılarla karşı karşıya kalmış olduklarını ortaya koymaktadır. İlgili alanyazın incelendiğinde, ebeveynler tarafından çocuklara yönelik ortaya konan yukarıdaki olumsuz tavırların, belirtilen hakların ihlalini teşkil edecek anti demokratik ve hoşgörü dışı tutumların sergilenmiş olduğunu ve bunların arkasında yer alabilecek psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sebeplerin benzerliğini ortaya koyan farklı araştırmaların var olduğu görülmektedir. Bilge ve Bilge (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, salgın dönemi etkilerini yaşamış kadınların öfkelenme durumlarının ve de diğer olumsuz psikolojik belirtilerinin önemli oranda artış gösterdiği tespit edilmiştir. Çocuklara yönelik sergilenen bu olumsuz tutumların sebep dinamiklerine ilişkili olarak, araştırma bulgularını destekleyici sonuçlara erişilmiş farklı araştırmalar da ilgili alan yazın da mevcuttur. Bu çalışmalarda, ebeveynlerin salgın dönemi sürecinde stres ve kaygı düzeylerinin önemli derecede artış gösterdiği sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Başaran ve Aksoy, 2020; Kurt Demirbaş ve Sevgili Koçak, 2020). Çocukların ve onların düşünce ve ifade hürriyetine, saygı görme, her türlü insan onuruna yakışmayacak muamelelerden korunma, sevilme ve ilgi görme, hoşgörü ile muamele görme, ayrımcılıktan korunma ve aile içi yaşantılarda söz sahibi olabilme haklarına yönelik ihlal oluşturacak ebeveyn tutum ve davranışlarının, çocuklar açısından da uzun vadede farklı problemleri ortaya çıkartma potansiyeline sahip oldukları da göz ardı edilmemelidir. Bu hususla ilişkili örnek bir tespit olarak, fiziksel ceza gören çocukların kaygı yaşamakta ve içine kapanmakta oldukları, ayrıca bu cezaların uzun dönemde çocukta saldırganlık ve şiddet davranışlarına yol açmakta olduğu ifade edilmiştir (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Bu bağlamda salgın döneminin bireyler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkiler neticesinde, araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri ekseninde belirlenen çocuklara yönelik tutumların, çocuk hakları açısından kabul edilebilirlik yönlerinin son derece zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“İllaki öncekine göre daha gergin oluyorsunuz mesela normalde olsa oturup neden çalışmıyorsunuz derslerine çalışman lazım çalışırsan böyle olur tarzında açıklama yapıyordum şu an daha sert cevaplar veriyorum açıklama yapmıyorum (E522)”, “Ortasını bulmaya çalışıyorum ama daha çok sinir hat safhada...(E77)”, “Kesinlikle daha kızgın... O sakinliğini koruyamıyorsunuz (E622)”, “Daha çabuk sinirleniyorum. Sabrımın tükendiğini hissediyorum. İsteklerine yetişemiyorum bu da beni çok etkiliyor (E56)”, “Biraz sert davranabilmekteyim. Özellikle bir sorun yaşadığımızda tepkimi net bir şekilde belli ediyorum (E67)”, “Süreç ilerledikçe benim tepkilerimde olumsuzluklar ortaya çıktı. Fazla tepki gösterdiğim durumlar yaşadık. Elimden geldiğince anlayışlı davranmaya çalışsam da kızgın davrandığım veya yok gibi davrandım (E528)”, “Çok sinirlendiğim ve çok bağırdığım zamanlar oldu çok kısıtladım özgürlüğünden alıkoydum çocuğumu zorla oturtup ödev yapması için tehdit ettiğim zamanlar oldu (E9)”, “Bu dönemde çocuklarımızın daha fazla ders çalışmasını derslerinden uzaklaşma olmasını istediğimiz için normalde olduğumuzdan daha sert ve katı bir tutum sergiledi ki aynı zamanda çocuklarımızla olan konuşmalarımız davranışlarımız hepsi aynı evde olduğumuzdan ötürü sürecinin bize verdiği gerginlikten dolayı olumsuz etkilendi çocuklarımıza daha fazla bağırdık (E42)”, “Bu süreçte yaşanan problem durumunda çocuklara karşı olumsuz ve kızgın bir şekilde davrandık çünkü öyle bir süreçten daha önce hiç geçmemiştik (E34)”, “Her ne kadar sabırlı olmaya çalışsak da bazı kriz durumlarında öfkelenmiş ve çocuğa bağırmış olabiliriz. Ama çocuklarımız öfke nöbeti ya da dışarı çıkmak istediklerindeki ısrarlarıyla karşılaştığımızda bu durumu elimizden geldiğince normal karşılamaya ve destekleyici olmaya çalıştık (E193)”, “İnatlaştığı durumlarda sıkıntı çıkardığında iyice sertleşiyorum bağıriyorum. İşte dedim ya o yüzden kitap bile aldım yani sabır çekiyorum ama... En son ceza veriyorum...(E67)”, “Olmaması gereken patlamalar yaşadım. Hemen bunu fark edip çocuğumla konuşarak ona kendimi açıklamaya çalıştım, stresli olduğumu ve onun yaptığı bu davranışın beni sinirlendirdiğini anlatmaya çalıştım, dikkatini dağıtmaya çalıştım (E701)”, “Bu dönemde babanın iş konusunda yaşamış olduğu sıkıntı nedeniyle sorumlulukların büyük oranda bana kalmış olması ve benim bu durum karşısında duymuş olduğum üzüntü daha fazla olumsuz davranış sergilememe neden oldu. Derslerinde yardımcı olamamak gibi daha birçok konuda onlara yardımcı olamadım. Bu yüzden çok sağlıklı davranışlar sergilediğim söylenemez (E603)”, “Bu dönem onlar için birçok aktivitelerden uzak kalma, kısıtlanma dönemi olduğunu farkında olduğumuzdan olabildiğince sabırlı ve anlayışlı davranmaya gayret ettik. Fakat ısrarcı tutumlarından dolayı tahammül sınırimi aştığımdan kötü davrandım (E5)”

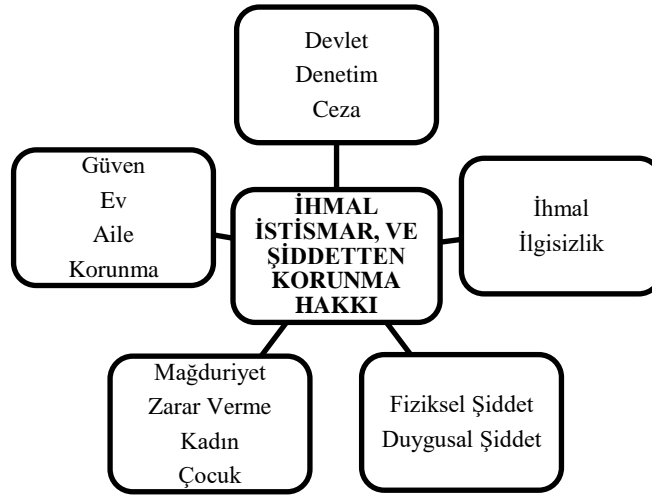
3.5. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocuklara Yönelik İhmal, İstismar ve Şiddet Tutumlarının Yaygınlaşma Durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocuklara yönelik istismar, ihmal ve şiddet tutumlarının yaygınlaşma durumuna yönelik tespitlerine dayalı olarak oluşturulan kodlar Şekil 13'te sunulmuştur. Bu başlık kapsamında edinilen veriler incelendiğinde, ebeveynlerin salgın döneminde çocukların ihmal edilme, istismara uğrama ve şiddetin farklı türleri ile karşı karşıya kalma konusunda daha çok mağduriyet yaşamış oldukları yönünde tespitler ortaya koydukları görülmüştür. Ebeveynlerin çok az orandaki bir kısmının ise çocukların salgın sürecindeki zamanlarının büyük bölümünü –birçoğuna göre tamamını- aile yanında ve ev ortamına geçirmeleri dolayısıyla daha güvende oldukları ve bu nedenle de bahsedilen durumların daha da azalmış olabileceği yönünde ifadeler ortaya koydukları görülmüştür.

Çocuk ihmali, istismarı ve çocuklara yönelik şiddet eylemleri hiç kuşkusuz çocuk haklarının en ciddi ihlal biçimleri arasından yer almaktadır. Salgın sürecinde alınan izolasyon tedbirleri ile sosyal yaşamın ev ortamı ile sınırlandırılması, bu konuda mağduriyet yaşayan çocukların sayısal olarak artması ve bu mağduriyetlerin iletişim ağındaki kopukluklar sebebi ile de gizli kalması gibi bir endişeyi de beraberinde getirmiştir. Nitekim çocuk istismarına uğrama riskinin fazla olduğu düşünülen durumlar arasında otorite kullanımının varlığı, alkol ve/veya madde kullanımı, kalabalık aile yaşantıları ve sosyal izolasyon uygulamaları gibi faktörlere değinilmiştir (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Buradan hareketle yaşanan sosyal izolasyon sürecinin, çocukların ev içi yaşantılara kapanmaları, ekonomik koşullardaki kötüleşme, işsizlik probleminin artması, ebeveynlerdeki stres ve öfke düzeyinin yükselmesi, çocukların ev dışı iletişim olanaklarının minimize olması ve madde tüketim oranlarının bu dönemlerde göstermiş olduğu artış eğilimi göz önüne alındığında, çocuk ihmali, istismarı ve şiddetine yönelik çocuk mağdur profillerini genişletici bir etki oluşturmuş olması işt

gözükmemektedir. Araştırma kapsamında edinilen ebeveyn tespitleri incelendiğinde de, ebeveynlerin büyük bir kısmının bu dönem içerisindeki çocuk mağduriyetlerinin artmış olduğuna yönelik tespitler de buldukları ve bunların çevresel yaşantılar ile de destekli olarak örneklendirildiği görülmüştür. Bu konuda Sivil Toplum Kuruluşları ve bağımsız araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen birçok bilimsel araştırmada da ne yazık ki salgın döneminde çocuk cinsel istismarına ilişkin risk faktörlerinin, aile içi fiziksel ve duygusal şiddet vakalarının artış gösterdiğine bununla birlikte de diğer dönemlere kıyasla bu duruma yönelik ihbar oranlarının düşüş sergilediğine ve özellikle öğretmenlerin istismarın fark edilerek bildirilmesindeki önemli rolünün –bildirme yükümlülüğünün– bir kez daha ortaya konmuş olduğuna dikkat çekilmiştir (Aslan, Timur ve Pakiş, 2020; Ergöner, Biçen ve Ersoy, 2020; YÖRET, 2020; Yılmaz ve Aydın Doğan, 2021). Ebeveynlerin çok az bir kısmında ise bu dönemde çocukların ev ortamında daha güvende olduklarını öne sürerek; ihmal, istismar ve şiddet vakalarının ciddi biçimde azalmış olabileceği düşüncesinde oldukları görülmüştür. Belirtmek gerekmektedir ki bu kapsamda edinilen bulgular, EUROPOL (2021) tarafından yayımlanan *SOCTA* raporunda yer alan “...çocukların ev ortamlarında şiddet ve cinsel istismar riski ile normal zamanlara göre en az üç kat daha fazla karşı karşıya kalmış olmaları...” tespiti ile örtüşmemektedir. Bu noktada ebeveynlerin, çocuk haklarının ihmal, istismar ve şiddet eylemleri ile ihlal edilmesine yönelik durumların ev içi ortamlarda, dış ortamlara göre daha az yaşanacağına dair bilimsel verilerle uyumlayan belli algılara sahip oldukları söylenebilir.

Şekil 13: Sosyal izolasyon sürecinde ihmal, istismar ve şiddet tutumlarının yaygınlığı

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bu süreçte ailelerin eve kapanmasıyla, çocukların bu mağduriyetleri öncekine kıyasla daha fazla yaşayabileceklerini düşünüyorum. Benim çevremde var mesela, ne zaman telefon arasam çocukları ile bağırma içerisindeler... (E75)”, “Çocukların cinsel istismara maruz kalmaları da öncekine göre artış göstermiş olabilir. Özellikle kalabalık ailelerde veya üvey anne ve babayla yaşayan çocukların başına gelmiş olabilir. (E41)”, “...Örneğin maddi durumunda sıkıntı yaşayan aileler ya da bu süreçte işten çıkarılarak işsiz kalan ebeveynler kendi yaşadıkları stres durumlarını çocuklara yansıtıp onlara şiddet uygulamış olabilirler. Yani bu dönemde mutlaka olmuştur diye düşünüyorum. (E158)”, “...Maalesef bazı durumların daha da artacağını düşünüyorum. Çok fazla aile yapısı gördüm. Hapiste yatan ebeveynler, abisi, amcası ya da babası tarafından tacize uğrayan çocuklar ve bu çocukların tacize uğradığı kişilerle aynı ortamda bulunması gibi birçok durumla karşılaştım. Bu mağdur durumda olan çocuklar okullar açıkken öğretmenine anlatabiliyordu fakat bu süreçte fark etme durumları söz konusu olmamış olabilir. Olaya istismar olarak bakmadığımız zaman da en basitinden dövme var. Etrafımda çok gözlemlerim. Bu süreçte, kesin fiziksel şiddete maruz kalan çok fazla çocuk olmuştur diye düşünüyorum. (E559)”, “Bazı konularda mağduriyet artmıştır. Sonuçta herkes aynı evde kalıyor ve çocuğun kaçacak yeri yok. Bunun üzerine ekonomi de kötüleştiği için bazı anne babalar sinirini çocuklarından çıkartabiliyorlar. Devlet bu konuya el atmalı. (E28)”, “Bu dönemde mağdurluğun azalabileceğini düşünüyorum. Ebeveynlerin çocuklarına bu konularda zarar verebileceğini düşünmüyorum. (E142)”, “Bu

süreçte çocukların daha fazla şiddete, cinsel istismara maruz kaldıklarını düşünmüyorum. Çoğu çocuğun ailelerinin yanında olduğunu düşünerek bu şekilde söylüyorum. (E23)”, “Çocuklar bu süreçte evlerinde güvendeden yani böyle şeylere daha az maruz kaldıklarını düşünüyorum. Sonuçta bir çocuk için en güvenli yer anne ve babasının yanı (E322)”, “...Bu dönemde kapalı bir aile yapısı olduğundan istismar, şiddet artmıştır. Duygusal olarak çocukların ihmal edildiğini düşünüyorum. Fiziksel ve cinsel şiddette aslında tam olarak bilemiyorum ama süreci atlatmak için çok fazla yeterli psikolojik düzeyde olduklarını düşünmüyorum. (E467)”, “...Eskisine göre bu süreçte çocukların fiziksel, duygusal, cinsel şiddet ve istismara daha çok maruz kalma durumu yaşadıklarını çok düşünmüyorum (E638).”, “Ben çocukların bu süreçte herhangi bir kötülüğe maruz kaldıklarını düşünmüyorum. Ama normalde öyle bir ortamdaysa hani çocuk evinde bu tarz şiddetlere maruz kalıyorsa bu sosyal izolasyonda da okulda geçirdiği zamanı evinde geçirdiği için tabii ki bunun artmış olma ihtimali var. Ama bu tamamen çocuğun izolasyondan önceki hayatıyla ilgili. Yani eğer bu sürecin öncesinde böyle bir durum yoksa sosyal izolasyonda da böyle bir durum olmaz diye düşünüyorum. (E706)”, “...İhmal konusunda çevremden verebileceğim bir örnek var. Mesela kızımın bir arkadaşının annesi, her şeyi çocuğun üzerine yıkmış durumda. Ödevler konusunda olsun, çocuğun sorumlulukları konusunda olsun çocuklarını hiç bilgilendirmiyorlar ve hiçbir konuşma yapmıyorlar. Çocuklarını yönlendirme konusunda çok yetersizler. Çocuklarını boş vermişler diyebilirim. Çocuk da duygusal olarak çok ihmal edilmiş durumda kalıyor (E192)”, “Bence daha fazla mağduriyet yaşadılar. Şiddet uygulayan ben ve benim gibi ebeveynler evde olmaktan sinirleri yıprandığı için tahammülleri kalmamış ve bazı şeyleri tolere edememeye başlamıştır. Bu nedenle şiddeti artırmıştır. Cinsel istismar da artmıştır, böyle hasta ebeveynler bu süreçte bu durumu artırmıştır. (E59)”

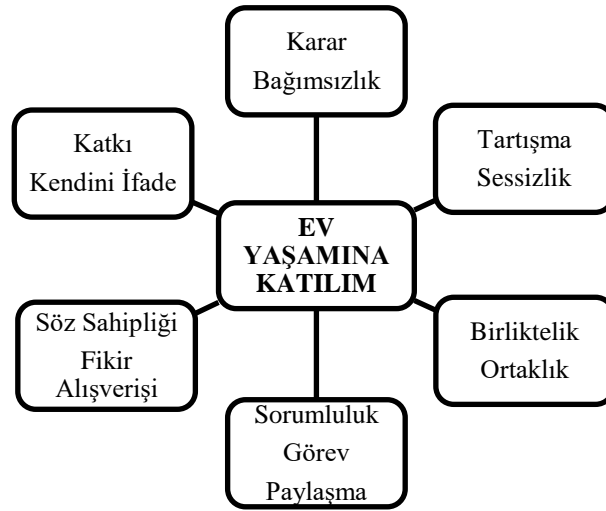
3.6. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Ev Yaşamına Katılım Durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocuklara ev yaşamına katılımlarına ilişkin tespitleri doğrultusunda oluşturulan kodlara Şekil 14’te yer verilmiştir. Bu başlık altındaki bulgular incelendiğinde, ebeveynlerin çok büyük bölümünün salgın döneminde çocuklarda daha çok fikir alışverişinde bulunma, düşüncelerini daha sık ve rahat ifade etme, sorumluluk almakta ve görev paylaşımlarında istekli olma, kendini ilgilendiren ev içi konularda karar süreçlerine katılma ve ev işlerinde görev alma gibi olumlu katılım davranışlarının geliştiğine yönelik tespitlerde buldukları görülmüştür. Ebeveynlerin çok az bir kısmının ise izolasyon sürecinin çocukların ev yaşamına katılımları noktasında olumlu bir etkisinin olmadığı, bilakis tartışma ve sorumluluktan kaçınma gibi olumsuz davranışların bu dönem sebebiyle daha da yoğunlaştığı yönünde tespitlerde buldukları görülmüştür.

Salgın döneminin toplumsal yaşam döngüsü içerisinde gündeme getirdiği büyük değişimlerin başında hiç kuşkusuz, tüm aile üyelerinin çoğu zaman hep birlikte aynı zaman dilimlerini aynı mekânlar içerisinde ilk kez bu kadar uzun birlikteliklerle geçirmiş olmaları gelmektedir. Bu durum çocukların ihmal edilme, istismara uğrama ve şiddete maruz kalma risklerindeki artış tespitleri göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar olumsuz bir hâl olarak değerlendirmeye açık olsa da çocukların aile yaşamına, ev ortamına katılım haklarının etkin biçimde gerçekleşmesi ve çocukların ev yaşantısı içerisinde daha faz söz/fikir sahibi olabilmeleri açısından bakıldığında olumlu yönü olan bir durum olarak da değerlendirmeye açıktır. Çocuğun ev ortamına, sosyal yaşama, okula, yargı ortamına, dijital ortamlara, medyaya ve yerel yönetimlere katılım hakkına yönelik her ne kadar *Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi*’nde belirgin bir tavır ortaya konmuş olsa da katılım hakkının çocuklar açısından gerçek yaşam ortamlarında deneyimlenmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla ev içi görevler, roller ve sorumluluklar açısından ele alındığında sürecin bu anlamda gerek ebeveynler gerek çocuk haklarının işlerliği açısından tam manasıyla olumlu yaşantılara sahip olunmuş olması mümkün bir çerçevede değerlendirilememektedir. Nitekim özellikle salgın sürecinde keskin rol dağılımının ailedeki olumsuz yaşantıları oldukça arttırdığına yönelik araştırma sonuçları bu tespiti destekler niteliktedir (Başaran ve Aksoy, 2020). Diğer taraftan araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde ebeveynlerin, izolasyon sürecinin çocukların ev yaşamına katılımları noktasında yukarıda ifade edilen olumlu değerlendirmeleri işaret eden tespitler ortaya koydukları görülmektedir. Bu noktada ebeveynlerin çok büyük bir bölümü tarafından izolasyon sürecinde; çocukların ev işlerinde sorumluluk alma, kendilerini daha çok ifade edebilme, ebeveynleri ile faaliyetler yürütme ve fikir alışverişinde bulunma gibi katılım hakkı kapsamında değerlendirilecek olumlu yaşantıların yoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Bu noktadaki bulgular, yukarıda çocukların ev yaşamına katılımına ilişkin ifade edilen olumsuz tespitler ile paralellik göstermemektedir. Bununla birlikte, katılım hakkı kapsamında olumsuz

mahiyetteki yaşantı tespitlerinin daha küçük bir ebeveyn grubu tarafından dile getirilmiş olduğu görülmüştür. Bu bulgu ile paralel nitelikte, pandemi sürecinde genel olarak anne babalar için iş ve ev yaşantısı arasındaki sınırların tamamen ya da kısmen bozulmasına ek olarak çocukların eğitimlerine ev ortamında devam etmek durumunda kalmalarının, aile içinde yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kıldığı ve gerek ebeveynler gerekse de çocukları açısından dengeli ve sürdürülebilir bir yaklaşımın izlenmesinin güç hâle gelmiş olduğundan bahsedilmiştir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Bu durumun araştırma grubunda yer alan ebeveynler ve çocuklarına ait yaşantı özellikleri ile ilişkili olması olasılıklar arasındadır. Ayrıca sınırlı iletişim olanakları sebebiyle, çoğun ev yaşamına katılımına yönelik olumlu tespitler ortaya koyan ebeveynlerin olumsuz yaşantıların hâkim olduğu ebeveyn-çocuk yaşantılarına tanıklık etmemiş olmaları da bu sonucun ortaya çıkmış olmasında etken olabilir.

Şekil 14: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların ev yaşamına katılım durumları

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Çocuklar evde daha fazla söz sahibi oluyorlar çünkü iş temposunun azalması, beraber geçirilen vaktin artması bizlerin çocuğumuzu daha çok dinlememizi sağlıyor ve anlattıkları dinlenen çocuğunda özgüveni artırıyor ve söz sahibi olması kolaylaşıyor (E83)”, “Bu süreçte birlikte daha çok vakit geçirdiğimiz için ev yaşamında bazı konularda daha çok söz sahibi olma hakkına sahip oldular. Kendi istedikleri etkinlikleri yapma, yemek istedikleri yiyecekleri seçme ve birlikte etkinlik yaparken söz sahibi olmanın keyfini tattılar (E117)”, “Artık her şeyi paylaştığımız için ev içerisinde bir karar alındığında çocuğumuzun da fikrini alıyoruz. Ki zaten biz sormadan kendisi de fikrini dile getiriyor. Önceden olsa ev içindeki konuşmalara çok şahit olmadığı için fikrini almamış olurduk fakat şimdi en basit bir durumda bile hep birlikte karar veriyoruz. (E268)”, “Hayır düşünmüyorum, normal süreçte ne kadar söz sahibi ise bu süreçte de aynen devam etti. Daha fazla söz hakkı ya da daha az söz hakkı olmadı bu süreçte. (E374)”, “Bizim ailemizde bir tane ergenlik döneminde çocuğumuz var olmayacak tartışmalar çok oluyor herkesin morali bozuk çatışma hâlinde oluyoruz. Çocuğumuza söz hakkı düşürmüyorlar maalesef o da bu sefer inatla yaptırmak istiyor ağlayarak yaptırmak istiyor. (E556)”, “Bu süreçte çocuklar ev yaşamında, alınan kararlarda daha çok söz sahibi oldu. Çocuklar fikirlerini ve isteklerini daha kolay dile getirmeye başladılar. Tabi ki onların düşünceleri bizim için daha önemli hâle eldi. (E643)”, “Bu süreçte kendisini bir birey gibi ifade etmeye başladı. Herhâlde bu karantinanın en olumlu yanlarından biridir. (E9)”, “Çocukların evde kalma süreleri arttığı için evde daha fazla fikir alışverişimiz oldu çünkü paylaşımlarımız arttı. Aynı zamanda onların sıkılmaması ve verimli zaman geçirebilmek açısından, isteklerini daha fazla önemsedik. Önceden olduklarından bu süreçte çocuklar aile içinde daha fazla söz hakkına sahip oldular. (E85)”, “Bu dönemde çocuklar daha çok söz sahibi oldular. Önceden belki de telaşeden ulağımızı onlara verip dinleyemiyorduk. Ama bu dönemde uygun olduğu yerlerde onların kararlarına göre de hareket ettik. Çocuklara daha duyarlı olduk...(E102)”, “Ev yaşamında daha çok söz sahibi oldu. Daha fazla sorumluluk aldı. Fikirlerini savundu...(E226)”, “Pandemi sürecinden önce herhangi bir konuda biz çocuğumuza danıştığımızda ‘fark etmez, siz bilirsiniz’ gibi yanıtlar alıyorduk. Ama evde olduğumuz bu

dönemde artık sorduğumuz, fikrini almak istediğimiz durumlarda duygusunu dile getiriyor hatta uzun soluklu düşüncesini belirtiyor. (E408)’’

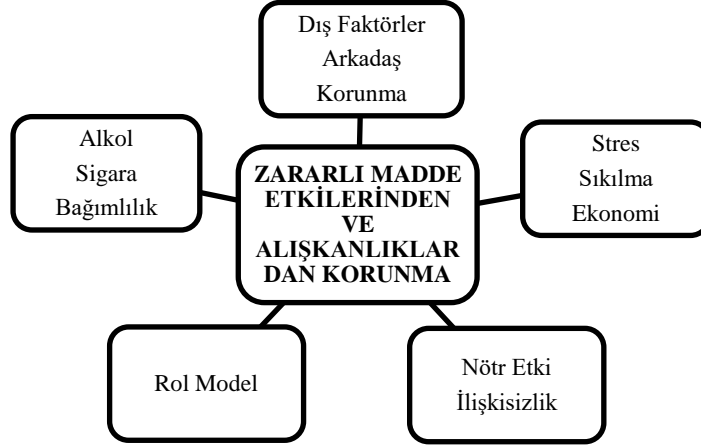
3.7. Sosyal izolasyon sürecinde çocukların zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara daha açık hâle gelmiş olma durumu

Ebeveynlerin, salgın döneminde çocukların her türlü zarar madde ve alışkanlık etkisine daha açık hâle gelmiş olma durumlarına yönelik ortaya koydukları tespitlerden hareketle oluşturulmuş kodlar Şekil 15’de gösterilmiştir. Bu noktada edinilen araştırma bulgularının, iki yönlü tespitler ekseninde yoğunlaştığının söylenmesi mümkündür. Ebeveynlerin yarıya yakın bir kesiminin, çocukların izolasyon sürecinde arkadaş etkilerinden, oyun/eğlence ortamlarından ve diğer dış faktörlerden soyutlanarak zararlı madde ve alışkanlıklardan daha iyi korundukları bir süreç geçirdikleri yönünde tespitlerde bulunduğu görülmüştür. Diğer tarafta yer alan katılımcı ebeveynlerin ise, aile içerisinde madde kullanımının varlığı sebebiyle ve/veya bu dönemde artmış olma yönündeki kanaatlerine dayalı olarak salgın sürecinin çocukları kötü alışkanlıklara ve zararlı madde etkilerine daha açık hâle getirmiş olduğu yönünde tespit ve örneklendirmelerde buldukları görülmüştür.

Çocuklar açısından ulusal ve uluslararası alanda karşı karşıya kalınan temel risk alanlarının başında alkol, sigara, uyuşturucu ve diğer bağımlılık oluşturu maddelerin kullanımı ve/veya bunların satışında/ticaretinde çocukların bir araç olarak kullanılmaları sorunu gelmektedir. Bu hususa gerek Çocuk Hakları Evrensel Sözleşmesi’nin muhtelif maddelerinde (Bknz: Mad.33) gerek Evrensel Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokoller ’de gerekse de Çocuk Hakları İzleme Komitesi Genel Yorumları’ nda yer verilmiş olduğu görülmektedir.

Çocukların ve haklarının korunması amacıyla hassasiyetle üzerinde durulan bu konunun, yaşanan salgın dönemi sürecinde UNICEF ve EUROPOL gibi uluslararası örgütler tarafından daha yoğun biçimde ele alınmaya başlandığı gözlenmektedir. Nitekim bu durumun ortaya çıkışındaki ana etkenler arasında, çocukların ebeveynleri ile kapalı ev ortamında daha çok zaman geçirmelerini gerekli kılacak şartların gündeme gelmiş olması yer almaktadır. Çünkü uzun sosyal temas yokluğu, çocuk ve ergenlerin uzun süre sosyal ve fiziksel etkinliklerden yoksun kalması, kayıplar ve yas yaşantıları ile ekonomik bozulmalar neticesinde ortaya çıkan maddi zorluklar bireylerde var olan psikiyatrik sorunların, alkol ve sigara gibi madde kullanım bozukluklarının şiddetlenmesinde veya yenilerinin tetiklenmesinde etkili olabilmektedir (Saka, 2020). Benzer şekilde sosyal izolasyon sürecinin madde bağımlılığı davranışlarını pekiştirdiğine, hane içinde alternatif madde kullanım araçlarına geçişin kolaylaştığına ve bu yaklaşımların çocuklar açısından taşıdığı yüksek sağlık risklerine dikkat çekilmiştir (Aslan, 2021; Ay, 2021). Araştırmanın bu başlığı altında incelenen bir kısım bulgularının da belirtilen tespitlerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Ebeveynler tarafından aile içinde madde kullanımının varlığı ile salgın sürecinde çocukların ev ortamında ebeveynleri örnek aldıklarına veya can sıkıntısı ile yeni şeyler deneme ihtiyacı duyarak madde kullanımına yönelmiş olduklarına yönelik tespitler, bu paralellğin örnekleri arasında yer almaktadır. Bu noktada belirtilmelidir ki çocukların bu husustaki korunma hakları açısından ihlal unsuru oluşturu cu –çocukların üstün yararları ile çatışan– aile yaşantılarının varlığından söz edilebilmesi mümkün olup, benzer izolasyon dönemlerinin tekrarı durumlarında hane içi madde kullanımlarını denetlenmesi ve çocukların korunmaları esaslı caydırıcı politika çalışmalarının işe koşulabilir durumda hazır olması hayati bir gerekliliktir. Diğer taraftan ebeveyn tespitlerinin bir bölümünün, izolasyon uygulaması ile çocukların dış faktör etkilerine kapalı olmaları dolayısıyla, aile yanında kötü alışkanlıklara karşı daha etkin korundukları yönünde yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 15: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara daha açık hâle gelme durumları

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Sosyal izolasyon sürecinde çocuklarının ekran bağımlılığı dışında zararlı bir alışkanlık ya da bağımlılıkları olmadı...(E658)”, “Zararlı madde ve alışkanlıklara daha açık hale geldiklerini düşünmüyorum. Evde aileleri ile oldukları sigara, alkol gibi zararlı maddelere yönelemediler. Hatta bu kullanımların azalmış bile olabilir. (E217)”, “Bu süreçte zararlı alışkanlıkların kazanılması ya da devam ettirilmesi konusunda azalma olduğunu düşünmüyorum. Sebebi ise daha çevre faktörlerinden uzaklaşmış olunması ve ebeveyn kontrolü...(E73)”, “Bağımlılıkların daha fazla arttığını gözlemledim. Sürekli evde oldukları için bu tür kötü alışkanlıkları olan çocuklar, bunlara daha istekli hâle geldiler. Normal zamanlarda dışarı çıktıkları zamanlar ilgileri dağıldığı için bu alışkanlıklar akıllarına daha az geliyordu ama evde ilgilerini dağıtacak pek bir şey yok. (E12)”, “Çocuklar anne baba ne yaparsa yapıyor. Görürse büyüdüğünde onu da yapar. Ama sürekli evdeyken aileler sigara içiyorlar. Bu süreçte çocuklara kötü örnek oldular. (E38)”, “Sosyal izolasyon sürecinde çocukların kötü alışkanlıklara daha açık hâle gelebileceğini düşünmüyorum. Hatta zararlı alışkanlığı olanların bırakabileceğini bile düşünüyorum. Çünkü şu an çocuklar sürekli aile gözetimi altındalar. Çocukları dışarıda daha çok tehlike bekliyor...(E103)”, “Bu konuda ailelerin büyük bir etken olduğunu düşünüyorum. Eğer evde çocuklar aileleri tarafından takip edilmiyorsa, denetim altına alınmıyorsa ve evde de kötü örnek oluşturacak birisi varsa çocuklar bu tarz kötü alışkanlıklara yönelebilirler diye düşünüyorum (E367)”, “Ailelerde eğer anne- baba alkol, sigara kullanıyorsa ve şu an da herkes evde olduğu içinde elbette bu çocuğu olumsuz etkiler (E54)”, “Ben bu süreçte çocuklarının sigara, alkol, uyuşturucu gibi zararlı madde ve alışkanlıklardan tamamen soyutlandığını düşünüyorum. Dışarı da okula gittikleri zaman kontrol etmemiz çok daha zor oluyordu, zararlı alışkanlıkları sigara, alkol ve uyuşturucuyla sınırlandıramam bu süreçte çocuklarım da zaten olan internet bağımlılığı daha da artmaya başladı (E625)”, “Ev içerisinde bu gibi maddelerin kullanımı normalde de var ise çocuğun etkilenmesi için illa sosyal izolasyon sürecinde olunması gerekmez. Yani çocuk o alışkanlıkları kazanacak olsaydı zaten bu zamana kadar kazanırdı, izolasyonun bu duruma ekstra bir etkisi bence yok (E574)”, “Bu dönemde arkadaş çevrelerinden uzak durdukları için zararlı maddelerden uzaklaşmaya başladılar. Bazı çocuklar da ev içinde sıkıldıkları için bu alışkanlıklara daha istekli ve açık hale gelmiş olabilirler. Bu sıkıntı ve streslerini zararlı alışkanlıklarla kendilerinden gidermeye çalışabilirler. Çoğunluk olarak da evde sıkıldıkları ve strese girdikleri için daha açık hale geldiklerini düşünüyorum. Ailesi anlayışlı olmayan ve çocuklarıyla iletişime girmeyen çocuklar açısından bu sorun daha fazla sanki...(E94)”

3.8. Sosyal İzolasyon Sürecinde Çocukların Eğitim Haklarını Etkin Kullanım Durumları

Çocukların salgın döneminde eğitim haklarından yararlanabilme durumlarına ilişkin ebeveynler tarafından ortaya konan tespitler çerçevesinde oluşturulmuş kodlar Şekil 16’ da sunulmuştur. Bu başlık kapsamında edinilen bulgular incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin çok büyük bir

kısımının, çocukların salgın döneminde fırsat eşitliği prensibi ekseninde eğitim haklarından tam olarak yararlanamadıkları, çocuklar açısından eşitsiz bir ortamın oluşmuş olduğu, akademik başarı performansında düşüşlerin gözlemlendiği, çocukların dijital eğitim içeriklerine ve eğitim uygulamalarına ilgisiz yaklaştıkları, yoğun ödev içerikleri ile karşı karşıya kaldıkları ve sıkılma yaşamış oldukları yönünde tespitler ortaya koydukları görülmüştür. Ebeveynlerden çok az bir kısmının ise bu bulgulardan ayrışık olarak, salgın sürecinde işe koşulan eğitim uygulamalarının çocuklar arasında hakkaniyeti tesis ettiği, bilgiye ve eğitim içeriklerine erişimi kolaylaştırdığı için çocukların eğitim hakkının iyi şekilde hayata geçirilmiş olduğu yönünde beyanlar ortaya koydukları görülmüştür.

Şekil 16: Sosyal izolasyon sürecinde çocukların eğitim haklarını etkin kullanım durumları

Eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği hakkı, tüm dünya üzerindeki çocukların yararlanabilmesi için mücadele edilen ve bunun için gerek ulusal gerek uluslararası çapta tüm çözüm araçlarının seferber edildiği çocuk haklarının başında gelmektedir. Eğitim hakkının hukuki bağlamdaki önem derecesinin ise ulusal hukukumuzun en önemli normu olan Anayasa ve uluslararası hukukta yer alan birçok Sözleşme metnine bakılarak anlaşılması mümkündür. Bu husus, UNICEF (2021) tarafından hazırlanan *Kayıp Bir On Yılı Önleme Raporu'* unda; “salgın nedeniyle dünya genelinde 888 milyon çocuğun eğitiminin kesintiye uğradığı ve her geçen gün ile yüz yüze eğitime erişimi olmayan çocukların daha da gerilere düşmüş oldukları ve en dezavantajlı konumda olanların en ağır bedeli ödüyor oldukları” tespiti ile daha da görünür hale gelmiştir. Araştırma kapsamında edinilen bulgular incelendiğinde de salgın sürecinde çocukların eğitim hakkından yeterli düzeyde ve fırsat eşitliği çerçevesinde yararlanamamış olmalarına yönelik ebeveyn tespitlerinin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte, çocukların salgın dönemi tedbirleri sebebiyle okuldan uzak kalmalarının, çeşitli hak kayıplarına sebebiyet vereceğine dikkat çekilmiş, bu tespite bir dayanak olarak ise çocukların eğitime ara verme uzunluklarıyla okula dönüş oranları arasındaki ters korelasyon bulgusu ileri sürülmüştür (Aslan, Timur ve Pakiç, 2020). Ebeveynler tarafından salgın dönemi dijital eğitim uygulamalarına ilişkin getirilen eleştiri odaklarına bakıldığında ise çocuklar ile etkileşim olanağı sunmaması, geri bildirim eksikliği, ödevlendirmeye dayalı görevlendirmeler ve değerlendirme işlemlerindeki argümanların tekdüzeliği gibi gerekçeler ortaya koydukları bulgusuna ulaşılmıştır. Yine bu bulgularla paralel nitelikte Can (2020) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, televizyon ile yürütülen açık ve uzaktan öğrenme uygulamalarının geribildirim, değerlendirme, başarıyı ölçme ve değerlendirme gibi alanlarda yetersizlikler gösterdiği belirtilmiştir. Uzaktan eğitim sürecinde gerçekleştirilen ölçme-değerlendirme faaliyetleri adil bir yaklaşımı temsil etmekten uzak kalmış olup, bu konuda öğrenci ve veliler tarafından duyulan rahatsızlıklar çeşitli uluslararası raporlarda yer almıştır (Sarı ve Nayır, 2020).

Bu bağlamda eğitim hakkına ilişkin olarak edinilen araştırma bulgularının, çocukların salgın sürecinde eğitim olanaklarına eşit şekilde erişim sağlama hakkından gerçek manada yararlanamamış olduğuna yönelik literatürde yer alan diğer araştırma bulguları ile büyük ölçüde benzerlik taşıdığı

söylemek mümkündür. Araştırmanın bu yöndeki bulgularının aksi yönde ortaya çıkan bulguların ise, ebeveynlerin sosyoekonomik imkânları (özel okul, özel ders öğretmeni, takviye kurs vb.), ebeveynlerin kişisel memnuniyet ölçütleri ve akademik çerçevede çocuktan ve eğitim sisteminden beklentileri ile ilişkili olarak ortaya çıkmış olabileceği ön görülmektedir.

İlgili başlık altında yer verilen katılımcı ebeveynlere ait doğrudan ifade kesitlerinden bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bu süreçte çocukların eğitim hakkını kesinlikle etkili kullanabildiklerini düşünmüyorum. Uzaktan yapılan eğitim bana göre çok faydasız ve etkisiz oldu. Bunun yanında, yapılan canlı derslerin süresi de çok azdı ve çocuklar derse bağlanma konusunda sıkıntılar yaşıyorlardı. Öğretmenler çocuklara aşırı şekilde ödevler verdiler. Fakat çocuklar konuyu tam anlamıyla oturtamadıkları için ödevleri yaparken zorlandılar ve bundan dolayı da verilen ödevlerin verimli olduğunu düşünmüyorum (E88).”, *“Eğitim haklarını yeterli şekilde kullanmıyorlar. Bu sistem sayesinde bizimki daha çok internet ve bilgisayar bağımlısı oldu bazen ders dinliyorum veya derslerle ilgili bir şey yapıyorum derken yalan söyleyip oyun oynadığını yakaladım. Derslere giriş ve içerik bence yetersiz ben de açıp baktığımda hiç de olumlu bir etkisinin olacağını sanmadım zaten o yüzden bu konuda çok yetersiz ve olumsuz etkilerinin olduğunu düşünüyorum (E415).”*, *“Uzaktan eğitim çocukların eğitimi noktasında etkili olmadı. Sadece okuldan soğumamalarına hayatlarında okul varmış izlenimi verdiğini düşünüyorum. (E66)”*, *“Okulda olduğu kadar eğitimini tam olarak almasalar da eğitim haklarından yararlandıklarını düşünüyorum. Televizyon ve internet üzerinden dersleri oldu. Öğretmenleri çok ilgilendi ve ödevlerle, etkinliklerle desteklediler (E555).”*, *“Hayır, etkin şekilde kullanamıyorlar. Her çocuğun anne babası tam olarak çocuğuyla ilgilenmiyor olabilir, evde internetleri olmayabilir. Hiçbir zaman çocukların hepsinin eğitim haklarını eşit alamadığı gibi şimdide aynı durum mevcut (E270).”*, *“Eğitim konusunda devletimizin yürütmüş olduğu çevrimiçi eğitim, video konferans vb. çalışmaları çocuklarımızı yalnız bırakmadığını düşünüyorum. Okulların kapanması nedeniyle evlerde eğitimin gerçekleştirilmesi gayet güzel bir olay. Anlamadıkları yerleri açıp bir defa izlemeleri, farklı görsellerle aldıkları bilgiyi daha kalıcı hale getirmesi, online eğitimin faydalı olduğunu gösteriyor...(E183)”*, *“Bu dönemde çocukların uzaktan eğitim görmesi her birey için uygun olmadı. Çünkü çoğu çocuğun ve sistemin etkili kullanıldığını düşünmüyorum (E24).”*, *“Eğitim haklarını tam olarak kullanabildiklerini düşünüyorum. İhtiyacı oldukları bilgileri internet, televizyon ve sınıf öğrenmeleri tarafından her türlü bilgiyi sınırsız alabiliyorlar bilemedikleri problem ve soruları ders öğretmenleri tarafından karşılıklı diyalog halinde çözebiliyorlar (E7).”*, *“Hayır düşünmüyorum. Çünkü öğretmenleriyle çoğu zaman yüz yüze görüşemedi. Bir düzende yoktu. Sorunlarda yaşadık öğretmenleri öğrenci seçtiler bizde seçilmeyen taraftaydık. Aradık, görüştük sınıfın hepsiyi değil bazı öğrencilerle ders yaptılar. Sorunu hallettik öyle girdi derslerine. Çok kısıydı dersler, anlamıyordu konuları...(E50).”*, *“Okuduğu özel okul sayesinde eğitim haklarını pandemi sürecinden önceki gibi aldı. Özel okul aldığı paranın karşılığını vermek için canlı dersler vererek etkili bir şekilde eğitim verdiğini düşünüyorum (E300).”*

4. Sonuç ve Öneriler

Sosyal izolasyon sürecinin, en hassas ve kırılgan gruplar arasında kabul edilen çocuklar açısından son derece risk düzeyi yüksek yaşantı deneyimlerini gündeme getirmiş olduğu, dolayısıyla da çocuk hakları ihlallerine ilişkin yaşantı içeriklerinin yüksek düzeyde seyrettiği bir dönemsel tabloyu ortaya çıkarttığı bilimsel bulgularla tespit edilmiş bir gerçekliktir. Çocuk hakları ile ilgili ihlallerin arttığı salgın döneminde çocuklar güvenlik, korunma, sağlık, oyun ve destek mekanizmalarına erişim, cinsiyete dayalı iş bölümü gibi pek çok konuda hak ihlaline maruz bırakılmışlardır (Demir, 2022). Belirtmek gerekmektedir ki bu gerçekliğin temel argümanları arasında, araştırma kapsamında edinilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar da yer almaktadır.

Araştırmada eğitim hakkı açısından değerlendirildiğinde, her çocuğun sosyal izolasyon sürecinde eğitim olanaklarına fırsat eşitliği prensibi doğrultusunda erişim sağlayamamış olduğuna ve eğitim faaliyetlerinin çeşitli açılardan çocuklara uygun olarak yürütülmediğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada ulaşılan ve üzerinde ciddi anlamda durulması gerektiği düşünülen bir diğer sonuç, sosyal izolasyon sürecinde çocukların korunma hakkı ihlali kapsamında; ihmale, istismara, şiddete (fiziksel ve psikolojik), zararlı madde etkilerine ve alışkanlıklara maruz kalma gibi risk faktörlerine daha açık hâle gelmiş olduklarıdır. Bu nedenle, salgının psikolojik boyutları ele alınırken bireysel sonuçlarının yanında aile içi şiddet gibi olumsuzlukların da değerlendirilmesi, risk altındaki kadınların, çocukların ve yaşlıların korunması yönünde adımlar atılması önemlidir (Aşkın, Bozkurt ve

Zeybek, 2020). Çocuklara yönelik olarak sergilenen tutumlar açısından değerlendirildiğinde ise çocukların cezalandırma, mahrum bırakma, yok sayma, sözlü şiddet, görmezden gelme ve insanlık onuru ile bağdaşmayışı diğer söylem ve tutumlar ile yoğun biçimde karşı karşıya kalmış olmaları ve çocukların iyi oluş hallerini korumalarına ve/veya bunun devamlılığını sağlamalarına yönelik dijital sağlık hizmetlerine erişim haklarından yararlanma yönünde yaşantı deneyimlerine sahip olmadıkları araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların salgın süresince dijital araçlar ve uygulamalar ile yoğun yaşantı deneyimlerine sahip olmaları bizleri araştırma kapsamında; çocukların sağlıklı gelişim hakkı çerçevesinde sorunlu ve de dijital ortam risklerine daha açık hâle geldikleri bir süreç geçirdikleri sonucuna ulaştırmıştır. Ayrıca ebeveynlerin bu noktadaki tedbirsizlik, çözümsüzlük ve yetersizlik içeren yaşantı tespitleri ise bizleri, çocukların dijital ortamlardaki risklerden ve hak ihlallerinden korunmaları hususunda ebeveynlerin yeterli farkındalığa ve eylem kabiliyetine sahip olmadıkları yönünde bir ön kanıya sevk etmektedir. Bu doğrultuda salgın dönemlerinden edinilen tecrübeler, devletlerin müdahale planlarını tasarlayıp uygularken, artan çocuk koruma ihtiyaçlarına yer vermelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanamaması veya koordineli müdahalelerin geç uygulanması durumunda mağduriyetlerin artabileceği, çocukların telafisi olmayan zararlar ile karşı karşıya kalabileceği ve dolayısıyla bütün toplumun toparlanmasında gecikmeler yaşanabileceği unutulmamalıdır (UNICEF, 2020). Diğer taraftan, olumlu yönde değerlendirilebilecek bir araştırma sonucu ise çocukların katılım hakkı (ev yaşamına katılım) çerçevesindeki karar alma, sorumluluk alma, görüşlerini ifade etme ve özel alan oluşturma gibi yaşantıları yoğun biçimde deneyimleyebildikleri bir izolasyon süreci geçirmiş olduklarıdır. Çocukların kendileri ile ilgili karar alma, ebeveynleri tarafından saygı ve ilgi görme, dikkate alınma ve kişisel gelişimlerini destekleyici aktivitelerde bulunma hakları noktasındaki olumlu yaşantılara sahip olmuş olmaları, araştırma kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer olumlu sonuçtur.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, salgın benzeri durumların yeniden yaşanmasına tedbir mahiyetinde, çeşitli çocuk ve çocuk hakları koruma mekanizmalarının varlığına ihtiyaç olduğu açık bir biçimde görülmektedir. Bir başka deyişle salgın dönemlerindeki izolasyon uygulamaları/tedbirleri, temel insan hakları/çocuk hakları prensiplerine ve halk sağlığı ilkelerine göre düzenlenmelidir (Aslan, Timur ve Pakiş, 2020). Bu yaklaşım doğrultusunda, izolasyon süreci benzeri koşulların tekrarı durumunda çocukların ve haklarının etkin biçimde korunabilmesi amacına yönelik olarak araştırma kapsamında geliştirilen bazı öneriler şu şekildedir:

- Salgın, çocukların korunma hakkı çerçevesinde birçok risk alanını gündeme getirmiştir. Bu noktada çocukların ihmal, istismar ve her türlü şiddetten korunmalarına yönelik bildirim, denetleme ve önleme mekanizmalarının işlevselliğini artırıcı ve bireylerin kolay erişimine olanak sağlayıcı çalışmalarda bulunulabilir.
- Tüm çocukların eğitim hakkından fırsat eşitliği çerçevesinde yararlanabilmelerine yönelik dijital etkileşimli eğitim içeriklerinin oluşturulmasına ve tüm çocukların bu araçlardan yararlanabilmelerini sağlayıcı tam donanımlı dijital eğitim noktalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Çocuğun yüksek menfaatlerinin gözetilmesi ilkesi doğrultusunda bilişsel, duygusal ve psikolojik iyi oluş hallerinin devamlılığına yönelik dijital sağlık hizmetlerine (motivasyon eğitimleri, psikolojik danışma, rehberlik, eğitim koçluğu vb.) erişim olanaklarının geliştirilmesi çalışmaları ortaya konabilir.
- Çocukların ve ebeveynlerin dijital ortamların riskleri ve dijital ortamlarda çocuk haklarına ilişkin konularda farkındalık kazanmalarını sağlayıcı eğitim içerikleri kamusal erişime açık olacak biçimde geliştirilebilir.
- Çocuğun zararlı madde etkilerinden ve alışkanlıklardan korunma hakkı çerçevesinde başvurulabilecek önlemlerin belirlenmesine ve bunların hayata tatbiki noktasında gerekli sınırlama ölçütlerinin belirliliğine ilişkin mevzuat çalışmaları gerçekleştirilebilir.

- Çocukların gelişim hakkı (boş zaman değerlendirme, kişisel gelişim, sanatsal faaliyetlerde bulunma, çocuk yazınlarına erişim, eğitsel dijital oyun vb.) çerçevesindeki etkinlikleri gerçekleştirebilecekleri sosyal faaliyet alanlarının her çocuğun yararlanabileceği şekilde çeşitlendirilmesi yoluna gidilebilir. Ayrıca ebeveynlere/çocuklara yönelik gelişim etkinlik paketleri ve kılavuz belgeleri oluşturulabilir.
- Çocukların katılım haklarının ev içi ortamda etkin işletilmesine yönelik olarak çocukların ve ebeveynlerin farkındalık sahibi olmalarını sağlayıcı (karar alma süreçlerine katılım, iletişim, demokratik tutumlar, özel yaşam alanı ve gizlilik, kendini ifade etme vb.) kamu spotları ve bilgilendirici dijital eğitim içerikleri oluşturulabilir.
- İzolasyon uygulamaları temel insan haklarını (çocuk haklarını) gözeterik kanunen düzenlenmeli ve buna yönelik denetim mekanizmaları organize edilmelidir.
- Çocukların boş zaman değerlendirme, oyun oynama, eğlence, gelişim, sosyal hayata katılım ve dijital araçların her türlü olumsuz etkilerinden korunma gibi hakların benzer koşulların tekrarı durumunda ne tür etkinliklerle ve uygulamalarla gerçek manada işletilebileceğine yönelik çocuklarda ve ebeveynlerde farkındalık oluşturulması gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Akoğlu, G. & Karaaslan, B. T. (2020). Covid-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5(2), 99-103.
- Akyüz, E. (2012). Çocuk hukuku (Çocukların Hakları ve Korunması). Ankara: Pegem Akademi
- Arslan, İ. & Karagül, S. (2020). Küresel bir tehdit (Covid-19 salgını) ve değişime yolculuk. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 1-36. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.67>
- Aslan, F., Timur, S. & Pakiş, I. (2020). Covid-19 Pandemi'sinden etkilenen çocuk istismar olgularının değerlendirmesi. Adli Tıp Bülteni, 25(1), 40-47.
- Aslan, R. (2020). Kovid-19 fizyoloji ve psikolojiyi nasıl etkiliyor? Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi, 8(88), 47-53.
- Aslan, D. (2021). Tütünsüz bir dünya günü: Tütün kullanımını bırakmak üzerine. STED, 30, 4-8.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y. & Zeybek, Z. (2020). COVID-19 Pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19(37), 304-318
- Ay, P. (2021). Yeni koronavirüs hastalığı tütün kullanımını nasıl etkiledi? STED, 30, 9-15.
- Başaran, M. & Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların Korona-Virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(71), 669-678.
- Bilge, Y. & Bilge, Y. (2020). Koronavirüs salgını ve sosyal izolasyonun psikolojik semptomlar üzerindeki etkilerinin psikolojik sağlamlık ve stresle baş etme tarzları açısından incelenmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23, DOI: 10.5505/Kpd.2020.66934
- Budak, F. & Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 62-79. DOI: 10.35375/sayod.738657
- Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6(2), 11-53.
- Creswell, J. W. (2014). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (Demir, S. B. çev. ed.). Ankara: Eğiten Kitap

- Demir, A. (2022). COVID-19 ve çocuklar. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 3(3), 19-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/habitus/issue/69096/1069379>
- Demir Öztürk, E., Kuru, G. & Demir Yıldız, C. (2020). Covid-19 pandemi günlerinde anneler ne düşünür çocuklar ne ister? Anne ve çocuklarının pandemi algısı. *ASEAD*, 7(5), 204-220
- Ergönen, A. T., Biçen, E. & Ersoy, G. (2020). Covid-19 salgınında ev içi şiddet. *Adli Tıp Bülteni*, 25(1), 48-57.
- EUROPOL, (2021). Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA). https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf sitesinden 1.5.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Glesne, C. (2014). Nitel araştırmaya giriş. (A. F. Ersoy ve P. Yalçınoğlu Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.
- Güner, Ş. İ., Güner, S. & Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; İstismar. *Van Tıp Dergisi*: 17(3), 108-113.
- Güleryüz, S., Esentaş, M., Yıldız, K. & Güzel, P. (2020). Sosyal izolasyon sürecindeki bireylerin serbest zaman değerlendirme biçimleri: Sosyal medya kullanım amaçları ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisinin incelenmesi. *FOCUSS Spor Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-45.
- Hareket, E. (2020). Uluslararası hukukta çocuk hakları ve koruma. E. Hareket (Ed.), *Disiplinlerarası Yaklaşımla Çocuk Hakları İçinde*. Pegem Akademi Yayıncılık
- İstanbul Barosu, (2020). Çocuk hakları mevzuatı. İstanbul Barosu Yayınları
- Kırmızıgül, H. G. (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *ASEAD*, 7(5), 283-289.
- Kurt Demirbaş, N. & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakış açısıyla Covid-19 salgını sürecinin değerlendirilmesi. *ASEAD*, 7(6), 328-349.
- Küçükşen, K. (2020). COVID-19 günlerinde “ev halleri” nin karikatürlere yansması gösterge bilimsel bir analiz. *ASEAD* 7(6), 38-57.
- Özdemir, H. & Ruhi, A. C. (2016). Çocuk hukuku ve çocuk hakları. On İki Lavha Yayıncılık
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Yayıncılık.
- Robson, C. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri. (Ş. Çınkır ve N. Demirkasımoğlu Çev. Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Saka, M. C. (2020). Covid-19 ve toplum ruh sağlığı. *Klinik Psikiyatri*. 23, 246-247
- Sarı, T. & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Uslu, S., Karavelioğlu, M. B. & Gümüşgöl, O. (2020). Geleneksel rekreatif oyunlar: Yeni Koronavirüs (covid-19) salgını sürecinde boş zaman değerlendirme önerileri. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(ÖS1), 14-25.
- UNICEF, (2020). Teknik Bilgi Notu: COVID-19 ve Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklar. <https://www.unicef.org/> adresinden 12.5.2021 tarihinde edinilmiştir.
- UNICEF, (2021). Preventing A Lost Decade Raport. <https://www.unicef.org/> adresinden 14.1.2022 tarihinde edinilmiştir.
- UNITED NATIONS, (2021). General Comment No. 25 (2021) on Children’s Rights in Relation to The Digital Environment.
- Üstün, Ç. & Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(ÖS1), 142-153.

- Yılmaz, E. & Aydın Doğan, R. (2021). COVID-19 Pandemisi nedeniyle yaşanan toplumsal izolasyonun aile içi ve kadına yönelik şiddet üzerine etkisi. *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(1), 39-48.
- Yılmaz, M. B., Bayrak, İ. & Zeren, Ş. G. (2021). COVID-19 sürecinde uzaktan öğretim süreci ile ilgili ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin algıları ve duygularına yönelik bir analiz. https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/20689/covid_19_ve_toplum_salginin_sosyal_beseri_ve_ekonomik_etekileri_sorunlar_ve_cozumler.pdf adresinden 22.1.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Fourth Edition). Thousand Oaks, California: SAGE.
- YÖRET, (2020). Pandemi Döneminde Çocuğa Karşı Şiddet ve İhtiyaç Analiz Raporu. <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-11/1711202014242337.pdf> adresinden 1.05.2022 tarihinde edinilmiştir.
- Yüksek Usta, S. & Gökcan, H. N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 188-206.

Extended Abstract

This study was conducted to learn how children experience social isolation within the context of parental decisions, to discuss relevant findings in relation to children's rights, and to offer suggestions for more effective child protection in the event that similar circumstances arise in the future. The research was carried out in a case study design in accordance with the qualitative research approach. The research group consisted of 712 parent couples living in seven different regions of Turkey, determined upon maximum diversity sampling.

A questionnaire consisting of open-ended questions was used to obtain the research data. Before the actual implementation of the data collection tool, the tool was used in a pilot application and was finalized in line with expert evaluations. In the next stage, one hundred and ten elementary school undergraduate students who live in fifty-five different cities from seven regions of Turkey and received a training on children's rights were supported in the application of the questionnaire. 9 hours of online research training seminars were given to these practitioners in 3 sessions in order to ensure the quality of the open-ended questionnaire and to maintain the commitment to the research group selection approach. The questionnaire was applied by the practitioners face-to-face to 688 of 712 parent couples, and 24 of them online, between 05.10.2020 (ethics committee research permission approval date)--17.08.2021. During the research process, some studies were carried out on the requirements of ethical issues, ensuring the validity of the data and analysis processes, and establishing the highest level of reliability. First of all, an ethics committee review was applied for all activities to be carried out within the scope of the research and an approval report was obtained for the necessary research permission. Secondly, participation in the research was based on volunteerism, and before the application of the research form, the parents involved in the study were informed about the scope and purpose.

During the analysis of the research data, two independent researchers were included in the process and efforts were made to ensure the validity of the data analysis process. The data were analyzed using the content analysis technique. Findings from parental reports about life experiences of children indicate certain areas such as education, protection from violence, neglect and abuse, development, protection from substance use, participation in domestic and social life, leisure time and entertainment, access to information, and negative attitudes. Children's experiences in these topics were discussed in a rights-based context. As a result, some suggestions have been presented to develop a more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations by essential stakeholders, especially parents, educators and policy makers.

The data obtained as a result of this research carried out with parents were examined under eight headings. Buy titles are as follows:

- Problem Areas Revealed by the Social Isolation Process for Children
- Activities to Support the Developmental Areas of Children in the Social Isolation Process
- Status of Communication Processes Between Parents and Children in Social Isolation Process
- Attitudes Exhibited by Parents in Times of Conflict with Children in the Process of Social Isolation
- Whether Neglect, Abuse and Violence Attitudes Against Children Spread During the Social Isolation Process
- Participation of Children to Home Life in the Social Isolation Process
- Whether Children Are More Open to Harmful Substance Effects and Habits During Social Isolation Process
- Effective Use of Children's Educational Rights in the Social Isolation Process

In the research, it was concluded that children's experiences in the social isolation process commonly have content that constitutes a violation of children's rights and that children are more likely to face experiences with stronger risks. When the research results are evaluated in general, it is clearly seen that there is a need for the existence of various child and child rights protection mechanisms as a precaution against re-experiencing epidemic-like situations. As a result of the research, some suggestions have been developed to based on other stakeholders, especially parents, educators and policy developers for more effective protection of children and their rights in case of recurrence of similar situations.

Belediyelerin Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Dijital Ortamda Uygulamalarının İncelenmesi

Esin Ezgi KARAMAN¹

Mustafa Serkan ABDÜSSELAM²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 28.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Dijital Ortam, Çocuk Hakları, Belediye, Web Site

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki belediyelerin çocuk hakları sözleşmesi kapsamında dijital ortamdaki web sitelerini, çocuklara yönelik hayata geçirdikleri hizmetleri, uygulamaları ve faaliyetleri incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye'de bulunan 30 büyükşehir, 51 il merkezli belediye web siteleri araştırmacılar tarafından oluşturulan çerçevede incelenmiştir. Oluşturulan bu çerçeveye göre belediye web sitelerinde Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne yönelik içeriklerin sunulup sunulmadığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda sitelerin genel anlamda birbirine benzediği, bazı hazır programları ortak kullanan sitelerin aynı bilgileri verdiği, web sitelerinin kendi içinde eksik yanları ile il merkezleri ve büyükşehirlerin web sitelerindeki eksikliklerin benzerlikler sergilediği görülmüştür. Türkiye'deki belediyelerin kurumsal web siteleri incelendiğinde, çocuk hakları kapsamında sunulan hizmetlerin, uygulamaların ve faaliyetlerin oldukça kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda, belediyelerin dijital uygulama ortamlarında çocukların dilinden ve onların anlayacağı şekilde görsel simgelere yer vermesi, aranan bilgilere kolay erişim sağlaması, engelli bireylere, çocuk mültecilere yer vermesi, çocuğun yaşadığı şehirde ulaşmak istediği veya kendini geliştirebilmek için şehrin imkânlarını sunması, kültürel ve sanatsal faaliyetler hakkında bilgilendirmeler yapması için detaylı web sitelerinin hazırlanması önerilmektedir.

Investigation of the Applications of Municipalities in the Digital Environment within the Scope of the Convention on the Rights of the Child

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 28.10.2022

Accepted Date : 30.11.2022

Keywords:

Digital Environment, Children's Rights, Municipality, Website.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the digital websites of municipalities in Turkey in terms of services, practices and activities for children within the scope of the Convention on the Rights of the Child (CRC). The research was carried out with a document analysis, which is one of the qualitative research methods. Within the scope of the study, 30 metropolitan and 51 province-based municipal websites in Turkey were examined within the framework created by the researchers. According to this framework, it is aimed to determine whether content related to the Convention on the Rights of the Child is presented on municipal websites. As a result, it was seen that the websites were similar to each other in general, they shared same ready-made software, gave similar information, they also have similar deficiencies for both provincial and metropolitan municipalities. When the websites of municipalities were examined, it was observed that the services, practices and activities offered within the scope of children's rights are quite limited. It is recommended to prepare well-detailed websites which include visual items for children in a way that they can understand, provide easy access to the information that children seek, provide information for disabled and refugee children, present the city's opportunities to the children, and facilitate to reach cultural and artistic activities.

¹ Öğretmen. Hasan Ali Yücel İlkokulu, ezinezgiakgun@outlook.com, ORCID: 0000-0002-8652-0159

² Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, mustafa.serkan@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3253-7932

1. Giriş

Çocuk Hakları Sözleşmesine göre her çocuğun doğuştan gelen yaşama, korunma ve barınma, güvenli ve sağlıklı çevrede büyüme hakkı vardır (Işıkçı ve Doğukan, 2019). Çocuğun yaşamı için daha iyi standartları teşvik eden, çocuk haklarını tanıyan çocuk dostu belediyelerin aktif olması gerekmektedir. Çocuk dostu belediyelerle yapılacak faaliyetlerin yalnız devletin yönetim mekanizmaları ile değil, çocuklar ve onların ailelerini de kapsayacak şekilde tüm halkla birlikte yürütülmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocukların ve gençlerin kendilerini ilgilendiren konularda, etkinliklerde ve süreçlerde etkin bir şekilde katılma hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır. Bu sebeptendir ki çocukların kendilerine yönelik konularda katılım hakkının uygulanması demokrasinin gereğidir (Çakırer-Özservet, 2015). Yerel yönetimlerin çocuk politikalarına bakıldığında çocuk odaklı yaklaşımın ele alınması, çocukların gelişimlerine uygun sağlıklı yaşama ortamları sunulması, bu ortamları oluştururken çocuğun katılım hakkının sağlanarak uygulanması yerel yönetimlerin ilk akla gelen görevleridir. Çocuk dostu belediye yaklaşımının hayata geçirilmesi için Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2., 3., 6. ve 12. maddelerine yönelik faaliyetlerinin olması gerektiği ifade edilmiştir (UNICEF, 2006). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesinde ayırım yapmaktan, 3. maddesinde çocuğun bakımı için her türlü önlemi almaktan, 6. maddesinde temel yaşama haklarından, 12. maddesinde ise çocukların görüşlerini her türlü yoldan ifade etmelerinden bahsedilmiştir.

Dijital teknolojilerinin gelişimiyle birlikte hayatımızda yoğun olarak yer alan internet teknolojisi kamu yönetiminde de fazlasıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle insanların bir şehirde bulmak istedikleri her şeyi dijital uygulamalarla bulmaları belediyelerin tamamlayıcı unsuru hâline gelmiştir. Teknolojinin hızla ilerlemesi, teknolojik okur-yazarlık oranının artması belediyelerin dokümanlarının internet ortamında yayınlanması durumunu da oluşturmaktadır. Yerel yönetimde dijitalleşme birer araç hâline dönüşmüştür (Erdoğan, 2019). Dijital belediyeçilik dediğimiz yeni yöntem ile belediyeler halkın isteklerine, ihtiyaçlarına, aradıklarına çabuk cevap verebilen bir yapı haline de gelmektedir (Karaca ve Öztürk, 2019). Yerel yönetimlerde kırtasiyecilik ve bürokrasiden uzak dijital ortamda verilerin sunulmasının hem insanlara hem de yerel yönetim kuruluşlarına birçok olumlu katkısı bulunmaktadır (Erdoğan, 2019). Bu bağlamda belediyelerin yaptığı çalışmalarını web sitelerinde sunmaları ve bütün bu çalışmalarını güncel tutmaları, halkın bu bilgilere kolay ulaşabilmesi ve hizmete kolay erişimi açısından belediyelerin gerçekleştireceği reform politikalarının bir parçası olarak da değerlendirilmektedir.

UNICEF çocuk dostu belediyeler ve girişimleri için önemli çalışmalar yapmaktadır. İyi örnekleri tanıtmak amacıyla çocuk dostu sekreterliği 2000 yılında kurulmuştur. Bu birim Kanada ve ABD'deki benzer girişimleri yaygınlaştırmada aktif rol almıştır. Ayrıca 2001 yılında Avrupa Çocuk Dostu Şehirler Ağı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi'nin yerel olarak uygulanmasını teşvik etmek için bir ağ olarak kurulmuştur. İlk olarak 2002 yılında Belçika'da düzenlenen konferansların ardından 2004 yılında İngiltere'de, 2006 yılında Almanya'da, Hollanda'da, 2008 yılında İtalya'da, 2012'de Hırvatistan'da ve 2014 yılında Danimarka'da birçok konferans düzenlenmiştir. UNICEF Türkiye'de ise 12 pilot şehri kapsayan çalışma yapılmasına karar vermiştir (BM, 2001). Finansmanını Avrupa Birliği'nden alan "Çocuk Dostu Belediye" projesi Türkiye Cumhuriyeti ve UNICEF tarafından 2006-2010 döneminde 12 farklı ilde (Antalya, Bursa, Tekirdağ, Kırşehir, Uşak, Gaziantep, Erzincan, Kayseri, Konya, Sivas, Trabzon, Karaman) gerçekleştirilen bir proje olarak kabul edilmiştir. Türkiye İçişleri Bakanlığı, Sivil İdare Genel Müdürlüğü, Türkiye Belediyeler Birliği, Ortadoğu ve Birleşmiş Şehirler Batı Asya Bölge Merkezi ve yerel yönetimler, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Çocuk Dostu Şehir Projesi'nin ulusal koordinasyonunda yer almaktadır. Çocuklar için geliştirilen ve yürütülen bu politikaların asıl amacı çocukların tüm gelişim alanlarındaki ilerlemelerini gerçekleştirmek ve çocukların topluma sağlıklı bir birey olarak katılmalarını sağlamaktır (Yiğit, Ügücü ve Sümeyye, 2018). Kurumlar ve yönetimler ile

halk arasında köprü görevini yapan belediyeler (Karataş ve Tarhan, 2021) 5393 sayılı belediye kanununun 14. maddesinin a ve b bentlerine göre belediye idaresinin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Belediyeler bu görev ve sorumluluklara yönelik hizmetleri sunarken bölge halkının yaşam kalitesini ve memnuniyetini karşılamayı hedeflemelidir (Adem, 2018).

Günümüz şehir anlayışı yerel yönetim politikalarının çocuk dostu belediyeçiliğe yönelik çalışmalarını büyük önem taşımaktadır. Bu politikaların sonucunda belediyeler çocuklara yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmada belediyelerin kendilerine ait kurumsal web sitelerinde yer alan bilgilerin çocuk dostu belediyeçilik kapsamında olup olmama durumları incelenmektedir. Bu çalışmanın hem incelenen belediyeler için gelişime açık yönlerini ortaya koymak adına yarar sağlaması hem de geliştirmekte olan diğer belediyeler için çocuk dostu belediye web siteleri çalışmalarının hazırlığında destekleyici bir çalışma olması beklenmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de yerel yönetimlerin web siteleri incelenmiştir.

2. Yöntem

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Hedeflenen konu hakkında yazılı belgelerin dijital ortamda incelenerek analizinin yapılması doküman incelemesi kapsamında değerlendirilmektedir. Gözlem ve görüşme yapmanın mümkün olmadığı durumlarda doküman incelemesi nitel araştırmalarda önemli bilgi kaynaklarını öne çıkarmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Doküman incelemesi, bir problem hakkında değişik kaynaklar tarafından üretilen belgelerin incelenmesine ve analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Web sayfaları dijital bir doküman olarak incelenmektedir.

Bu araştırmada belediyelerin yayınladıkları kurumsal web sitelerinin tamamına ulaşılmıştır. Bu kapsamda incelenmek üzere Türkiye’de bulunan 81 ilimizin kurumsal web sitesi incelenmiştir. Elde edilen veriler 2022 yılında şubat ayında yayınlanan 81 belediyenin web sitesinden elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan UNICEF’in belirlediği çocuk dostu belediyelerin web siteleri çocuk hakları açısından betimsel analizle incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma sonucunda 81 belediye web sitesinin incelenmesiyle elde edilen veriler sıklık ve yüzdeler şeklinde sunulmuştur.

Belediyenin yayınladıkları çalışmalar uluslararası çocuk hakları sözleşmesi bakımından incelenmiştir. Araştırma kapsamında hazırlanan veri toplama aracı farklı kaynaklardan (Işıkcı ve Doğukan; Karaca ve Öztürk, 2019; Karataş ve Tarhan, 2021; Tarhan, 2012) yararlanarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu kaynaklardan Akyüz’ün (2013) önerdiği çocuk hakları içerikleri incelenmiş, söz konusu dört başlık önerisi bu araştırmada göz önünde bulundurularak “Çocuk Dostu Belediye Web Sitelerini İnceleme Formu” hazırlanmıştır. Ayrıca uluslararası düzeyde UNICEF’in yayınladığı çocuk dostu belediye kapsamında desteklenen belediyeler seçilerek web siteleri incelenmiştir. Örneğin Decatur şehrinin web sitesinde okul sonrası programlar ön planda iken, Niseko şehri eğitim ve spor konularını ön plana çıkarmakta, Kópavogur şehri ise sosyal faaliyetleri ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca sitenin giriş sayfasında bununla ilgili harita göze çarpmaktadır.

Türkiye’de yerel yönetimlerin web sitesi 2022 yılında araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bir web sayfasının incelenmesi 25 ile 35 dakika arasında sürmüştür. İncelemeler 2022 yılı şubat ayında yapılmıştır. Tablo 1’de belediyelerin dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 1. Belediyelerin büyükşehir ve il merkezi oranı.

	<i>f</i>	Yüzde
Büyükşehir	30	37
İl Merkezi	51	63

Taslak hâlindeki formun kapsam ve içerik açısından incelenmesi amacıyla siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümünde görevli iki öğretim üyesi uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşlerinin önerileriyle yeniden düzenlenen ve son halini alan “Çocuk Dostu Belediye Web Sitelerini İnceleme Formu” uygulamaya hazır hâle getirilmiştir. Bu form iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada “Çocuk Dostu Belediye Web Sitelerini İnceleme Formu” 3 farklı belediyenin kurumsal web sitesi pilot çalışma olarak incelenmiştir. Formun bölümleri, içerikleri ve biçimsel yönden özellikleri uzman eşliğinde doküman inceleme süreci olarak deneyimlenmiştir. Bu sitelerde bulunan bağlantıların çocuk haklarına uygunluğu, güncelliği, doğruluğu, açık ve anlaşılır olması, işlevsel olması gibi niteliklerin inceleme süreçleri tamamlanmıştır. İkinci aşamada ise çocuk dostu belediye kapsamında Türkiye’de çalışmalar yapan belediyelerin kurumsal web siteleri incelemek için “Çocuk Dostu Belediye Web Sitelerini İnceleme Formu” son şeklini alan veri toplama aracı çalışmada kullanılacak hâle getirilmiştir. Son şeklini alan form iki ana bölümden oluşmaktadır. “Genel Bilgiler” adını taşıyan birinci bölümde belediye adı, belediye şekli (il merkezli ya da büyükşehir), bölge, günlük ziyaret sayısı gibi hususlar kayıt edilmektedir. İkinci bölüm ise “Web Sitelerinin İşlevselliği” ve “Çocuk Hakları” kapsamında ele alınan bölümdür. Bu bölümde “Çocuğun Kişisel Hak ve Özgürlükleri”, “Çocuğun Ailesi Tarafından Yetiştirilebilme ve Yetiştirilme Sürecinde Korunma Hakkı”, “Çocuğun Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları” ve “Özel Durumdaki Çocukların Korunma Hakları” bölümleri yer almaktadır.

3. Bulgular

Türkiye’deki yerel yönetimlerin çocuk hakları sözleşmesi kapsamında dijital ortamda sundukları imkanların incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular alt başlıklar hâlinde sunulmuştur.

Web Sitelerinin İşlevselliği bağlamında, Türkiye’de mevcut bütün illerin kurumsal belediye web siteleri incelenmiş ve kurumsal web sitelerin 12 farklı özelliğinin bulunup bulunmama durumuna bakılmıştır. Bu seçenek web sitelerin işlevselliği ile ilgilidir. Tablo 2’de Türkiye’de bulunan 81 ilin web sitesi inceleme bulguları gösterilmektedir.

Tablo 2. Web sitelerinin işlevselliği ile ilgili bulgular

	Büyükşehir		İl Merkezli	
	f	%	f	%
Çoklu Dil Seçeneği	4	13	6	12
Arama Seçeneği	21	68	26	52
Canlı Destek (Yazışma)	23	74	36	72
Çağrı Merkezi (sesli)	27	87	40	80
Yasal Uyarı (KVKK)	15	48	17	34
Mobil Desteği	22	71	20	40
Sesli Okuma Desteği	4	13	2	4
Metin Büyütme/Küçültme	4	13	1	2
İşaret Dili Desteği	1	3	0	0
Üyelik Sistemi Desteği	26	84	40	80
Sosyal Medya Desteği	30	97	42	84
Acil Destek	27	87	26	52

Araştırma Makalesi

Tablo 2 incelendiğinde; Web sitesinde çoklu dil seçeneği 10 belediyenin kurumsal web sitesinde mevcut iken, 71 belediyenin web sitesinde bu destek verilmemiştir. 47 ilin web sitesinde arama seçeneği bulunmakta iken 34 ilin web sitesinde arama seçeneği bulunmamaktadır. Canlı destek kısmı 59 belediyede mevcut iken 22 belediyede canlı destek kısmı bulunmamaktadır. Çağrı merkezi desteği 67 belediyenin web sitesinde mevcut iken 14 ilin web sitesinde mevcut değildir. Yasal uyarı (KVKK) bilgilendirmesi 32 ilin web sitesinde mevcut iken 49 ilin web sitesinde mevcut değildir. 42 belediyenin kurumsal web sitesinde mobil desteği kısmının olduğu, 59 belediyenin web sitesinde mobil desteği kısmının olmadığı görülmüştür. Sesli okuma tablosu incelendiğinde Türkiye’de sadece 6 belediyenin kurumsal web sitesinde sesli okuma sekmesinin desteklendiği, 75 belediyede desteklenmediği görülmüştür. Metin büyütme/küçültme desteği konusunda 5 ilimizin kurumsal belediye web sitesinde bu sekmenin desteklendiği, 76 belediyede desteklenmediği görülmüştür. İşaret dili destek hattının mevcut bulunduğu kurumsal web sitesine sahip olan tek ilimiz Mersin’dir. 66 belediyenin üyelik sistemi desteğinin olduğu, 15 belediyenin üyelik sistemi desteğinin olmadığı görülmektedir. Sosyal medya 75 belediye tarafından kullanılırken sadece 6 belediye bu hizmeti kullanmamaktadır. 55 belediyenin acil destek kısmının desteklendiği, 26 belediyenin acil destek kısmının desteklenmediği tespit edilmiştir.

Türkiye’de mevcut bütün illerin kurumsal belediye web siteleri incelenmiş ve kurumsal web sitelerin dört alt boyut açısından çocuk haklarının uygulanma şekillerine bakılmıştır. Tablo 3’te Türkiye’de bulunan 81 ilin belediye web sitelerinin çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri açısından inceleme bulguları gösterilmektedir.

Tablo 3. Çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri ile ilgili bulgular

	Büyükşehir		İl Merkezli	
	f	%	f	%
Bilgilendirme Hakkı	7	23	1	2
Küçüklerin Korunması	1	3	0	0
Görüş ve Öneriler Sunma	4	13	3	6
Şehir Planlamaya Katılım	4	13	2	4
Şehir Konseyine Katılım	8	26	3	6
Şehir Yönetimine Katılım	3	10	0	0
Yasal Haklar Bilgisi	1	3	0	0

Tablo 3 incelendiğinde bilgilendirme hakkı ile ilgili 8 belediyede bilgi bulunduğu, 73 belediyede bulunmadığı görülmüştür. Sadece Ankara Büyükşehir Belediyesi kurumsal web sitesinde çocuk meclisi sekmesinde çocuk haklarından detaylıca bahsedilip, bilgilendirme yapılmıştır. Görüş ve öneriler sunma açısından ise 6 belediyenin bu kısmı desteklediği, 75 belediyenin desteklemediği görülmüştür. Şehir planlamaya katılımında 6 belediyede çocukların şehir planlamasına katılım konusunda veri bulunduğu, 75 belediyede veri bulunmadığı görülmüştür. Şehir yönetimine katılım konusunda 11 belediyenin bunu desteklediği, 70 belediyenin ise desteklemediği görülmüştür. 3 belediyenin kurumsal web sitesinde çocukların şehir yönetimine katılım konusunda veri bulunduğu, 78 belediyede veri bulunmadığı görülmüştür. 1 belediyenin yasal haklar konusunda bilgi verdiği, geriye kalan 80 ilin yasal haklar konusunda bilgi vermediği tespit edilmiştir. Web sitelerinde sunulan çocuk hakları kapsamında bilgiler kısmını incelediğimizde büyükşehir belediyelerinde yasal haklar ve küçüklerin korunması kısmına en az yer verildiği görülmüştür. İl merkezinde ise bu haklara hiç yer verilmemiştir. İl merkezleri belediyelerinin web sitelerinde şehir yönetimine katılım konusunun hiç olmaması ise dikkat çekmektedir.

Tablo 4'te Türkiye'de bulunan 81 ilin belediye web sitelerinin çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme ve yetiştirilme süresince korunma hakkı açısından inceleme bulguları gösterilmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde aile hizmeti ile ilgili bilgiye 6 ilin web sitesinde rastlanmışken, 75 ilin web sitesinde böyle bir veriye rastlanmamıştır. Nöbetçi doktor bilgisinin hiçbir belediyenin web sitesinde mevcut bulunmadığı görülmüştür. 51 belediyenin kurumsal web sitesinde nöbetçi eczane bilgisine ulaşılmadığı, 30 belediye web sitesinde nöbetçi eczane bilgisi olduğu görülmüştür. 11 belediyenin web sitesinde şehir park haritası bilgisi olduğu, 70 belediyenin şehir park haritası bilgisi olmadığı görülmüştür. Belediyelerin çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme ve yetiştirme sürecinde korunma ile ilgili bulgular incelendiğinde büyükşehir ve il merkezinde web sitelerinde nöbetçi doktorlarla ilgili bir bilgiye rastlanmadığı, büyükşehir ve il merkezinde neredeyse aynı oranda nöbetçi eczane bilgisi paylaşıldığı yine aynı oranda şehir park haritası bilgisi paylaşıldığı, aile hizmetinin ise büyükşehirlerde daha fazla yer aldığı görülmüştür. Aile hizmeti kapsamında Siirt Belediyesi, Nevşehir Belediyesi, Osmaniye Belediyesi, Yozgat Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi "Hoş geldin Bebek" hizmetini sunmaktadır. Bu hizmetle her yeni doğan çocuğa 0-6 yaş grubunun gelişimini destekleyici bilgi veren kitap setinin ailelere yollandığı bilgisine ulaşılmıştır. Tablo 5'te Türkiye'de bulunan 81 ilin belediye web sitelerinin çocuğun ekonomik sosyal ve kültürel hakları açısından inceleme bulguları gösterilmektedir.

Tablo 4. Çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme ve yetiştirilme süresince korunma ile ilgili bulgular

	Büyükşehir		İl Merkezli	
	f	%	f	%
Aile Hizmeti	3	10	3	6
Sağlık (Nöbetçi Doktorlar)	0	0	0	0
Sağlık (Nöbetçi Eczaneler)	19	61	31	62
Şehir Park Haritası	4	13	7	14

Tablo 5'e göre 20 belediyenin web sitesinde kültür merkezinin bilgisinin olduğu, 61 belediyenin web sitesinde kültür merkezinin olmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Müze bilgisi 18 belediyenin web sitesinde mevcut iken, 63 belediyenin kurumsal web sitesinde mevcut değildir. Türkiye'de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde bisiklet yolu bilgisi paylaşmadığı görülmüştür. 6 belediyenin web sitesinde günlük okul sonrası program bilgisi var iken, 75 belediyenin kurumsal web sitesinde böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Türkiye'de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde grafiti duvarları bilgisi bulunmamaktadır. Şehir kültürünü yaşatma konusunda 4 belediyenin bu konuda veri girdiği, 77 belediyenin web sitesinde herhangi bir veriye rastlanmadığı görülmüştür. Spor okulları bilgisine 14 belediyenin web sitesinde rastlanmışken, 67 belediyenin web sitesinde herhangi bir veri bulunmamıştır. Türkiye'de 15 belediyenin web sitesinde şehirdeki kütüphanenin adres bilgisi yer almakta iken 66 belediyede böyle bir bilgi yer almamaktadır. Belediyelerin Çocuğun, ekonomik, sosyal ve kültürel Hakları ile ilgili yaptıkları çalışmalar incelendiğinde büyükşehir belediyelerinde kültür merkezine en fazla önem verildiği, il merkezlerinde ise en fazla müzelere önem verildiği görülmüştür. Grafiti duvarlarının ve bisiklet yolunun hiçbir belediyelerin web sitelerinde görülmediği, okul sonrası programların, spor okullarının, günlük okul sonrası programların, spor okullarının, kütüphanelerin büyükşehirlerde il merkezlerinden daha fazla desteklendiği görülmüştür.

Tablo 5. Çocuğun ekonomik sosyal ve kültürel ile ilgili bulgular.

	Büyükşehir		İl Merkezli	
	f	%	f	%
Kültür Merkezi	13	42	7	14
Müzeler	9	29	9	18
Bisiklet Yolu	0	0	0	0
Günlük Okul Sonrası Programlar	4	13	2	4
Grafiti Duvarları	0	0	0	0
Şehir Kültürünü Yaşatma	1	3	3	6
Spor Okulları	10	32	4	8
Kütüphane	7	23	8	16

Tablo 6’da Türkiye’de bulunan 81 ilin belediye web sitelerinin özel durumdaki çocukların korunma hakları açısından inceleme bulguları gösterilmektedir.

Tablo 6. Özel durumdaki çocukların korunma ile ilgili bulgular.

	Büyük Şehir		İl Merkezli	
	f	%	f	%
Çocuk Mülteciler	0	0	0	0
Güvenli Okul Yolu Haritası	0	0	0	0
Görme Engelli Yol Haritası	0	0	0	0
Tekerlekli Sandalye yolu Haritası	0	0	0	0

Tablo 6 incelendiğinde Türkiye’de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde çocuk mülteciler bilgisi bulunmamaktadır. Türkiye’de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde güvenli okul yolu haritası bilgisi bulunmamaktadır. Türkiye’de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde görme engelli yol haritası bilgisi bulunmamaktadır. Türkiye’de hiçbir belediyenin kurumsal web sitesinde tekerlekli sandalye yolu haritası bilgisi bulunmamaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırma kapsamında incelenen sitelerin genel anlamda birbirine benzediği, bazı hazır programları ortak kullanan sitelerin aynı bilgileri verdiği, web sitelerin kendi içinde eksik yanları ile il merkezleri ve büyükşehirlerin web sitelerindeki eksikliklerin benzerlikler sergilediği görülmüştür.

Çocuk dostu belediyelerin amaçları incelendiğinde 0-18 yaş arasındaki her çocuğun yaşadığı şehirde karar alma konusunda aktif rol oynamasını, yaşadıkları şehrin istedikleri gibi olmasında isteklerinin yerine getirilmesinde belediyelerin sorumlulukları vurgulanmaktadır (Çakırer ve Özservet, 2015). Çalışmada çocukların yaşadığı şehirde söz sahibi olması bakımından hakları incelendiğinde; şehir planlamaya katılımında 6 ilin web sitesinde bu durumun olduğu, 75’inde olmadığı; şehir konseyine katılımında 11 belediyenin web sitesinde bu konuda bilgi olduğu, 70’inde olmadığı; şehir yönetimine katılımında 3 belediyenin web sitesinde bu durumun olduğu, ancak 78 belediyenin web sitesinde bu konuda bilgi olmadığı görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere çocukların yaşadığı şehrin belediyesine katılım hakkı konusunda sınırlı davrandığı ifade edilebilir.

Web sitelerinde sunulan çocuk hakları kapsamında genel bilgilere baktığımızda çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri ile verilerin sınırlı olduğu, çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme sürecinde aile hizmeti kısmının sadece yeni doğan çocuğa gelişim kitabının yollanmasıyla sınırlandığı, nöbetçi doktor bilgisinin hiç bulunmadığı, şehir park haritasının da sınırlı sayıda yer aldığı görülmüştür. Çocukların korunma hakları ile ilgili durumun belediyelerdeki eksik kısımlardan biri olduğu sonucuna varılmıştır.

Çocuk hakları sözleşmesi bütün çocukların aynı haklara sahip olması gerektiğini, her çocuğun toplumda her bir alanda aktif ve sorumlu haline gelmesi düşüncesine dayanır (Unicef, 1996). Buna göre her çocuğun şehirde bütün imkanlardan aynı düzeyde yararlanması gerekmektedir. Ancak görme engelli, tekerlekli sandalye ile yürüyen çocuklar için yol haritası çalışmaları yapılmış olsa bile belediyelerin web sitelerinde bu bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca hiçbir belediyede çocuk mültecilerle ilgili de herhangi bir veri bulunmamıştır. Belediyelerin bu hususları ele almaları ve eylem planlarını bu yönde geliştirmeleri önemlidir.

Çocuk dostu belediye olmak isteyen belediyelerin bazı ilkeleri benimsemesi gerekmektedir. Bu ilkeler çocuğun yüksek yararını gözetmek, çocuğa saygı duymak, çocuğun gelişim hakkını savunmak, eşitlik sağlamaktır (Çakırcı ve Özservet, 2016). Bu çalışmada aile hizmetini sunan belediyelerin sayısı sadece 6'dır. Belediyeler gerçek anlamda bu çalışmayı yapmış olsalar da web sitelerinde gelişim hakkının yararını gözetecek çalışmalarını dijital ortamda tanıtmak, bilgilendirmek ve hizmet sunulmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Araştırmada belediyelerin web sitelerinin işlevsellik ve çocuk haklarında kapsadığı bilgiler açısından yeterli olmadıkları söylenebilir. Belediyelerin kurumsal web sitelerinde benzer özelliklere sahip olmalarına rağmen çeşitli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Örneğin, işlevsellik bakımından bir şehirde web sitesinde arama seçeneği yokken diğer sitede arama seçeneği bulunmaktadır. Belediyelerin web siteleri incelendiğinde destek hizmetleri kısmında dikkatimizi çeken işaret dili desteğinin sınırlı sayıda olmasıdır. Web sitelerinde sunulan çocuk hakları kapsamında bilgiler kısmı incelendiğinde büyükşehir belediyelerinde yasal haklar ve küçüklerin korunması kısmına en az yer verildiği görülmüştür. İl merkezinde ise bu haklara hiç yer verilmemiştir. Burada dikkat çeken konu il merkezli belediyelerin web sitelerinde şehir yönetimine katılım konusunun hiç olmamasıdır.

Belediyelerin çocuğun, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ile ilgili yaptıkları çalışmalar incelendiğinde büyükşehir belediyelerinde kültür merkezine en fazla önem verildiği, il merkezlerinde ise en fazla müzelere önem verildiği görülmüştür. Grafiti duvarlarının ve bisiklet yolunun hiçbir belediyelerin web sitelerinde görülmediği, okul sonrası programların, spor okullarının, kütüphanelerin büyükşehirlerde il merkezlerinden daha fazla desteklendiği görülmüştür. Belediyelerin web sitelerinde özel durumdaki çocukların korunma hakları incelendiğinde hiçbir belediyenin bu konuyu desteklemediği sonucuna ulaşılabilir.

Türkiye'deki 81 il belediyelerinin web siteleri çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri ile çocuğun ekonomik sosyal ve kültürel alanlarında kısmen yeterli hizmet ya da faaliyet göstermektedir. Ancak çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme ve yetiştirilme süresince korunma alanında belediyeler yetersiz, özellikle özel durumdaki çocukların korunmaya yönelik hizmet ya da faaliyetleri açısından zayıftır.

5. Sonuç ve Öneriler

Genel olarak web sitelerinden kaynaklanan işlevsel eksiklik durumları, web sitelerinin uzmanlar tarafından yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Olabilecek eksikliklerin yanı sıra web sitelerin herkese hitap edebilmesi, ihtiyaçlara cevap verebilmesi, ulaşılabilir, anlaşılabilir olması bakımından web sitelerinin bu niteliklerle donatılmış olması beklenilmektedir. Araştırma süresinde incelenen belediyelerin özellikle çoklu dil seçeneği, sesli okuma desteği, metin küçültme/büyültme gibi web sitelerinin işlevselliğinin kazandırılması önerilmektedir. Ayrıca bu özelliklere işitme, görme engelli bireylerin de bu tür web sitelerinde ulaşabilmeleri önem arz etmektedir. Çocukların dilinden, onların anlayacağı şekilde görsel simgelere yer vermek, aradığı bilgilere kolay erişim sağlanması,

çocuğun yaşadığı şehirde ulaşmak istediği veya kendini geliştirebilmek için şehrin ona sunduğu avantajları, kültürel ve sanatsal faaliyetleri öğrenebilmesi açısından daha detaylı web site hazırlanması fayda sağlayacaktır.

Türkiye'deki belediyelerin kurumsal web siteleri incelendiğinde çocuk hakları bakımından oldukça kısıtlı olduğu göze çarpmaktadır. Belediyelerin web sitelerinde çocuğun kişisel hak ve özgürlükleri, çocuğun ekonomik sosyal ve kültürel yapı, çocuğun ailesi tarafından yetiştirilebilme ve yetiştirilme süresince korunma hakları bakımından temel düzeyde hizmet ve faaliyetler tespit edilse de özel durumdaki çocukların korunmasına yönelik hiçbir hizmete, uygulamaya ve faaliyete rastlanmamış olduğundan belediyelerin bu boyuta öncelik tanınması önerilmektedir.

Kaynakça

- Adem, E. R. (2018). Alanya'daki belediye hizmetleri performans algısının değerlendirilmesi üzerine örnek bir çalışma. *Alanya Akademik Bakış*, 2(1), 71-105.
- Akyüz, E. (2013). *Çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- BM - T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2001). Sözleşmenin 44. maddesi uyarınca hazırlanan rapor ikinci ve üçüncü ilerleme raporu [Erişim adresi: www.aile.gov.tr, Erişim tarihi: 10.2.2022].
- Çakırer-Özservet, Y. (2015). Çocuk dostu belediyecilik. Türkiye Belediyeler Birliği, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 802(1), 38- 43.
- Erdoğan, O. (2019). Yerel yönetimlerde dijital dönüşüm: Molenwaard belediyesi örneği. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 59-74.
- Işıkçı, Y. M., & Doğukan, İ. (2019). Çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde örnek bir model: Norveç Çocuk Ombudsmanı. *Ankara Barosu Dergisi*, 76(4), 51-74.
- Karaca, Y., & Öztürk, N. K. (2019). Yeni nesil belediyecilik: Dijital belediye uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(3), 528-537.
- Karataş, E., & Tarhan, A. (2021). Yerel Yönetimlerde E-Belediye Uygulamaları: Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Bir İçerik Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 317-335.
- UNICEF (2006). Dünya çocuklarının durumu. *Ankara: UNICEF Yayını*.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, R., Ügücü, G., & Sümeyye, K. (2018). Yoksulluk: çocuk sağlığını tehdit eden bir durum. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 83-98.

Extended summary

With the development of digital technologies, internet technology is heavily involved in our lives and it also has been widely used by public administration. For this reason, it has become a complementary element of municipalities that people find everything they want to find in a city with digital applications.

Purpose of the research

The aim of this study is to examine the projects and practices implemented by municipal governments for children within the scope of the Children's Rights Convention, from various perspectives, by examining the websites in the digital environment within the scope of the Children's Rights Convention.

Research pattern

In this study, document analysis from the qualitative research methods was used. The websites of 30 metropolitan and 51 province-based municipalities in Turkey were examined. The data obtained were examined on the websites of 81 municipalities published in 2022.

Data collection and analysis

In this study, a framework called 'Child-friendly Municipality Websites Review Form' was created to examine the web sites of municipalities. Through this framework, it has been determined whether the service is provided within the scope of the child-friendly websites the researcher is interested in. Child-friendly Municipality Websites Review Form' and municipalities' institutional 'web site functionality' and other documents submitted within the scope of 'child rights' are examined under two main headings, and other documents submitted within the scope of children's rights are examined under four subheadings.

Results

As a result of this study, which aims to examine the projects and practices implemented by local governments in Turkey within the scope of the children's rights agreement from various perspectives, by examining the websites in the digital environment within the scope of the children's rights agreement, the websites are similar in general, the websites that use some ready-made programs provide the same information. It has been seen that it exhibits a balanced attitude on the basis of provincial centers and metropolitan cities with its deficiencies in itself. When the corporate websites of municipalities in Turkey are examined, it is noticeable that they have quite limited content in terms of children's rights. It is recommended to prepare a detailed website to include visual symbols in the language of children in a way that they can understand, to provide easy access to the information they are looking for, to include disabled individuals and child refugees, to present the city's opportunities for the child to reach or improve himself in the city where he lives, to learn cultural and artistic activities.

Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasına Yönelik Kamu Politikası Analizi

Muhammet Yunus KURUCA¹

Yasemin MAMUR IŞIKÇI²

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 20.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Çocuk, Çocuk Hakları,
Çocuk Suçluluğu, Çocuk
Mahkemeleri

ÖZET

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de çocuk hakları konularında yapılan çalışmalar içinde yer alan çocuk mahkemelerinin kuruluş süreci ve oluşturulan kamu politikalarının kamu hukuku çerçevesinde analizini yaparak konu hakkında değerlendirmede bulunmak ve konuya ilişkin öneriler getirmektir. Çalışmanın amacı çerçevesinde ülkemizde hukuki düzenlemeler de ele alınarak çocuk mahkemelerinin kamu politikası süreci içindeki durumu ele alınmıştır. Çocuk mahkemelerinin ülkemizde uygulanabilir bir politikaya sahip olabilmesi ve gerek ulusal gerekse uluslararası hukukun ilkelerine uygun bir muhtevaya sahip olabilmesi için konu hakkında dünyada ve ülkemizdeki gelişmeler de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Public Policy Analysis for the Establishment of Juvenile Courts in Turkey

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 20.10.2022

Accepted Date : 30.11.2022

Keywords:

Child, Children’s Rights,
Juvenile Delinquency,
Juvenile Courts.

ABSTRACT

The study's major goal is to examine how juvenile courts were established in Turkey and how public policies were developed within the context of public law, referring to studies on children's rights, and providing recommendations on the subject. Within the framework of the aim of the study, the status of juvenile courts in the public policy process has been discussed by considering the legal regulations in Turkish context. The developments in the world and in Turkey were also reviewed in order for the juvenile courts in Turkey would have a coherent policy background and content that aligned with both national and international legal standards.

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, avukatkurucu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6717-2291

² Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, mamurysm@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2773-7251

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca kişilerarası ilişkiler boyutunda toplumsal kabul görmeyen davranışlar her daim var olagelmiştir. Gerek toplumsal normlar gerekse devletlerin kanunları kişi hak ve özgürlükleri konusunda doğal ve suni yaptırımlar uygulamış ve toplum yaşayışını belirli bir düzen içinde sürdürmeyi amaçlamıştır.

Toplumsal yaşam içinde insanların ihlal edilen haklarını aramaları için en meşru zeminler mahkemelerdir. Mahkemeler, eldeki deliller neticesinde en doğru kararları vererek bireylerin hak ve özgürlüklerini tesis edebilmek için hizmet veren kurumlardır. Mahkemelerde verilen kararlar kanun koyucunun yasalarla belirlediği kanunlar çerçevesinde haklı ve haksız olanı belirlemeye, suçlu olanın cezasını mağdur olanın ise hakkını teslim etmeyi amaçlar. Mahkeme, Arapça'da "hüküm" kökünden mekân ismi olan "mahkeme" kelimesi "hüküm verilen yer, yargılama yeri" anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu (<https://sozluk.gov.tr/>) ise mahkemeyi "Bir yargıcın ya da birlikte görev yapan birkaç yargıcın ve savcının yargı görevini yerine getirdikleri yargı yeri" olarak tanımlamaktadır. Netice itibarıyla mahkemeler, hukuk hizmeti vermek amacıyla kurulan resmi makamları ve kurumları ifade etmektedir.

Kaynaklar incelendiğinde eski İslâm devletlerinde hukuk ve adalet işlerine adliye teşkilâtı kâdıkudâtlık, mezâlim mahkemeleri, kadı mahkemeleri gibi kurumsal yapıların baktığı yerlerdir. Günümüz Cumhuriyet döneminde ise anayasada yer alan üç temel kuvvetten biri yargıdır. Diğer ikisi ise yasama ve yürütmedir (Süren, 2009: 403). Anayasanın teminatı altındaki bağımsız mahkemeler yargı hizmetini bağımsız olarak sürdürmektedirler.

Çocuk haklarının korunması ve savunulması adalet sisteminin en öncelikli görevi olarak görülmektedir. Bu farkındalık üzerine ülkemizde 1945 yılında başlayan çalışmalar kesintili olarak sürdürülebilmiş ve ancak 1979 yılında hayata geçen Çocuk Mahkemeleri Yasası ile yargı sistemimizde yerini alabilmiştir. Ancak yasanın uygulanmaya geçirilmesinde ilk örnek Ankara'da 1987 yılında kurulan çocuk mahkemesidir (Aktürk, 2006: 61-62). Türkiye'de çocuk mahkemeleri her geçen yıl daha kapsamlı bir şekilde işlevsellik kazanmakta ve çocuk hak ve hürriyetlerini korumak noktasında görevini yapmaya çalışmaktadır. Bu araştırma da Cumhuriyet dönemi sonrasında, Türkiye'de çocuk mahkemeleri kurulmasına yönelik kamu politikalarını analiz edebilmek için yapılmıştır

2. Literatür

Literatür incelendiğinde en çok görülen tanım, çocuğu "Yetişkin Olmayanlar" olarak ifade eder ve bu dönemi bebeklik döneminden on sekiz yaşına kadar sürer (Çetinkaya, 1997: 77- 82). Türk Dil Kurumu sözlüğü çocuk kavramını, 1.Küçük yaştaki erkek veya kız, 2.Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak olarak tanımlamaktadır. Polat çocuğun, henüz duygusal ve bilişsel gelişim döneminde olan ve erişkinliğe hazırlanma çağında olan birey (Polat, 1997: 7-8) olduğunu ifade etmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere çocuk kavramı üzerinde aşağı yukarı bir ortak kanaate ulaşılmış olduğu ve çocuğun sosyal, psikolojik, kültürel ve zihinsel anlamlarda yeterince olgunlaşmamış ve henüz olgunlaşma çağında olan birey olduğu söylenebilir.

Tarihsel olarak bakıldığında toplumlarda somut bir "çocukluk" kavramının belirmesi neredeyse Ortaçağ'ın sonlarına denk gelmektedir. Bu döneme kadar çoğu toplumda çocuklar küçük yetişkinler olarak düşünülmüş ve bu döneme ayrı bir anlam yüklenmemiştir. Philippe Ariés, "Çocukluğun Yüzyılları" adını verdiği çalışmasında bu durumun 17. yüzyıldan itibaren değişmeye başladığını modern Avrupa'da özel bir çocukluk fikrinin oluşmaya başladığını kaydetmektedir. Kapitalizmin gelişmesi ile birlikte çocuklara özel giysilerin, oyuncakların yayınların çıkması sadece çocukların eğitim gördüğü okulların yaygınlaşması bu değişimin habercisidir. Tabi ki bu aydınlanmanın tüm toplumlar veya toplumun tüm kesimlerindeki çocukları kapsadığını söylemek mümkün değildir. Özellikle Sanayi Devrimi döneminde korkunç bir çocuk emeği sömürsünün yaşandığı, çocukların yetişkinlerle birlikte çok ağır şartlarda her türlü istismar ve zulme maruz bırakılarak çalıştırıldığı karanlık bir dönem de

vardır. Sanayi Döneminde yaşananlar ve hemen arkasından gelen Dünya Savaşları'nda çocukların maruz kaldıkları acılar, çocukların korunması ve çocuk hakları alanında ilk kıpırdanmalara da kaynaklık etmiştir. Böylece 19. Yüzyılda çocukların korunmasına yönelik önemli gelişmeler olmuştur.

Bu gelişmelerden ilki 1923 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin imzalanmasıdır. Eglantyne Jebb tarafından 1923'te taslağı oluşturulan ve daha sonra yapılan çalışmalar neticesinde 1924'te Bildirge, üye devletlerce imzalanmıştır (Gören, 2012). Bu gelişmenin ardından üye ülkelerin uygun görüşü ile "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi" (20. 11. 1959), 79 ülkenin katılımıyla yapılan toplantıda kabul edilmiştir (İpek, 2012:158; Sağlam, 2015: 25). Çocuklara eğitim, sağlık ve korunma haklarının sağlandığı bu bildirge sonrasında ise tüm dünyada 1979 yılı "Uluslararası Çocuk Yılı" olarak ilan edilmiştir (Sağlam, 2015: 25). Daha sonraları ise Birleşmiş Milletler Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 28 Ocak 1990 tarihinde imzaya açmış, 14 Şubat 1990 tarihinde Türkiye tarafından imzalanıp 9 Aralık 1994 tarihinde TBMM tarafından onaylandıktan sonra 27 Ocak 1995 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Erbay, 2013: 24). Çocukların insan hakları, çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal açıdan henüz tam olarak gelişmemiş olmalarından dolayı özel korumaya alınmaları gereği sonucu belirlenmiş ve uluslararası ve ulusal alanlarda kabul görmüş temel haklardır. Bunlar aynı zamanda, tüm bireylere sağlanan hakların yanında çocuklara da sağlanması gereken özel haklar anlamına gelmektedir (Karakas, Çevik, 2016: 890). Sözleşme'de bu haklar; yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olarak dört farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Sözleşme'de suça sürüklenen çocukların korunması 44. madde ile hüküm altına alınmıştır.

Genel anlamda bakıldığında suç "toplumsal töreye karşı düzeni ortadan kaldırmayı hedefleyen bir saldırı ve bu saldırı neticesinde devlet otoritesince kabul edilmeyecek davranış" (Alacakaptan, 1975) olarak tanımlanmaktadır. Çocukların da tarihin eski zamanlarından beri suça karışabildikleri bilinmektedir. Bu durum için "çocuk suçluluğu", fail içinse "suçlu çocuk" gibi kavramlar kullanılsa da günümüzde ancak ceza hukuku terminolojisinde çocuğun suç işlediği değil suça sürüklendiği ya da suç işlemeye itildiği şeklinde bir anlayış hâkim olmuştur. Söz konusu anlayış, 18 yaşına kadar yasalar önünde çocuk olarak kabul edilen bireyin bilişsel, zihinsel, duygusal, fiziksel yönlerden henüz yetişkin olgunluğuna erişmemiş olduğu kabulünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle hukuk terminolojisinde **suça sürüklenen çocuk** kavramı yaygın olarak kullanılmakta bu kavramla, hukuki anlamda çocuğun olgun bir birey erişkinliği içinde suç işleme ihtimalinin olmadığı onun ortaya koyduğu ve toplumda suç olarak karşılık bulan davranışının aslında sosyal, kültürel yani çevresel faktörlerden kaynaklandığı farz edilmektedir. Yörükoğlu (2007)' da suça yönelen çocuğu bir yandan ailesinin ve içinde yaşadığı toplumun içinde barındırdığı düzensiz yaşantıların bedelini öderken öte yandan içinde yaşadığı topluma bedel ödeten kişi olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda hukuki olarak suça sürüklenen çocuk kavramı da eleştirilmeye başlanmış olup terminolojik olarak mevcut kullanılan kavram yerine, "kanunla ihtilafı olan çocuk" ifadesi önerilmektedir. Eleştirilerin ana gerekçesi ise suça sürüklenen çocuk kavramının henüz yargılanma tamamlanmadan çocuğun suç işlediği izlenimini vermesidir. Her ne kadar haklılık payı içerse de bu yeni önerinin hukuk ve akademik alandaki terminolojide çok yer bulduğu söylenemez. Görünen o ki durumun kavramsallaştırılmasında tartışmalar devam edecek ve çözüm bulununcaya kadar suça sürüklenen çocuk kavramı da her ne kadar tanımlama konusunda yetersiz de olsa kullanılmaya devam edecektir.

Yapılan istatistiksel araştırmalar dünyada çocuk suçluluğunun çok önemli bir büyük bir toplumsal problem olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Çocuk suçu tek başına işlemiş olsa da grup etkisinin söz konusu olması ve sonuçta çocuk suçlarının önemli bir kısmının grupla birlikte işlendiği görülmektedir. Örneğin Rusya'da çocuk suçlarının oranı yetişkinlerden 3/4 daha fazladır. Ayrıca yaş olarak bakıldığında, gruplarda 14 ve 17 yaş arası en yaygın suç yaşları olarak belirlenmiştir (Akt. Öter, 2005: 42).

İstatistikler üzerine yapılan inceleme sonucunda, Almanya'da genç bireylerin beşte birinin şiddet içerikli suçlar işledikleri; İsveç'te çocuk suçluluğu oranlarının giderek arttığı; Amerika Birleşik Devletleri'nin çocuk suçluluğunda en yüksek artışın görüldüğü ülke olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Avrupa Konseyine üye 114 ülkede mala karşı suçlar artarken şahsa karşı suçlarda düşüş gözlenmiştir (Yağbasan, 2010: 42).

Araştırma Makalesi

Amerikan Çocuk Suçları ve Çocuk Suçlarını Önleme Dairesi'nin 2016 istatistiklerine göre (OJJDP) ABD'de en düşük suça karışma yaşı 6 en büyük yaş ise 17 olarak belirlenmiştir. Altı yaşında yalnızca bir vaka belirlenirken 17 yaşında oldukça fazla sayıda suça karışma belirlenmiştir (Öter, 2018, 745). Aynı şekilde dünyada birçok ülkede çocuk suçluluğu oranları 1980-1990 arasında önemli düzeyde artış göstermiştir. Örneğin Batı Avrupa'da, bu tarihlerde çocuk tutuklanma oranlarında %50'lik bir artış gözlenmiştir (Öter, 2018: 742).

Tablo 1. Avrupa'da çocuk hükümlü oranları

GEO/TIME	2015	2016	2017	2018	2019
Belgium	0,61	:	:	:	:
Bulgaria	3,89	2,27	2,51	2,26	1,68
Czechia	5,23	4,48	3,85	3,23	3,09
Denmark	0,51	1,37	0,77	1,03	0,78
Estonia	9,81	11,74	8,01	5,55	5,90
Ireland	4,98	1,18	:	:	:
Greece	0,68	1,17	0,69	1,28	1,61
Spain	8,01	7,79	7,36	8,38	9,64
France	4,79	5,11	5,24	5,24	5,50
Croatia	6,68	6,03	7,24	6,14	7,80
Italy	12,34	13,24	14,43	15,05	15,28
Cyprus	15,00	8,88	12,50	9,49	14,77
Latvia	12,05	12,21	11,50	9,76	10,03
Lithuania	16,21	11,19	9,99	10,34	8,01
Luxembourg	1,77	1,21	1,83	0,00	0,00
Hungary	20,45	17,89	13,83	13,00	11,04
Malta	19,25	20,59	22,95	26,53	23,69
Netherlands	11,99	12,32	12,34	11,96	12,78
Austria	7,26	7,68	9,31	8,41	9,57
Poland	49,34	31,66	31,07	26,96	25,09
Portugal	20,05	18,26	18,87	18,80	17,69
Romania	8,46	10,93	10,67	7,50	8,23
Slovenia	0,83	2,48	:	7,91	7,32
Slovakia	8,89	7,60	7,18	8,24	7,31
Finland	8,28	8,67	9,14	8,53	6,90
Sweden	0,91	0,64	1,16	1,13	1,11
Iceland	0,00	0,00	0,00	0,00	:
Liechtenstein	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Norway	0,44	0,27	0,97	0,44	:
Switzerland	1,28	1,27	2,58	1,84	0,72
England and Wales	5,55	5,14	5,21	5,12	:
Scotland	44,80	41,88	33,85	:	:
Northern Ireland (UK)	0,00	0,00	0,00	:	:
Montenegro	3,58	2,88	9,20	2,92	7,80
North Macedonia	:	4,29	7,62	:	:
Albania	13,91	9,60	6,14	3,33	3,76
Serbia	18,47	19,49	19,17	18,49	19,79
Turkey	10,16	10,50	12,40	13,05	11,28
Bosnia and Herzegovina	:	:	:	:	:
Kosovo (under United Nations Security Council Resolution 1244/99)	:	10,08	6,87	7,88	7,50

AGE : Juvenile SEX : Total UNIT : Per hundred thousand inhabitants

Kaynak: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Avrupa'da çocuk hükümlü oranlarının verildiği tablo incelendiğinde, 2015 yılında Avrupa'da en yüksek oranların Polonya, Macaristan, Malta, Portekiz ve Sırbistan'da görüldüğü, en düşük oranların ise Lihtenstein, İzlanda, Danimarka ve İzlanda'da görüldüğü söylenebilir. 2015 yılından 2019 yılına

kadar geçen süreçte Polonya, Macaristan ve Portekiz’de oranların düştüğü gözlenirken, Malta ve Sırbistan’da az da olsa yükseldiği gözlenmiştir. Türkiye’de ise 2015 yılında 10.16 olan çocuk mahkûm oranı 2019 yılında bir puan artarak 11.28 e yükselmiştir. TÜİK’in “*Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2020*” istatistiklerine göre suça sürüklenen çocuk sayısı 114.038 olarak tespit edilmiştir.

Dünya’nın birçok ülkesinde çocuk suçluluğundaki artış ve çocukların suç işledikleri yaş oranı giderek düşmeye başlamıştır. Bu durum çocuk suçluluğu ve çocuk yargılamaları konularında yeni arayışlara girilmesine ve çocuk adalet sisteminin çocuk hukuku içerisinde yerini almasına neden olmuştur (Sağlam, 2015). Çocuk adalet sisteminin temel amacı her durumda çocukların yararına olacak olan durumların gözden geçirilmesi, onların yaşlarına uygun muameleye tabi tutulmasının sağlanması, her durumda korunmaları ve adalet sisteminin yıpratıcı muamelelerine maruz kalmadan bu süreci en az zararlı atlatmalarını sağlamaktır (Uluğtekin, 2012).

Çocuk adalet sisteminin en önemli unsuru çocuk mahkemeleridir. Çocuk mahkemeleri 18 yaşın altındaki bireyleri yargılama yapacak olan yerlerdir. Tek hâkimden oluşan bu yerler için Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurulmasıyla, suça itilen çocuk için soruşturma yürüterek, çocuğun iş, eğitim, barınma gibi özel ihtiyaçlarına yönelik acil tedbirler olarak işlerini yürütür (Özdemir, 2006).

Çocuk mahkemeleri tamamıyla çocuklar için, çocuğu korumak ve onun menfaatini en üst düzeyde gözetmek, onların ihtiyaçlarını gidererek ve olası sorunlarını çözerek suç işlemelerinin önüne geçmek amacıyla kurulmuşlardır. Bu amaçla kurulan çocuk mahkemeleri 4 temel ilke üzerine temellenmiştir

1. Çocuk gelişimini devam ettiren bir varlıktır. Ona bir yetişkin gibi davranmak ve işlediği suçtan dolayı tümüyle onu sorumlu tutmak yanlıştır.
2. Çocuk, yetişkine göre rehabilite edilmeye daha yatkındır. Bu nedenle çocuğa cezadan daha çok eğitim ve tedavi odaklı yaklaşmak gerekir.
3. Çocukla ilgili verilecek kararlarda, çocuğun özel koşullarını ve ihtiyaçlarını dikkate almak gerekir.
4. Çocuk uygulanacak adalet sistemi, yetişkinlere uygulanan katı, karmaşık ve ceza odaklı işlemlerden uzak olmalıdır (Uluğtekin, 2004: 6)

Çocuk mahkemelerinin kurulması fikri 18. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Buna göre Dünyada ilk defa çocuk mahkemelerini Amerika Birleşik Devletleri’nde Illinois eyaletinde kurulmuştur (Erükçü ve Akbaş, 2012: 138). İngiltere, Belçika, Fransa, Hollanda, Almanya ve İtalya gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde ise çocuk mahkemeleri Amerika’da kurulan ilk mahkemelerden sonra kurulmaya başlanmıştır (Erdoğan, 2012: 71).

Ülkemizde ise 1945, 1952 ve 1965 yıllarında Çocuk Mahkemeleri kurulması girişimlerinde bulunulmuş fakat 1979’da çıkarılan “Çocuk Mahkemeleri Yasası sonrasında çocuk mahkemeleri 1987’de kurulabilmiştir. 7 Kasım 1979’da TBMM’de kabul edilip, 21 Kasım 1979’da 16816 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanıp 1 Haziran 1982’de yürürlüğe giren 2253 sayılı “Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun” sonrasında, ilk çocuk mahkemeleri Ankara, İstanbul, İzmir ve Trabzon’a kurulmuştur (Erükçü ve Akbaş, 2012: 138; Dinç, 2020: 69).

Türkiye’deki Çocuk Mahkemeleri Uygulamaları 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Mahkemeleri Kanunu, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik ve ilgili diğer yönetmelik ve kanunlar çerçevesinde yürütülmektedir (Erükçü ve Akbaş, 2020: 141) .

Literatürde çocuk adalet sistemini ele alan az sayıdaki çalışma bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak verilebilecek araştırmalar ise şöyledir: Erükçü ve Akbaş (2020), çocuk mahkemelerinde çalışan sosyal çalışmacıların mesleki müdahalelerinde karşılaştıkları sorunları ele almıştır. Özdemir (2006),

ulusal ve uluslararası düzenlemelerden yararlanarak ülkemizde çocuk yargılamasına esas oluşturan meseleler ve bu meselelerin toplum hayatındaki etkilerini araştırmıştır. Erdoğan (2012), “Çocuk Ceza Hukuku” eserinde çocuklara özgü bir ceza adalet sisteminin gerekliliklerini, önemini ve buna ilişkin önerilerini açıklamıştır.

Literatürde doğrudan çocuk mahkemelerinin kuruluşunu ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çocuk mahkemelerinin kuruluş süreci çocuk hakları ile ilgili alınan yolu ve çocuk haklarına yönelik resmi bakış açısının suça sürüklenen çocuklar özelinde değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada bu süreç kamu politikası analizi açısından ele alınmıştır.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de çocuk hakları konularında yapılan çalışmalar içinde yer alan çocuk mahkemelerinin kuruluş süreci ve oluşturulan kamu politikalarının analizini yaparak konu hakkında eleştirel değerlendirmeler ve geliştirici öneriler geliştirmektir. Bu kapsamda özellikle çocuk mahkemelerine ilişkin problemin nasıl gündeme geldiği, probleme karşı hangi çözüm yöntemlerinin tavsiye edildiği, bu tavsiyelerin nasıl uygulandığı ve problem karşısında uygulanan politikaların nasıl sonuç verdiği incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulmasına yönelik olarak gerçekleşen kamu politikalarını inceleyen bu çalışma, konuyu kamu politikası analizi açısından ele alan ilk çalışma olması bakımından öncü bir niteliğe sahiptir. Bu çalışma Türkiye’de çocuk mahkemeleri konusunda kamusal alanda yapılan çalışmaların kamu politikası analizi açısından değerlendirmesini yaparken çıkarılan sonuçlar çerçevesinde bundan sonra uygulama alanında yapılacak çalışmalara destek olabilmesi bakımından da önemli görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

a) Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulmasına yönelik olarak gerçekleşen kamu politikalarının analizini ele alan bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti devletinin çocuk yargılamasına ilişkin kamusal politikalarının analizi ile sınırlıdır.

b) Bu bağlamda yasal düzenlemeler, meclis tutanakları, raporlar, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye Barolar Birliği tarafından çocuk mahkemeleri ve çocuk yargılamasına ilişkin yürütülen çalışmalar ve uluslararası hukuk kaynakları ile sınırlandırılmıştır.

c) Özellikle 1980-2020 yılları arasında Türkiye’de çocuk mahkemeleri konusunda yapılan idari ve hukuki uygulamalar ile sınırlıdır.

d) Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin kurulması ve faaliyetleri ile sınırlı tutulmuştur.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma Türkiye’de çocuk mahkemelerinin kurulmasına yönelik politikaları ortaya koymaktadır. Araştırmada kapsamlı veri elde etmek hedeflendiğinden bu çalışmada verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada doküman inceleme yaklaşımına uygun olarak çocuk hakları ve çocuk suçluluğu ile ilgili Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası sözleşmeler, özellikle Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin konu ile ilgili raporları, Türkiye’de ise Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri, konu ile ilgili kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmada verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır.

4. Bulgular

Devletin ülkesinde yapmak istediği her şey olarak da ifade edilebilen kamu politikası üzerine farklı bakış açılarından hareketle çok sayıda tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan biri, devletin yasalardan aldığı güçle sahip olduğu otoritenin gereği olarak, yetki sahibi olunan konularda görevlendirilen kamu elemanlarının yaptıkları iş ve eylemler olduğudur (Akdoğan, 2012: 75; Gül, 2015:8).

Anderson'a göre "kamu politikası, belirgin bir problem veya toplumu ilgilendiren bir hususta aktör ya da aktör grubu tarafından izlenen bir hareket tarzıdır" (1994: 5). Dye'a (2011) göre ise "kamu politikası, devletin yaptığı ya da yapmadığı her şeydir". Lasswell (1979) ise kamu politikasını, "değer, amaç ve uygulama programlarının ortaya konulmasıdır" diye ifade etmiştir (1979: 4).

Kamu politikası kavramı; devlet yönetiminde kamuyu ilgilendiren bütün kararları kapsayan bir kavramdır. Bu bağlamda uluslararası politikanın yanında, ekonomi, sağlık, eğitim ve sosyal politikaların tümünü kamu politikası kavramı içinde değerlendirmek mümkündür (Göçoğlu, 2014: 9). Kamu politikaları ülkelerdeki toplumsal sorunları çözebilmek için kamu yönetimi disiplinine bağlı kalarak gerekli siyasi kararları alma ve uygulamaya yönelik süreçlerden oluşurlar (Akıncı, 2018). Çevik'e (1998: 105) göre, kamu politikaları aniden ortaya çıkmayan, ilke yönetimleri ve kamu kurumları tarafından geliştirip uygulanan zincirleme eylemlerdir. Yıldız ve arkadaşlarının (2016: 135) bildirdiğine göre, kamu politikası hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtikleri şeyler olarak da tanımlanabilmektedir. Henry'e (2004: 305) göre, kamu politikası "devlet tarafından benimsenen ve uygulanan bir eylem tarzıdır. Kamu politikası analizi ise devlet politikalarının nasıl oluşturulduğunun ve uygulandığının incelenmesi ve politika oluşumu ve uygulamasını geliştirmek amacıyla bu politikalara mevcut bilgilerin tatbididir (2016: 135).

"Bir kamu politikası analizi, hükümetlerin ne yaptığını, neden onu yaptıklarını ve bu yapılan şeyin vatandaşların hayatında herhangi bir değişiklik yapıp yapmadığını öğrenmek ve anlamak." (Dye'a 1987'den akt. Çevik, 1998: 105) amacıyla yapılmaktadır. Çok sayıda kamu politikası analiz yöntemi vardır. Kamu politikalarının başarılı bir şekilde analizi için süreç açısından değerlendirilmesini ön gören model süreç yaklaşımı modelidir. Aşamacı model şeklinde de adlandırılan süreç yaklaşımı modeli kamu politikalarını aşama aşama değerlendirir. Çok sayıda kuramcı bu tür bir analiz için model geliştirmişlerdir. Bunlardan bir kısmını Tablo 2'de görmek mümkündür (Babaoğlu, Cenay, 2017: 511).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, kamu politikalarını, sorunu tanımlayıp gündemini belirlemek, politikayı planlamak, politikayı onaylamak, politikayı uygulamak ve uygulamaları değerlendirmek şeklinde beş aşamada ele alan kuramcılar vardır (Kurt, 2021: 28). Ancak bunun yanında, literatür incelendiğinde genel kabul olarak dört aşamadan bahsedilir (Yıldız ve Sobacı, 2013: 17-44). Buna göre; kamu politikası uygulama sürecinde öncelikli amaç sorunun belirlenmesi ve bu sorunun hükümet için gündem hâlini almasıdır. Kamu politikası sürecinin ikinci aşaması amaçların ve alternatif çözüm önerilerinin tespitidir. Kamu politikası sürecinin üçüncü aşamasını, politikaların oluşturulması ve uygulanması oluşturmaktadır. Kamu politikası sürecinin son aşaması politikaların değerlendirilmesi ve gerektiğinde süreci yeniden başlatmadır.

Bu çalışmada Anderson'un modeli kullanılabilirlik açısından tercih edilmiştir. Bu model "Problemin Tanımlanması ve Gündeme Gelmesi; Kurgulama ve Uyarılma/Formülasyon ve Yasalaşma; Uygulama ve son olarak Değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.

4.1. Problemin Tanımlanması ve Gündeme Gelmesi

Herhangi bir konuda bir politikanın gündeme gelme aşaması, kamu politikalarını oluşturan sorunların net bir şekilde belirlenmesi ve çözümünü amacıyla hükümetin önüne konulması anlamına gelmektedir. Bu bölümde kamu politikasının konusu olan çocuk haklarını çocuklara sunabilmek için çocuk mahkemelerinin kurulmasının gündeme gelme süreci, politikanın gündeme gelmesinde rol oynayan faktörler ve bu faktörler arasındaki ilişkiler incelenmektedir.

Tablo 2: Kamu politikası süreç analiz çerçeveleri çalışmaları

Yazar	Eser	Süreçler
H. Simon	Administrative Behavior (1947)	Düşünme-Kurgulama-Karar
H. Lasswell	The Decision Process (1956)	Düşünme-Tanımlama-Yönerge Belirleme-Sunma-Uygulama-Tamamlama-Değerlendirme
R. Mack	Planning and Uncertainty (1971)	Problem Tanımlama-Alternatif Belirleme-Kararı Belirleme-Kararı Uygulama-Düzeltilme-Uyarlama
R. Rose	Comparing Public Policy (1973)	Politika İhtiyacı-Muhafız Savlar-Uygun Talebin Belirlenmesi-Hükümet Sorumluluklarını Sorgulama-Kaynakların Değerlendirilmesi-Karar-Hükümet Önceliklerinin Belirlenmesi-Seçeneklerin Belirlenmesi-Uygulama-Çıktı-Değerlendirme-Geri Bildirim
J. E. Anderson	Public Policy-Making (1975)	Problem Tanımlama ve Gündeme Alma-Kurgulama-Uyarlama-Uygulama-Değerlendirme
G. D. Brewer ve P. deLeon	The Foundations of Policy Analysis (1983)	Başlatma-Tahminlerde Bulunma-Seçim Aşaması-Uygulama-Değerlendirme-Sonlandırma
W. I. Jenkins	Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective (1978)	Girişimde Bulunma-Bilgi Toplama-Faktörlerin Belirlenmesi-Karar-Uygulama-Değerlendirme-Tamamlama
B. W. Hogwood ve L. A. Gunn	Policy Analysis For The Real World (1984)	Konunun Seçimi-Nasıl Karar Alınacağına Belirlenmesi-Sorunu Tanımlama-Tahminde Bulunma-Öncelikleri Belirleme-Seçenek Analizi-Uygulama, İzleme ve Kontrol-Değerlendirme-Gözden Geçirme-Başarı ve Sonlandırma
R. B. Ripley	Policy Analysis in Political Science (1985)	Gündeme Alma-Kurgulama ve Hedeflerin ve Programların Yasal Düzenlemeleri-Programın Uygulanması-Uygulamanın Değerlendirilmesi, Performans ve Etki Değerlendirmeleri-Gelecek Politika ve Programlara Yönelik Kararlar

Kaynak: Hill ve Hupe, (2002: 5-6); Hupe ve Hill, (2006: 16-20); Parsons (1995: 80-81) ve Smith ve Larimer (2009: 31-36)'den uyarlanmıştır.

Bir toplumda görülen problem ne kadar büyük ve acil olursa olsun tek başına bir kamu politikası oluşturmak için yeterli görülmez. Önemli olan bu problemin kamu politikası yapımcılar tarafından görülmesi ve gündeme alınmasıdır (Babahanoğlu ve Örselli, 2016: 48). Toplumsal bir sorunun gündem oluşturması kamu politikası oluşturmanın ilk adımıdır (Shafritz, Layne ve Borick, 2005:125- 136). Var olan sorunu tanımlamak, çözümüne ilişkin politikalar belirlemeye çalışmak ikinci aşama olarak devam eder. Bu süreçte alternatif çözüm önerileri de getirilmeye çalışılır (Jann ve Wegrich, 2006: 45).

Süreç içerisinde incelendiğinde çocuğu koruma ve çocuk yargılamasına yönelik politika üretme sürecinin daha somut bir şekilde ortaya çıkışı dönem Sanayi Devrimi sonrasına denk gelmektedir. Çocukların esas olarak yetişkinlerle bir tutulamayacağı için yasalar önünde de farklı cezai sorumlulukları olması gerektiği Amerika'daki reform hareketlerinin olduğu 1824 yılında görülmeye başlanmıştır. Amerika ile birlikte başlayan bu hareketler İngiltere ve Avrupa'da çocuk koruma

derneklerinin kurulmaları ile devam etmiştir. Çocuk mahkemeleri konusunda ilk kez 1899'da ABD'nin Illionis Eyalet yasasında bir çocuk mahkemesi yasası çıkarıldığı bilinmektedir. İlk kez ABD'de bir çocuk mahkemesi kurulmakla birlikte bunu İngiltere bazı Avrupa ülkeleri takip etmiştir. Bu durum Türkiye'nin de gözardı edemeyeceği bir gelişme olarak kendini göstermiştir.

Türkiye'de çocuklara haklarına ve çocukluğun özel durumlarına ilişkin eğilimler daha çok 19.yüzyılda görülmeye başlanmış ve gerek çocuklara yönelik gerekse çocuklarla ilgili yayınlar sayıca artmaya başlamıştır. Ayrıca Cumhuriyet'in ilan edilmesi sonrasında gerek çocuk haklarını koruyabilmek gerekse çocuk nüfusunu artırabilmek için politikalar üretilmeye başlanmıştır. 1950'lere kadar bu doğrultuda geliştirilen politikalar daha sonrasında ise 1980'lere kadar kimsesizlerin korunması ve bakımı ile devlette istihdamı üzerine inşa edilmiştir (Işıkcı ve Karatepe, 2016: 81-86).

Türkiye'de uygulanan genel ceza hukuku uygulamaları ile çocuk suçluluğunun önüne geçilememesi sonucunda çocuk ceza hukukunun geliştirilmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu kapsamda oluşturulacak çocuk hukukunun ana amacı, çocuğu aile içinde ve toplumsal yapıda koruma ve destekleme, çocukların oluşturulacak hukuksal düzenlemelerle daha az tehlikeli bir dünyada ve güvenli bir ortamda yaşamalarını sağlamaktır. Bu maksatla oluşturulacak yasal düzenlemelerin çocuk yargılanması konusunda çocukların fiziki, duygusal ve sosyal gelişim dönemleri dikkate alınarak yapılması ve gerektiğinde çocuk yargılamalarında başka kuruluşlardan da destek alınması önemli görülmüştür. Çocuğun henüz psiko-sosyal ve fiziki gelişimini tamamlamamış olması ve büyüme çağında bu gelişim sürecinin devam ediyor olması politika yapıcılar tarafından da değerlendirmeye alınmıştır.

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Türkiye'de çocuk yargılamalarında çocuğun kişilik gelişimine yönelik araştırmalar yapılması, kanunilik ilkesinde esnekliğe gidilmesi, çocuk mahkemelerinde yargı sürecinin hızlandırılması ve basitleştirilmesi ilkeleri üzerinden işlevsellik gösteren ve de uzmanlık esasıyla çalışan çocuk mahkemelerinin kurulması gereği ortaya çıkmıştır (Yavuzer, 1979). Bu süreçte ceza ve tedbirler uygulanmadan önce mahkemenin görevlendirdiği sosyal hizmet uzmanı, çocuk psikologları ve pedagoğların da gerekli görüldüğü durumlarda çocuğun yakın çevresi ve yaşam koşulları ile ilgili araştırmalar yapmaları istenebilir (İçel, 1981).

Bu bağlamda Çocuk mahkemelerinin kuruluşu için yasal hazırlıklar başlatılmış olup ilk defa 4. Kalkınma Planı'nda da konu "Çocuk suçluların hukuki ve sosyal durumları incelenecek, Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu, görev ve yargılama usulü hakkındaki tasarının ivedi olarak yasalaşması sağlanacaktır" (s.483) ifadeleri ile yer almıştır.

Dünyada ve Türkiye'de çocukluğun yetişkinlik yolunda önemli bir evre olduğuna ilişkin bilincin gelişmeye başlaması, çocuk korumanın öncelikle devlet sorumluluğunda olup sadece aileye bırakılmaması gerektiği anlayışı çocuk koruma politikaları geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Sonuç olarak önemli bir gelişme ile Çocuk Hakları Bildirisinin, Milletler Cemiyetinde kabul görerek, yasal belge olarak yer almasını sağlamıştır (Işıkcı ve Karatepe, 2016:77). Bu gelişmelerin önemli bir sonucu olarak da 20 Kasım 1989 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye'de bu Sözleşme 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı ile onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin imzalanması suça sürüklenen çocuklara yönelik politika değişikliğinin önemli bir adımı olmuştur. Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi çocukların yardıma ihtiyacı olduğunu göz önünde bulundurarak çocukların gelişmeleri için, topluma karşı sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için gerekli önlemler alınması, engellerin ortadan kaldırılması ve çocukların, ailelerin ihtiyaçları olan yardımı görmeleri için yürürlüğe girmiş ve hukukumuzda yerini almış olan bir sözleşmedir. Sözleşmenin 40. Maddesi üye ülkelere suça sürüklenen çocuklara ilişkin bazı sorumluluklar yüklemektedir.

Sözleşmenin 40. Maddesi'ne göre:

"1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı

saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir: i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak; ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak; iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması; iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması; v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması hâlinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi; vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşmaması hâlinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması; vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığını kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.” şeklinde düzenlemeler mevcuttur.

Bu konuda daha önce meydana gelen bir gelişme de Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları [Pekin (Beijing) Kuralları]’nın BM Genel Kurul’unun 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edilmesi olmuştur. Pekin kurallarının asıl amacı, yasalara aykırı davranan çocuklara yargı süresince nasıl davranılması gerektiğini ve bu durumlarda olan çocukların haklarının nasıl korunacağını anlatarak çocuk adalet sisteminde uzman olan bir sistem oluşturulmasını sağlamaktır. Bu mevzuata göre yasaları ihlal eden çocuklar için ayrı bir yargı sistemi oluşturulmalı, çocukların refahı ve yargı önüne çıkmaları engellenmelidir. Bu kurallara ilişkin sözleşme BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden daha önce imzalsansa da hükümleri BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin imzalayan devletler açısından bağlayıcı olmaktadır. Şöyle ki, kurallar tavsiye niteliğinde olmasına rağmen, uluslararası bağlayıcılığı olan sözleşmelerin yorumlanmasında temel alınan belgeler arasında yer almakta ve Çocuk Hakları Komitesi tarafından imzacı devletlerin mutlaka uyması gereken normlar arasında gösterilmektedir. (<https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararası-mevzuat/geri/>)

Bu gelişmelerden sonra konu TBMM nezdinde de zaman zaman gündeme getirilmiştir. 6 Aralık 2001 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi 21. Dönem 4. Yasama Yılı 32. Birleşiminde Burdur Milletvekili Hasan Macit tarafından dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk’e çocuk

mahkemelerinin yaygınlaştırılması ile ilgili bir çalışma olup olmadığı sorulmuştur (s. 87). Tük, bu soruya “, 4 ilimizde 6 çocuk mahkemesi vardır; ama, bunlar da yeterli değildir. Aslında, Çocuk Mahkemeleri Kuruluşu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun yeniden gözden geçirilmesi hakkında çalışmalarımız devam etmektedir. (s.89)” şeklinde cevap vermiştir. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 4. Yasama Yılı 32. Birleşim 06 Aralık 2001 Perşembe)

Sonuç olarak politikanın gündeme gelmesini Dünyada ve Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar konusunun toplumsal zeminde tartışılır ve önemsenir olması, çocuk haklarının dikkate değer bir düzeyde gündem oluşturması ve aynı zamanda dünyada çocuk mahkemelerinin hızlıca artan sayılarda kurulmaları neticesinde Türkiye’de de konu gündeme gelmiş ve kamu politika yapıcılarının çalışma konularından biri olması şekline gelişen olaylar ve durumlar dizgesi ile açıklamak mümkündür. Bu süreçte formüle edilmeye çalışılan kamu politikasının ana temasını ise çocukların suçtan vazgeçirilip topluma sağlıklı bir şekilde kazandırılabilmesi için eğitilmesidir.

4.2. Politikanın Formüle Edilmesi ve Yasalaşması

Herhangi bir konuda politika üretilmesi gerektiğinde ilk olarak sorunun gündeme gelerek politika üretme ihtiyacının ortaya çıkması gerekir. Bu ihtiyaç belirdikten ve politika üretilmesi bir zorunluluk hâlini aldığı anda ise artık sırada uzmanların ve politika üretici aktörlerin çalışmalara başlaması ve üzerinde çalışılan konuda politikanın formüle edilmesi ve kanun yapıcılara teklif edilmesi aşamasına gelinir.

Türkiye’de neredeyse 1940’lı yıllardan bu yana devam eden çalışmaların ilk yasal zeminini 1979 yılında çıkarılan çocuk mahkemeleri kanunu oluşturmuştur denilebilir. Bu kanunun çıkarılmasından yaklaşık sekiz yıl sonra 1987 yılında ise ilk çocuk mahkemesinin Ankara’da kurulmasıyla uygulamalar tam anlamıyla başlamıştır (Resmî Gazete, 21 Kasım 1979, Sayı 16816).

1979 yılında yasalaşan Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun gereği öngörülen şey, Türkiye’de çocuk mahkemelerinin beş yıl içinde tüm illerde kurulması olmuştur. Ancak 1980 yılında alınan bir kararla çocuk mahkemelerinin kurulması süreci için bir yıl daha uzatma kararı verilmiştir. 1981 yılında uygulamaya koyulan 2552 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddelerin Kaldırılmasına Dair Kanun gereği çocuk mahkemelerin kurulması çalışmalarının başlaması planlanmış ancak formüle edilen fiziki ve personel gibi şartların oluşmaması gibi nedenlerle Türkiye’de çocuk mahkemeleri kurulması süreci 1987 yılına kadar uzamıştır. 1987 yılı itibarıyla önce Ankara’da sonrasında ise İstanbul, İzmir ve Trabzon’da çocuk mahkemeleri kurulabilmiştir (Resmî Gazete, 10 Kasım 1981, Sayı 17510).

Bununla birlikte mahkemelerin kuruluşu ile ilgili süreç pek de hızlı ilerlememiştir. Bu durum Dördüncü Kalkınma Planında (1996-2000) “2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un öngördüğü tedbirlerde ve genel anlamda çocuk ıslahı konusunda organizasyon, insangücü, eğitim, kuruluşlararası iş birliği ve koordinasyon yetersizliği sebebiyle istenen gelişme sağlanamamıştır. (s.36) ifadeleri ile yer almıştır. Bu konuda ki yetersizlik 2011 yılında dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk tarafından da “Hâlen, ülkemizde, 4 ilimizde 6 çocuk mahkemesi vardır; ama, bunlar da yeterli değildir.” şeklinde ifade edilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi - Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 4. Yasama Yılı 32. Birleşim 06 Aralık 2001 Perşembe).

Çocuk Mahkemelerinin kuruluşu ile ilgili önemli bir adım da 2005 yılında çıkan 5393 sayılı Çocuk Koruma Kanunu olmuştur. Bu Kanun’da **çocuk mahkemeleri**, esasen asliye ceza mahkemesi tarafından yargılanması gereken suçlar ile ilgili yaş küçüklüğü nedeniyle suça sürüklenen çocuklar hakkında açılan davalara bakmakla görevli (5395 Sayılı Kanun md. 26/1) mahkemeler olarak tanımlanmıştır. **Çocuk ağır ceza mahkemeleri** ise, çocukların işlediği ve esasen ağır ceza mahkemesi tarafından yargılanması gereken suçlarla ilgili yaş küçüklüğü nedeniyle çocuklar hakkında açılan davalara bakmakla görevli (5395 Sayılı Kanun md. 26/2) mahkeme olarak tanımlanmıştır.

Kanun’un 25. Maddesine göre çocuk mahkemesi her il merkezinde kurulmalıdır. Çocuk ağır ceza mahkemeleri ise bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen

yerlerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulur. Fakat süreç içinde çocuk mahkemelerinin yaygınlaştırılması istenen hızda gerçekleştirilememiştir. Bu durum gerek ulusal aktörler gerekse de uluslararası aktörlerce sıkça eleştirilen bir durum olmuştur. Bu eleştirilerle konu sürekli gündemde tutulurken, mahkeme sayılarının artırılması ve yargılama aşamasındaki çocukların haklarını koruyacak şekilde faaliyette bulunması talep edilmiştir.

Uluslararası aktörler içerisinde bu konuda en etkin olanın Avrupa Birliği olduğunu söyleyebiliriz. 2008, 2009, 2010 ve 2011 yılı AB İlerleme Raporları'nda çocuklara yönelik yargı sisteminde, eğitim, sosyal hizmetler, çocuk mahkemelerinin sayısında, hâkim ve savcı sayısında ve çocuk cezaevlerinin yetersizliğinden bahsedilmiş ve çocuk yargı sistemine erişim konularında ilerleme kaydedildiği ifade edilmesine rağmen çocuk mahkemelerinin sayısının hâlâ yetersiz olması bir memnuniyetsizlik olarak belirtilmiştir. 2013 yılı AB İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin "Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü"nü imzaladığı belirtilmiş ve bu şekilde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi bireysel başvuru inceleme yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir. Aynı raporda tutukluluk sürelerinin uzunluğu, çocuk mahkemelerinin sayısı ve personel yetersizliği ve yeni projeler geliştirilmesi gerekliliği kayıtlara geçmiştir. 2015, 2016 ve 2019 yılı AB İlerleme Raporlarında tüm gelişmelere rağmen her ilde çocuk mahkemesi kurulmadığı için, çocukların yetişkinlerin yargılandığı mahkemelerde yargılama işlemlerinin yapıldığı ifade edilmiştir.

Bunların yanında kamu politikasının resmi aktörlerinden siyasi partilerin programları, seçim beyannameleri, siyasilerin vermiş olduğu soru önermeleri ve kanun teklifleri çocuk mahkemeleri ve çocuk suçluluğu ile mücadelenin formülasyon sürecinde olumlu etkisi yarattığı belirtilebilir. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi 2015 seçim beyannamesinde "Adli vakalara karışan çocuklara sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, pedagoğ ve hukukçulardan oluşan bir ekip tarafından destek sağlayacağız. Çocukların şiddet döngüsü ve suç döngüsü içinde kalmalarına izin vermeyeceğiz. Suça karışmış çocukların cezalandırılmasını değil, eğitilerek topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyeceğiz. Çocuk Mahkemeleri'ni ve yargılama süreçlerini bu amaca hizmet edecek şekilde yeniden yapılandıracağız. Çocuk tutukluluğuna son verecek, çocuk cezaevlerini kapatacağız." şeklinde ifadelerle Çocuk Mahkemelerinin yapısına yönelik öneriler getirmiştir. Aynı önerilerini 2018 seçim beyannamesinde de tekrarlamıştır.

Çeşitli aktörler tarafından devamlı olmasa da belirli aralıklarla konunun gündeme getirilmesi Çocuk Mahkemelerinin işleyişi ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasını gerektirmiştir. Ne yazık ki bu düzenlemeler farklı kanunlar ve yönetmelikler içinde yapılan kısıtlı düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler aşağıda Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Çocuk mahkemelerinin işleyişine ilişkin kanunlar

Tarih/RG NO	Kanun Adı	İlgili Hüküm
21 Kasım 1979 tarih 16816 sayılı Resmi Gazete	1979 tarih 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun	1. ve 6. madde
8 Aralık 2001 tarih 24607 sayılı Resmi Gazete	2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu	185, 346, 347. maddeler
12 Ekim 2004 tarih 25611 sayılı Resmi Gazete	2004 tarih 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu	
17 Aralık 2004 tarih 25673 sayılı Resmi Gazete	2004 tarih 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu	
15 Temmuz 2005 tarih 25876 sayılı Resmi Gazete	15.07.2005 tarih 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu	1. madde
20 Temmuz 2005 tarih 25881 sayılı Resmi Gazete	03.07.2005 tarih 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu	9, 11, 14, 15, 25. maddeler
27 Ocak 1995 tarih 22184 sayılı Resmi Gazete	14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan ve 9/12/1994 tarihli ve 4058 sayılı Kanunla onaylanmış Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	40. madde

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türk Ceza Kanunları'nda bazı değişiklikler yapılması gereğinin ortaya çıkmasıyla birlikte Türk Ceza Kanunu ile birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu ve İnfaz Kanunu'nda bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda çocuk mahkemelerinin yargılama usullerini düzenleyen 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun yürürlükten kaldırılarak yerine yeni TCK, CMK ve CGTK ile uyumlu olacağı öngörülen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

4.3. Politikanın Uygulanma Aşaması

Çocuk Mahkemelerinin işleyişi konusunda en temel düzenleme olarak kabul edilebilecek 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 25.maddesi, çocuk mahkemesinin tek hâkimden oluşmasını ve her ilde bulunmasını öngörmektedir. Bununla birlikte eğer HSYK uygun görür ise ilçe merkezlerinde de bu mahkemeler açılacaktır. Aynı kanun ile çocuk ağır ceza mahkemelerinin de bir başkan ve yeter sayıda üye şeklinde oluşturulması kararı alınmıştır (Konuk, 2019: 128).

Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK) Cumhuriyet Başsavcılıklarında, çocuk mahkemelerinde görev yapmaya elverişli özelliklere sahip yeterli sayıda hâkimlerden oluşturulan çocuk bürosu kurulmasına ilişkin madde yer almaktadır. Bu görevi yürütecek savcılarının sahip olması gereken özellikler daha önce de değinildiği gibi kanunla açık olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu bürolarda görev yapacak savcılarının görev tanımlamaları da ilgili kanunda açıkça ifade edilmiştir. ÇKK'ya göre (madde 15) çocuk bürosunun görevleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Suça sürüklenen çocukla ilgili soruşturmanın yapılması,
- Gerektiğinde tedbir alınması gereken çocuklarla ilgili tedbir kararlarının alınması,
- Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklara gerekli görülmesi durumunda, her türlü yardım, eğitim, iş, barınma ve korunma, psikolojik ve sosyal destek gibi destekleri sağlamak üzere, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve bu çocuklara bu konularda destek sunacak kurumlarla irtibata geçmek.

Yukarıda sıralanan iş ve işlemler bizzat çocuk bürosunda görev yapan Cumhuriyet Savcısı tarafından yürütülecek olup, savcının gerekli gördüğü durumlarda çocuğun ifadesinin alınması ve benzeri durumlar esnasında ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının da hazır bulunmasını isteyebilir.

ÇKK 31. Maddesine göre suça sürüklenmiş olan çocuk, fiili işledikten sonra ilk olarak güvenlik kuvvetlerince alınmaktadır. Bu süreçte çocukla muhatap olacak ve konunun ilgili büroya taşınmasına kadar geçecek zamanda çocukla irtibat kuracak olan görevlilerin çocuk ruh sağlığı ve psikolojisi konularında yeterli bilgiye sahip olmaları bu konuda eğitim almış olmaları önemlidir. Zira söz konusu çocuk suçluluğu olduğunda kanunlar, toplumsal yarar ve çocuğun ruh sağlığının korunarak yeniden topluma kazandırılması gereği üzerinden, çocuklara yaklaşımda profesyonel davranışlarda bulunmayı öngörmektedir. Bunu sağlayabilmek maksadıyla kanunlar gereği İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/ Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği kolluk bünyesinde çocuk birimi oluşumunu sağlamıştır.

ÇKK'nın 31. maddesinin 2. Fıkrası çocuk biriminin görevlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Korunmaya ihtiyaç duyan ya da suça sürüklenen çocuğun durumuyla ilgili olarak, takdir yetkisi bulunmaksızın, çocuğun veli veya vasisine veya bakımını üstlenen kişiye, baro ve SHÇEK'ya, çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa kurum temsilcisine bilgi vermek,
- Eğer çocuğun suça azmettirildiği veya istismar edildiğine ilişkin şüphe var ise suça azmettirdiğinden veya istismarından şüphe dilen kişilere bildirimde bulunmamak,
- Çocuk kollukta bulunduğu sürece bir yakınının yanında bulunmasını sağlamak,
- Gerekli aciliyet durumlarında beklemeksizin durumun gerektirdiği önlemleri almak, çocuğun güvenliğini sağlamak ve gerektiğinde en kısa sürede SHÇEK'ya çocuğu teslim etmek

Çocuk mahkemeleri ile ilgili uygulamalar Türk Ceza Kanunu'nda belirlenmiş olan yaş aralıkları dikkate alınarak yapılmaktadır. Buna göre 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 31/1 maddesine göre çocukların ceza sorumluluğunun oluşması için 12 yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda; TCK m.31'e göre üç kategoride ele alınan çocuk yaşları ve formüle edilen cezai sorumlulukları şu şekildedir:

- Fiilin işlendiği zaman on iki yaşını doldurmamış olmak. Buna göre 12 yaşını doldurmamış çocuklar cezai sorumluluk taşımadıkları gibi, bunlara kovuşturma da yapılamaz ve ancak güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Politika yapıcılar, 12 yaş altı çocukların gelişimsel olarak işlenen suça ilişkin hukuki bir farkındalığa sahip olamayacağını öngörmüşlerdir. Ayrıca yine politika yapıcılar tarafından 15 yaşını tamamlamamış olan sağır ve dilsiz çocukların da 12 yaş altı çocuklarla aynı hükümler çerçevesinde ele alınacağı karara bağlanmıştır.
- Fiilin işlendiği zaman 12 yaşını doldurup 15 yaşını doldurmamış olmak. Buna göre bu yaş aralığındaki çocukların suça sürüklenmeleri durumunda, gerektiğinde sosyal çalışmacıların raporlarına da dayanarak hâkim'in kararı ile her çocuk için ayrı olmak üzere, çocuğun işlenen fiilin hukuki olarak içeriğini ve cezai sonuçlarını kavrayabilme ve buna göre de davranışlarını yönetebilme bakımından yeterli gelişimsel olgunluğa erişip erişmediği belirlenir. Eğer böyle bir kanaat oluşursa çocuğun 12 yaş altı çocuklarla aynı hükümlere tabi olmasına karar verilir. Ancak çocuk suça ilişkin yeterli olgunlukta görülür ise yasalarla belirlenen cezai müeyyideler uygulanacaktır. Politika yapıcılar bu yaş aralığı uygulamalara 15 yaşı tamamlayıp 18 yaşı tamamlamamış olan sağır ve dilsizler için de uygulama kararı almışlardır.
- Fiilin işlendiği zaman 15 yaşını doldurmuş ve 18 yaşını doldurmamış olmak. Çocuk mahkemeleri kamu politikaları oluşturulurken bu yaş grubundaki çocukların işleyecekleri fiilin hukuki sonuçlarını kavrayabilecekleri ve buna göre davranışlarını yönetebilecek olgunlukta oldukları kabul edilmiş ve yasaların öngördüğü cezai müeyyidelere tabii oldukları kararı verilmiştir. Kamu politikası gereği oluşturulan yaşlara göre sağır ve dilsizlerin 18 yaşını doldurup 21 yaşını doldurmamış olanları da bu müeyyidelere tabii olacağına hükmedilmiştir.

Türk Medeni Kanunu gereği olarak, kanun maddelerinde yer alan ve çocuklara ilişkin bulunan tedbirlerin alınmasında da çocuk mahkemeleri ve Çocuk ağır ceza mahkemeleri görevli kılınmaktadır. Ayrıca çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınmasında ise aile mahkemeleri veya asliye hukuk mahkemeleri görevli sayılmıştır. Aile mahkemeleri görmektedirler esas davanın yanı sıra çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici kararları da alacaklardır. Kanun gereği hedeflenen amaç özel korunma ihtiyacı olan çocuklar ile suça sürüklenen çocuklar hakkında kararın çocuk hâkimince verilmesidir. Bu kapsamda, aile mahkemelerinde görülen esas davaya bağlı bulunmayan ve çocukla ilgili koruyucu ve destekleyici karar alınmasını gerektiren hususlarda aile mahkemesi yerine bu kanunla kurulan mahkemeler ve çocuk hâkimleri karar verebilecektir. Ancak bu mahkemelerin bulunmadığı yerlerde aile mahkemeleri görev yapacaklardır (Balo, 2005).

ÇKK'nın 26. maddesinin son fıkrasında çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemesinde yargılamanın istisnası olarak öngörülen 17. madde; birleştirilen davalara ilişkindir. Kural, suça sürüklenen çocukların çocuk mahkemesi veya çocuk ağır ceza mahkemesinde yargılanmalarıdır. Ancak, çocuklar yetişkinlerle birlikte suç işledikleri takdirde soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülecektir. Bununla birlikte, davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde genel mahkemelerde yargılamanın her safhasında mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Birleştirme kararı genel ceza mahkemesi tarafından verilecek ve bu suretle birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülecektir (ÇKK m.17), (Özdemir, 2006).

Bunların yanında mevzuatın Çocuk Mahkemesi hâkimi için bazı özellikler araması dikkat çekmektedir. Yürürlükten kaldırılan 2253 sayılı ÇMK (Madde 2) gereği, çocuk mahkemesi başkan ve üyeleri; 30 yaşını bitirmiş, çocuk sahibi ve mümkünse ayrı cinsiyette olmalıydılar. Bunun yanı sıra (Pekin Kuralları m.1/22, ÇHDS m.3/3 ile aynı yönde olmak üzere), Çocuk hâkimleri, mesleğinde tecrübeli olmakla birlikte, çocuk suçluluğu ve psikolojisi alanlarında uzmanlaşmış olmalıdır. 5395 sayılı ÇKK'nun 28. Maddesine göre ise mahkemelere atanacak hâkimler adli yargıda görevli, tercihen çocuk hukuku alanında uzman, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alan eğitimi almış hâkimler ve cumhuriyet

savcılarını arasından HSYK tarafından atanırlar. Bu atamalarda şartları uyanlar arasından istekli olanlar ve daha önce bu görevde bulunanlar önceliklidir (Balo, 2005).

Çocuk Mahkemelerinin diğer bir unsuru müdafidir. Müdafî, şüpheli veya sanığın mahkemelerde savunmasını yapan avukattır. Şüpheli veya sanık isterse birden çok müdafî tarafından savunulabilir. Ancak soruşturma ve ifadelerin alınması sırasında en fazla üç avukat hazır bulunabilir. Bunun yanında soruşturma ve kovuşturma süresince sanık ya da şüpheli kişi ile avukatının görüşmesi, yardım etmesi, sorgulamalarda yanında bulunması engellenemez (CMK m.149). Müdafî ile sanık ya da şüpheli başkalarının duymayacağı şekilde her zaman görüşebilirler (CMK m.154).

Çocuk Mahkemelerinin işleyişi açısından başka bir önemli husus olarak sosyal inceleme süreci ve bu süreci işleten sosyal inceleme görevlileri üzerinde durmak gerekmektedir.

Çocuk mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışma görevlilerinin görevleri ÇKK m. 34'e göre aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Gövlelendirildiği çocuk hakkında ivedi olarak sosyal inceleme yapmak, rapor hazırlamak ve bu raporları kendilerini görevlendiren birime sunmak,
- TCK m.31 ile ÇKK m.35 gereğince, fiilin işlendiği tarih itibarıyla, 12 yaşını doldurmuş 15 yaşını doldurmamış çocukların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönetebilme yeteneğine sahip olup olmadığını tespit etmek,
- Çocuğun ifadesinin alınması veya sorgulanması esnasında yanında bulunmak, ihtiyaç duyulduğunda cumhuriyet savcısına, mahkemeye veya çocuk hâkimine uzmanlık alanı kapsamında bilgi vermek, ayrıca mahkeme başkanı veya hâkim gerek gördüğü durumda (ÇKK m.22; CMK m.187) duruşmalarda çocuğun yanında olmak,

ÇKK madde 34 gereğince sosyal çalışmacılar yaptıkları sosyal çalışma sırasında konuyla ilgili bilgi ve yardım istediklerinde bunun sağlanması zorunluluk olarak belirtilmiştir.

ÇKK madde 11 gereği, suça sürüklenen ve cezai sorumluluk sahibi olmayan çocuklara yönelik olarak danışmanlık tedbiri, eğitim tedbiri, bakım tedbiri, barınma tedbiri ve sağlık tedbiri olmak üzere koruyucu ve destekleyici tedbirler öngörülmüştür. Bu tedbirler aynı zamanda suça karışmamış fakat korunma ihtiyacı olan çocuklar için de geçerlidir.

ÇKK madde 36'ya göre; 1.hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınan, 2. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, 3.Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun **denetim altına alınmasına** karar verilebilir. Bu madde esasen bireyleri ceza dışında uygulamalara tabi tutarak toplumsal uyum sürecini kolaylaştırmak, hiç olmazsa daha da zorlaştırmamak ve böylece bireyi tekrar kazanabilmek amacıyla ona yardımda bulunabilmeyi amaçlamaktadır denilebilir.

Bu maksatla 2005 tarih 5402 sayılı kanunla, "Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İl Koruma Kurulları Kanunu" çıkarılmış olup, aşağıdaki ilkelere bağlı kalınarak denetimli serbestlik hizmetlerinin yürütülmesi emredilmiştir. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5402.pdf>)

a) İnsan onuruna saygı ve dürüstlük: Bu Yönetmeliğin uygulanmasında görev alanlar; insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket eder; görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamaz.

b) Gizlilik: Bu Yönetmeliğin uygulanmasında görev alanlar; mağdur, şüpheli, sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin veya düzenlediği raporların gizliliğini korumak zorundadır. Bu bilgiler Kanunun veya bu Yönetmeliğin zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.

c) Tarafsızlık: Bu Yönetmeliğin uygulanmasında görev alanlar; görevleri ile ilgili belgeleri inceleyebilir, ancak buradan elde ettiği bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak,

tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına eşit uzaklıkta olmak zorundadır.

Bu ilkeler aynı şekilde çocuklar içinde geçerli olmakla birlikte ÇÇK, DSK, TCK ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun kapsamında konuyla ilgili maddeler açıkça ifade edilmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (Resmî Gazete, 29 Aralık 2004, Sayı 25685) Türkiye'deki çocuk infaz kurumlarının yapısını ve işleyişini düzenlemektedir. **Çocuk kapalı infaz kurumları**, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır. Kanun gereği, 12 – 18 yaş arası çocuklar gerek cinsiyetleri gerekse fiziksel durumları dikkate alınmak suretiyle bu kurumlarda kendilerine ayrılan kısımlarda tutulurlar. Eğer bulunulan yerde bu kurum yok ise o durumda çocuklar, kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklar için oluşturulmuş olan kısımlarında tutulurlar (Mevzuat Bilgi Sistemi).

4.4. Politikanın Değerlendirilmesi

Türk hukuk sistemi incelendiğinde suça sürüklenen çocuk, çocuk suçluluğu ve çocuk mahkemeleri konularındaki hükümlerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olmak üzere farklı kanunlar üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Hâliyle çocuk suçluluğu konusunda tek bir kanun veya mevzuattan bahsedilememektedir. Bu nedenle çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve işleyişleri konularında Anayasa, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu gibi farklı kanun hükümleri ele alınmak durumundadır. Örneğin, ÇKK'da çocuğun savunma hakkıyla ilgili yeterli ayrıntının yer almaması kanundaki eksiklik olarak değerlendirilmekle birlikte bu eksikliği CMK 'da yer alan düzenlemeler ile kapatma yoluna gidilmiş olup, bununla birlikte 18 yaşını doldurmuş çocuklar için talebe bakılmaksızın avukat görevlendirilmesine hükmedilmiştir (Akyüz, 2018). Bu nedenle Türk hukukunun çocuk ile ilgili tüm hükümlerinin ele alınması gereği açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinden beri Avrupa Birliğine girmeye çalışmaktadır. Tam üyelik müzakerelerine başlaması ise bu tarihten tam 46 yıl sonrasına yani 2005 yılına denk gelmektedir. Bu süreçte Avrupa Birliğinin uyum sürecine uygun düşecek birtakım düzenleme talepleri de olmaktadır. Anayasa'da ve Türk Ceza Kanunu'nda yer alan bazı düzenlemeler de bunlar arasındadır. Bu konular arasında çocuk suçluluğu, suça sürüklenen çocuklar ve bunların yargılamaların yapılması gereken çocuk mahkemeleri ile ilgili yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. Avrupa Birliği her yıl düzenli olarak üye ülkelerin yaptıkları çalışmalarını incelemekte ve bu kapsamda ilerleme raporları hazırlamaktadır. Bu kapsamda araştırmanın bu kısmında Avrupa Birliği ilerleme raporlarından çocuk mahkemeleri ile ilgili olan bazıları aşağıda kısaca ele alınmaya çalışılmıştır. Bu raporlar aynı zamanda kamu politikalarının değerlendirilmesinin yapılabilmesi bakımından da önemli görülmektedir.

2005 yılında çocuk koruma kanununun yasallaşması önemli bir gelişme olarak ele alınmıştır. Ancak 12-18 yaş aralığındaki suça sürüklenmiş çocukların genel ceza yasasındaki hükümlere dayanması eleştirilmiştir. Bunun yanında aynı değerlendirme raporunda hâlihazırda var olan çocuk ıslah evleri ile çocuk mahkemelerinin yetersiz olduğu belirtilmiştir.

2005, 2006 ve 2007 yılı AB İlerleme Raporlarında Çocuk Koruma Kanunu'nun kabul edilmiş olması ve kanun kapsamında getirilen uygulamalar memnuniyetle karşılanmıştır. 2005 yılında kabul edilen Çocuk Koruma Kanunu, sorunlu, adli tahkikat altında bulunan veya hüküm giymiş çocukların haklarını ve esenliğini korumayı amaçlamaktadır. Aynı yıllarda söz konusu kanunun ilgili Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmelerine uyumlu olarak daha etkin şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle 2007 yılında savcılıklar bünyesinde çocuk suçluları bürolarının kurulması, adli tahkikatın tüm aşamalarında çocukların örselenmesini engellemek amacıyla yetişkinlerden ayrı usullere tabi tutulmaları gerektiği belirtilmiştir.

2008, 2009, 2010 ve 2011 yılı AB İlerleme Raporlarında çocuklara yönelik yargı sisteminde, eğitim, sosyal hizmetler, çocuk mahkemelerinin sayısında, hâkim ve savcı sayısında ve çocuk cezaevlerinin yetersizliğinden bahsedilmiş ve çocuk yargı sistemine erişim konularında ilerleme

kaydedildiği ifade edilmesine rağmen çocuk mahkemelerinin sayısının hâlâ yetersiz olması bir memnuniyetsizlik olarak belirtilmiştir. 2010 yılı raporunda yeni cezaevlerinin yapılmakta olduğu belirtilse dahi yetersizliklerin hâlen devam ettiği kaydedilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının sayısının azlığı, çocukların tutukluluk sürelerinin uzaması büyük bir problem olarak nitelendirilmiştir. Çocuk ve ailenin süreç içerisinde desteklenmesi, tahliye sisteminde yenilikler getirilmesi ve adli yardıma ulaşmanın kolaylaştırılması gerekliliği dile getirilmiştir. 2011 yılı raporunda çocuk cezaevi sayısı arttırılmaya başlanmış olmasına rağmen ıslahevi sayısının yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Her yıl çocuk mahkemeleri ile çocuk ceza adalet sistemine ilişkin yeni politika çalışmaları devam etmektedir. Buna rağmen politika geliştirme çalışmalarının hızlandırılması gerçeği her defasında karşımıza çıkmaktadır. Nitekim son AB İlerleme Raporları hâlâ çocuk mahkemeleri konusunda ciddi sorunlara işaret etmektedir. 2014 ve 2015 raporlarında çocuk mahkemelerinin sayısının artışına rağmen çocuk cezaevlerindeki kötü muamelelere dikkat çekilmiştir.

2018 ve 2019 yılı AB İlerleme Raporu'nda tutuklu yargılanan çocuk sayısının yüksek olmasına ve kanunda açıkça ifade edilmesine rağmen tüm illerde çocuk mahkemelerinin hâlen kurulmamış olmasına, adli yardım faaliyetlerinin ve rehabilitasyon hizmetlerinin yetersizliğine vurgu yapılmıştır.

2020 yılı AB İlerleme Raporu'nda çocukların tutukluluk ve gözaltı işlemlerinin fiziki şartları çocuklara uygun olmayan yerlerde gerçekleştiriliyor olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilmiştir. Çocuklara yönelik gerçekleştirilen adli yardım ve cezaevi rehabilitasyon işlemlerinin de bu sebeplerle sekteye uğruyor olmasının endişe kaynağı olduğu ifade edilmiştir.

Söz konusu eksiklikler başka raporlarda da ifade edilmektedir. Çocuk Dostu Adalet Politikası Belgesine (2012) göre, Türkiye'de mevcut sistemle çocukların yargılama süreçlerinden yüksek yarar elde etmeleri ve tam olarak korunmaları mümkün değildir. Bu yüzden, bu sorunları önlemek ve uygulamadaki keyfiliğin önüne geçmek ve Uluslararası sözleşmelerde yer alan yükümlülükleri tam olarak uygulamak adına çocuk politikasının acilen yürürlüğe konulması gereklidir. Başta mahkemeler olmak üzere çocuk yargılamasında yer alan aktörler adalet sistemi çocuğun yararına olacak şekilde düzenlenmelidir.

Uygulamadaki bu eksiklikler Çocuk İçin Çalışan Avukatlar Vakfının (ÇAÇAV) Çocuk Adalet Sistemi Sorun Tespit Raporunda' da ifade edilmiştir. Bu rapora göre "Çocuk mahkemelerinde verilen gerekçeli kararlarda sadece ulusal mevzuata değinilmekte; özellikle ülkemizin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası mevzuat uygulamada pek dikkate alınmamaktadır. Yargıtay'ın, çocukların yer aldığı dosyalara dair ihtisas dairesi olmadığı için temyiz aşaması uzun sürmektedir. Ayrıca, temyiz incelemesi sırasında çocuklara özgü birtakım hükümlerin uygulanması gözden kaçırılmaktadır. Temyiz süreci uzun sürdüğü için çocuk, çocuklara özgü infaz sisteminden kısmen yararlanmakta ya da hiç yararlanamamaktadır, dolayısıyla ikincil mağduriyetler yaşanmaktadır" (ÇAÇAV, 2015).

Bununla birlikte bazı AB İlerleme Raporlarında da ifade edildiği üzere Türkiye çocuk hakları konularında her geçen yıl ilerleme göstermekte ve dünya arenasında uluslararası hukuka uygunluk konusunda önemli adımlar atmaya devam etmektedir. Çocuk suçluluğu, suça sürüklenen çocukların kendi yaş ve gelişimsel özellikleri içinde ele alınıp, yargılanma süreçlerini en sağlıklı şekilde sürdürebilmek Türk Anayasası ve ceza kanunlarının en önemli arayışı olarak görülmektedir. Özellikle 2005 yılından bu yana her yıl daha da iyileşen kanun hükümlerindeki düzenlemeler bunu göstermektedir. Ancak elbette ki henüz istenen düzeyde olmadıkları da bir gerçektir. Bunda Türkiye'nin büyük öneme sahip stratejik bir konumda olmasının getirdiği ulusal ve uluslararası sorunların da etkisi olduğu gerçeğini bir kenara atmamak gerekir. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen ve kamuoyunda "Fetö Darbe Teşebbüsü" olarak bilinen kalkışma olayı Türk adalet sistemini yıllar boyunca bu dava ile uğraşmak zorunda bırakmış, mahkemeleri ve bu mahkemelerde görev yapan hâkim ve savcılarının tüm enerjisini bu davayla ilgili dosyalara harcamasına neden olmuştur. Bu durum Avrupa Birliği 2020 yılı ilerleme raporlarına da "Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ciddi gerileme devam etmiştir." şeklinde yansımıştır. Özellikle bu dönemde çocuk mahkemelerinin belki de olması gerekenin çok daha altında bir gelişme kaydetmesini buna göre yorumlamak gerekir. Kaldı ki Türk adalet sistemi bu süreçte çok sayıda hâkim, savcı ve diğer adli personelinin ihracına da karar vermek

durumunda kalmış ve yerlerine genç ve yetişmeye hazır yeni hâkim ve savcı atamaları yapmıştır. Bu nedenle de çocuk mahkemelerinin kuruluş şemasında öngörüldüğü üzere, yetişmiş, çocuk psikolojisi, çocuk ruh sağlığı konularında eğitim almış ve şartlarda belirtilen diğer koşulları sağlamaya uygun hâkim ve savcılarının yeterli sayıda olamayabileceğini de öngörmek gerekir. Kanunda bahse konu olduğu gibi tüm illerde ve gerekirse HSYK'nın uygun kararıyla ilçelerde çocuk mahkemelerinin kurulabilmesi, fiziki olanakların oluşturulabilmesinin yanısıra daha çok buralarda görev yapacak yetişmiş, kanunda belirtilen şartları taşıyan hâkim ve savcılarının olmasına da bağlıdır.

5. Sonuç

Çocuk mahkemelerine ilişkin problemlerin politika hâline gelmesi, kanunlaşma süreci ve politikanın uygulanmaya başlanması kırk yılı aşkın bir sürede gerçekleşmiştir. Bu durum bize çocuk mahkemeleri konusunda hızlı ve etkili bir politika sürdürülmediğini açık şekilde göstermektedir. Politikalaşma sürecinin gerçekleştiği yıllar ülkemiz adına sosyal, siyasi ve ekonomik problemlerin yoğun şekilde yaşandığı dönemler olduğu için çocuk mahkemeleri hususu her defasında tali konular arasında kalmış hiçbir zaman öncelikli bir konu olarak gündeme gelmemiştir. Geline aşamada çocuk mahkemelerine ilişkin kanun ve uygulama çalışmalarına hız kazandırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Çalışmada görüleceği üzere Türkiye'de ÇKK dışında özellikle çocukların yargılanma ve infaz süreçlerini düzenleyen herhangi bir kanun ve mevzuat bulunmamaktadır. Yetişkinleri ilgilendiren kanunların içerisinde çocuklara ilişkin sınırlı sayıda düzenleme mevcuttur. Bu sebeple çocuklara özgü ceza kanunu, ceza usulünü düzenleyen bir kanun, infaz şekillerini belirleyen bir kanun ve denetimleri düzenleyen bir kanuna ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz.

1987 yılında öncelikle Ankara daha sonra ise İstanbul, İzmir ve Trabzon olmak üzere çocuk mahkemeleri kurulmuş olup bu süreci farklı şehirlerde de çocuk mahkemelerinin kuruluşu takip etmiştir. Fakat günümüzde her ilde çocuk mahkemesi bulunmamaktadır. Bu sebeple en azından ağır ceza merkezi olarak kabul edilen il veya ilçelerde çocuk mahkemelerinin kurulması sağlanmalıdır.

Çocuklar, ulusal ve uluslararası hukuk kurallarına göre tam anlamıyla irade sahibi olarak kabul edilmemektedir. İrade sahibi olmayan çocuk, gerçekleştirdiği davranışların neden ve sonuçlarını bir yetişkin gibi kavrayamamaktadır. Fakat suç denilen olgunun ortaya çıkması için suça ilişkin bir iradenin ortaya konulması gereklidir. Tam anlamıyla iradesi olmayan bir kimsenin suçu neden ve sonuçlarını öngörerek hareket etmesi mümkün değilse çocuk yargılamalarında bu en çok dikkate alınması gereken husus olarak kabul edilmelidir. Çocuk yargılamasının amacı cezalandırmak değil irade konusunda dahi noksan olan potansiyel bireyin eğitilmesi ve topluma kazandırılması olmalıdır. Bu şekilde daha kapsamlı ve derinlemesine uygulanacak tedbirler çocuklar nezdinde suç ve suçlulukla mücadelede daha olumlu ve sağlıklı neticeler verecektir.

Kavramsal açıdan suça sürüklenen çocuk suç ve çocuk ifadelerini yan yana getirmektedir. Bizde suç ve çocuk beraber kullanılabilir ifadeler olmadığından her ne olursa olsun bir suçun gerçekleşmesine neden olan çocuğun yargılama aşamasında sıfatı çocuğu suçluluktan ayıran anlamlar içermelidir.

Politika aktörleri çocukların suçla karşılaşmasının engellenmesini gündeme getirmeli ve politika haline gelmesini sağlamalıdır. Bu konuya ilişkin ise gerekli görüldüğünde ailelerin de tedbir kapsamında eğitimlere tabi tutulması ve bu suretle suçla mücadele sürecine katılımları sağlanmalıdır.

Günümüzde çocukların karar alma mekanizmalarının dışında yer alması, sosyal politika çalışmalarında tam olarak yer verilmemesi gibi sorunlar giderilerek, çocukları yetkin kılan ve özgürleştiren önlemler alınması ve bu alanda daha çok çalışmaya yer verilmesi gerekmektedir. Çocukları korumak adına geçmişten bugüne kadar tespitlerin yapıldığı, bunların geliştirilmeye ve iyileştirilmeye çalışıldığı bir gerçektir. Fakat, tüm bunlara rağmen hala bugün çocukların istismar edildiğini, suça itildiğini, şiddete maruz kaldıklarını ve siyasi partilerin de bu durum üzerinde çok fazla görüş bildirmediklerini, hatta bu konu ya çok fazla değinmediklerini görmekteyiz. Tüm bunları tekrar gözden geçirdiğimiz zaman, bu alanda yürütülen politikalarda değişim ihtiyacının olduğunu ve bunun da ancak yeni politikalar tasarlayarak mümkün olacağını söyleyebiliriz. Aynı zamanda, çocuk odaklı ve çocuğu koruma odaklı politikaların tekrar gözden geçirilmesini önerebiliriz.

Günümüzde çocukların ihtiyaçlarının artması ile onlara uygulanacak politikaların daha kapsamlı hale getirilmesi gerektiği bilinciyle devletin bu konu da aileleri bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmasını önerebiliriz. Çocuklara olan hassasiyeti artırmak adına toplum merkezli çalışmaların artırılmasını, ceza uygulamak yerine teşvik ve ödül mekanizmalarının kurulması önerilebilir.

Yine bu çerçevede araştırma konusundan elde edilen bilgilere ve literatüre göre, çocukların yeniden suç işlemesini önlemek adına, çocuk adalet uygulamalarının eğitime ve iyileştirmeye odaklı olmasını, çocuğu çevresiyle birlikte değerlendirerek psiko-sosyal müdahale planlanarak uygulanması gerektiğini önerebiliriz. Bu alanlarda görev yapacak sosyal çalışma görevlilerinin daha çok istihdam edilmesini, çocuk mahkemelerinde sosyal inceleme raporlarının dikkatlice incelenmesini ve bunun mutlaka ev ziyareti yapılarak değerlendirilmesi ve düşünülmesi gerektiğini, suçlu çocukların tutuklanmasının yerine eğitim ve bakım kurumlarına yerleştirilerek veya bir ailenin yanına verilerek alternatif önlemler kapsamında topluma kazandırılmaya çalışmasını önerebiliriz.

Çocukların suç işlemesini önleyecek çözümler bulunması toplumsal bir görev olmakla birlikte, suçta yönelen çocuğun da topluma kazandırılmaya çalışılması son derece önemlidir. Bu sorunların başında yer alan iç ve dış göçler, yoksulluk, işsizlik eğitimsizlik veya maddi sıkıntılardan dolayı eğitimin imkansızlaşması, ailelerin dağılması, madde bağımlılığına yönelmeleri gibi birçok unsurun önlenmesi ve çocukların ve gençlerin korunması adına projeler geliştirilmesi, daha fazla farkındalık yaratılmaya çalışılması, devlet tarafından istihdam, maddi destek sağlanması, rehabilitasyon çalışmaları ile sosyal, ekonomik ve kültürel düzenlemeler başlatılarak bu çocukların ve gençlerin sosyal ve ekonomik hayatlarına geçişlerinde onları destekleyecek sportif, sosyal ve kültürel etkinliklerden yararlanmalarının sağlanması için gerekli zeminin hazırlanması önerilebilir.

Kaynakça

- AB Bakanlığı (2003), Türkiye 2003 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf
- AB Bakanlığı (2004). Türkiye 2004 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf
- AB Bakanlığı (2005). Türkiye 2005 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf
- AB Bakanlığı (2006). Türkiye 2006 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf
- AB Bakanlığı (2007). Türkiye 2007 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf
- AB Bakanlığı (2008). Türkiye 2008 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf
- AB Bakanlığı (2009). Türkiye 2009 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf
- AB Bakanlığı (2010). Türkiye 2010 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf

Araştırma Makalesi

- AB Bakanlığı (2011). Türkiye 2011 yılı Düzenli İlerleme Raporu http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2012). Türkiye 2012 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2013). Türkiye 2013 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2014). Türkiye 2014 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2015). Türkiye 2015 yılı Düzenli İlerleme Raporu. http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf
- AB Bakanlığı (2016). Türkiye 2016 yılı Düzenli İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2018). Türkiye 2018 yılı Düzenli İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komision_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf
- AB Bakanlığı (2019). Türkiye 2019 yılı Düzenli İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf
- AB Bakanlığı (2020). Türkiye 2019 yılı Düzenli İlerleme Raporu. https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf
- Akdoğan, A. A. (2011). Türkiye'de kamu politikası disiplininin tarihsel izleri. F. Kartal (Ed.). *Türkiye'de kamu yönetimi ve kamu politikaları*. TODAİE: 75-99.
- Akdoğan, A.A. (2012), Aydınlanmadan neo-liberalizme kamu politikasının sarsıl(a)mayan egemenliği, *Amme İdaresi Dergisi*, 45(4), 1-24.
- Akıncı, B. (2018). Türkiye'de kamu politikası oluşturma sürecinde yeni aktör: Cumhurbaşkanlığı politika kurulları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2128-2146. DOI: 10.26466/opus.49100
- Aktürk, Soysal. "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Mustafa Kemal Üniversitesi SBE, 200
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması*. 6. Basım, Ankara: Pegem, ss. 4.
- Alacakaptan, U. (1975). *Suçun unsurları*, Ankara.
- Anderson, J. E. (1994). *Public policy making: An introduction*. (Second Edition). U.S.A.: Houghton Mifflin Company.
- Babahanoğlu, V. ve Örselli, E. (2016). Kamu politikası Türkiye'de uyuşturucu ile mücadelede uygulanan politikalar ve toplumsal algı, *Çizgi Kitapevi Yayınları*, Konya, ss. 23.
- Babaoğlu, C. (2017). Kamu politikası analizine yönelik kavramsal ve kuramsal bir çerçeve. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 511-532.
- Balo, Y. S. (2005). *Uluslararası ilkeler ışığında çocuk koruma kanunu ve uygulaması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar (Pekin (Beijing) Kuralları) http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uakararlar/cocukadaletsistemininuygulamasini.pdf (Er: 10.09.2021)

- Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kuralları (Pekin Kurulları) <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915572615.pdf> (Er: 10.09.2021)
- Çocuk Koruma Kanunu Kanun Numarası: 5395 Kabul Tarihi: 3/7/2005 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 15/7/2005 Sayı: 25876 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44
- Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=10885&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>
- İlerleme Raporu Türkiye, http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CocukHaklariGelisimRaporu_2-3_tr.pdf, (1 Aralık 2021)
- CHP Seçim Beyanamesi (2018). <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHPSecimBildirgesi-2018-icerik.pdf> (1 Aralık 2021)
- CHP Seçim Bildirgesi Kasım 2015: Önce Türkiye. Ankara, 2015. <https://www.chp.org.tr/Public/0/Folder//52608.pdf> (1 Aralık 2021)
- ÇAÇAV (2015) Çocuk Adalet Sistemi Sorun Tespit Raporu. <https://docplayer.biz.tr/3205799-Cocuk-adalet-sistemi-sorun-tespit-raporu.html> (1 Aralık 2021).
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ulusal Çocuk Hakları Eylem Planı ve Strateji Belgesi (2013-2017). <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yayinlar/ulusal-cocuk-haklari-strateji-belgesi-ve-eylem-plani.pdf> (1 Aralık 2021)
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5275 Kabul Tarihi: 13.12.2004 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih 29.12.2004 Sayı: 25685 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf>
- Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 2253 Kabul Tarihi: 7.11.1979 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 21 Kasım 1979 Sayı: 16816 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/16816.pdf>
- Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddelerin Kaldırılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 2252 Kabul Tarihi: 6.11.1981 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 10 Kasım 1981 Sayı: 17510 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17510.pdf>
- Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri İl Koruma Kurulları Kanunu, Kanun Numarası: 5402 Kabul Tarihi: 03.07.2005 Yayımlandığı Resmî Gazete:20.07.2005 Tarih Sayı: 25881 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5402.pdf>
- Çetinkaya, N. (1997). Türk hukuk sisteminde çocuğun korunması. *İnsan Hakları, Kış*, 77-82.
- Çevik, H. H. (1998). Kamu politikaları analizi çalışmaları üzerine Türkiye açısından bir değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 2(31), 103-112.
- Çocuk Dostu Adalet Belgesi <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/cocuk-dostu-adalet-politika-belgesi.pdf>
- Dinç, A. (2020). Türkiye’de çocuk mahkemelerinin çocuk adalet sistemindeki yeri. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 62-79.
- Erbay, E. (2013) *Çocuk hakları*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Erdoğan, Oktay. (2012). *Çocuk Ceza Hukuku*, Bilge Yayınevi, Ankara.
- Erükçü, G. ve Akbaş, E. (2020). Türkiye’de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirel bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3),135-153.
- EUROSTAT Database - Crime and criminal justice - Eurostat (europa.eu)

- Göçoğlu, V. (2014). *Kamu politikası ve sosyal medya ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
<https://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararası-mevzuat/geri/>
- İçel, Kayıhan. (1981). Çocuk Mahkemeleri Kanunu Üstüne Düşünceler.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96048> (Er. Tar. 09.10.2021)
- İpek, Aydın. (2012). Çocuk haklarının gelişimi ve karşılaştırmalı olarak anayasal açıdan değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20, (1), 151-173.
- Karakaş, B. & Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18 (3), 887-906.
<https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Gaziuiibfd/Issue/28284/300453>
- Lasswell, H. (1979). *The Politics and economics of public policy*, Homewood, II: Dersey Press.
- Uluğtekin S.S., (2004). *Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını, Yayın No: 71.
- Uluğtekin, S. (2012). *Denetimli serbestlik altındaki gençler ve ailelerine ilişkin araştırma: İhtiyaçlar ve beklentiler*. Ankara: ÖZGEDER.
- Polat, O. (1997). *Çocuk ve hakları*, İstanbul: Analiz Yayınları 1. Baskı
- Sağlam, M. (2015). *Yargılama süreci devam eden suça sürüklenen çocuklara yönelik hazırlanan destek eğitim programının çocukların duygu ve düşüncelerine etkisinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TÜİK, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2015-2019.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2015-2019->
- TÜİK, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2020.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2020-37200>
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi - Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 4. Yasama Yılı 32. Birleşim 06 Aralık 2001 Perşembe)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi- Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 4. Yasama Yılı 32. Birleşim 06 Aralık 2001 Perşembe)
- Yağbasan, Y. (2010). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri ve cezai sorumluluğu*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Yavuzer, H. (1979). Çocuk Mahkemeleri Yasa Tasarısının Getireceği Yenilikler ve Ülkemizdeki Çocuk Suçluluğu Sorunu. *İÜHFİM*, 43(1-4), s. 131-137
- Yıldız, M. ve Sobacı Z. M. (2013). *Kamu politikası: Kuram ve uygulama*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yıldız, M., Babaoğlu, C. ve Şahin, B. (2016). Kamu Politikasını Türk İdare Tarihi Üzerinden Çalışmak, 133-158.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen toplumda aile ve çocuk*, Özgür Yayınları.

Extended Abstract

The provisions regarding the protection of children in the Civil Code, quoted from Switzerland in 1926, were at the forefront of the important steps taken for Turkey. While the early studies on the establishment of juvenile courts in Turkey were initiated in the 1940s, the first legislative proposal was made in 1945, but it took many years to become legislation. Nevertheless, the works on the protection of children were not limited to this and were further developed with the enactment of the “Law on Children in Need of Protection” numbered 5387 in 1949. In 1957, this law was abolished and the Law 6972 was enacted to provide further improvements.

With the adoption of the Law on the Establishment, Duties and Proceedings of Juvenile Courts in 1979, a special status has been given to the trial of children. The law came into force on 1 June 1982 and juvenile courts were established in 1988. On May 27, 1983, the “Social Services and Child Protection Agency Law” No. 2828 came into force and the law on children in need of protection was repealed.

The Convention on the Rights of the Child was signed by the Turkish Presidency on September 14, 1990, with reservations on articles 17, 29 and 30 on the grounds that Turkey deemed it contrary to the provisions of Articles 3 and 6 of the 1982 Constitution and the provisions of the Treaty of Lausanne on July 24, 1923. After the changes made in the Parliamentary Justice Commission, practices regarding the protection of children were implemented with the Child Protection Law No. 5395 on 03-07-2005. The principles in the implementation of the Child Protection Law are stated with the number 26386 on 23/12/2006; the principles regarding the protection of children who are in need of protection or who are committed crime, preserving their rights, health and peace, and the implementation of the Child Protection Law are regulated.

The study's major goal is to examine how juvenile courts were established in Turkey and how public policies were developed within the context of public law, referring to studies on children's rights, and providing recommendations on the subject. Within the framework of the aim of the study, the status of juvenile courts in the public policy process has been discussed by considering the legal regulations in Turkish context. The developments in the world and in Turkey were also reviewed in order for the juvenile courts in Turkey would have a coherent policy background and content that aligned with both national and international legal standards.

Engelli Çocukların Katılım Haklarının Türkiye'deki Mevzuat Bağlamında Değerlendirilmesi ve Engelsiz Yaşam Merkezlerinin Önemi

Fatih Yılmaz ŞENYÜZ¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 24.10.2022

Makale Kabul Tarihi : 30.11.2022

Anahtar Kelimeler:

Engelli Çocuk, Çocuk,
Engelli Hakları, Çocuk
Hakları

ÖZET

Türkiye nüfusunun üçte biri çocuklardan oluşmaktadır. Çocukların yüzde onu ise engelli çocuklardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla engelli çocuklar da toplumun doğal bir üyesi konumundadırlar. Toplumun diğer doğal üyeleri olarak anlaşılmaya ve davranılmaya hakları bulunmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'nin de imzaladığı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi tıpkı diğer çocuklar gibi engelli çocukların da kendilerini ilgilendiren her konuya gelişim seviyeleri elverdiğince katılım hakları olduğunu vurgulamaktadır. Ülkemizde engelli çocuklara çeşitli eğitim kurumlarında on sekiz yaşına gelene kadar eğitimler verilmektedir. Engelli çocuklar bu eğitim ortamları sayesinde toplumsal hayata katılmaktadır. Fakat belirli bir yaşa geldikten sonra bu hizmetten faydalanamamaktadır. Engelli çocukların katılım hakkını engelleyen bu durum, yerel yönetimlerin bazılarında açılan Engelsiz Yaşam Merkezleri aracılığı ile giderilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu bu kurumlardan örnekler verilecek ve engelli çocukların toplumsal katılımı açısından oynadıkları roller üzerinde durulacaktır.

Evaluation of the Participation Rights of Disabled Children in the Context of the Legislation in Turkey and the Importance of Barrier-Free Living Centers

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 24.10.2022

Accepted Date : 31.11.2022

Keywords:

Disabled Child, Child,
Disability Rights, Child
Rights

ABSTRACT

One third of the population in Turkey is children. Children with disabilities account for ten percent of this population of children. Children with disabilities are natural members of society and they have the right to be understood and treated in such a way. Moreover, the UN Convention on the Rights of the Child, signed by Turkey, emphasizes that children with disabilities have the right to participate in issues that pertain to them in proportion to their developmental level. In Turkey, children with disabilities are educated in various schools until they reach the age of eighteen. Children with disabilities can participate in social life by means of these educational environments. However, after reaching a certain age, they cannot benefit from this service. This situation, which hinders the right to participation of children with disabilities, is being tried to be eliminated through the Centers for Life without Disabilities opened by some of the local governments. In this study, examples of these institutions were presented and their roles in social participation of children with disabilities were emphasized.

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, senyuzfatihyilmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8065-0705

1. Giriş

Dünya nüfusu incelendiğinde toplam nüfusun üçte birinin çocuk nüfusu olduğu görülmektedir (Korczak, 2011: 1200). Türkiye'nin nüfusuna bakıldığında da bu oranın yakın sayıda gerçekleştiği ve %27,2 olduğu bilinmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Bu iki oran düşünüldüğünde mevzuat anlamında çocuklar ile ilgili mutlaka bir kavramsallaştırma çalışması yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dahası bu gereklilik yetişkinler tarafından sağlanan ve aslında hakları olmayan bir lütuf değil zaten olması gereken doğal bir durum olarak görülmektedir (Korczak, 2011: 1200).

İnsanlar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için tüketim yapmak zorundadır. Bu tüketimler kimi zaman nefes alıp verme gibi biyolojik gereklilikler üzerine kuruluyken kimi zaman da kültürel, sportif ya da benzeri güdülerle gerçekleşmektedir. Ancak her halükârda insanlar diyerek ifade ettiğimiz bu kümeyi iki parça hâline getirirsek yetişkinlerin ve çocukların ihtiyaçlarının farklı olduğu değerlendirmesini yapmamız gerekmektedir. Bu kümeyi çocuklar tarafından bir kez daha ayrıma tuttuğumuzda ise bu kez de engelli çocuklar ile engelsiz çocukların -ya da engelli aday çocukların- ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Bu sebeple engelli çocuklar ile ilgili yapılacak bir mevzuat düzenlemesi mutlak bir şekilde gerekli olarak görülmektedir. Dolayısıyla sadece çocuklar ile ilgili oluşturulacak korumaların engelli çocuklar düşünüldüğünde yetersiz kalabileceği düşünülmektedir. Bir bakıma engelli çocukların özel durumları sebebiyle daha fazla korumaya ihtiyaç duyduğunu da söyleyebilmekteyiz. Kültürel, sportif ya da benzeri ihtiyaçlar için engelli çocuklar ekseninde mutlaka ilave korumalar getirilmesi gerekmektedir. Devletin sosyal devlet olması ilkesi gereğince engelli bireylerle ilgili düzenlemeler yapması anayasal bir sorumluluk olarak değerlendirilmektedir. Bu aynı zamanda engelli çocukların karşılaşıcağı görünmez sınırların ortadan kalkmasına da yardımcı olacaktır.

Çocukların dünya nüfusunun -ve tabii Türkiye'nin- üçte birini oluşturması (Korczak, 2011: 1200) ve aynı zamanda engelliliğin ve tabii ki engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olması (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 65) engelli çocuklarla ilgili oluşturulmak istenen ve hâlihazırda bulunan mevzuat kaynaklarının önemini artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın okuyucunun dikkatine sunmak istediği birden fazla amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki engellilik ve engelli çocuk olma kavramlarının hangi sınırları içerdiği ve engellilik kavramının tarihsel süreçte hangi aşamalardan geçerek modern dönemde nasıl tanımlandığını ve anlaşıldığını açıklamaktır. Çalışmanın ikinci amacını ise Türk mevzuat sisteminin taranması ve engelli çocukları sözel anlamda dışlayan ifadelerin bulunması oluşturmaktadır. Sonucusu ve en önemlisi katılım hakkını kullanamayan engelli çocukların bu zorluğu aşmasında Engelsiz Yaşam Merkezlerinin önemine değinmektedir. Çalışmanın kaygısı ve çıkış noktası engelli çocukların toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşmesine yardım etmekten oluşmaktadır. Bu sebeple de sürükleyici güç olarak katılım hakkının önemine dikkat çekilmek istenmektedir. Bir anlamda çalışmanın sormak istediği temel soru engelli çocukları toplumun içinde nereye yerleştireceğiz gibi bir formülün etrafında şekillenmektedir. Bu formülün sonucu olarak da engelli çocukların katılım hakkının güçlendirilmesi adına Engelsiz Yaşam Merkezlerinin varlığı önemini artırmaktadır.

Çalışma ilgili literatürdeki dokümanlar ve mevzuat kaynakları taranarak üç ana esas üzerine yerleştirilmiştir. Birinci bölümde okuyucuya çocuk, çocukluk, engelli çocuk ve engel türleri anlatılarak bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise Türk mevzuatlarında engelli çocuklarla ilgili olan kanun ve düzenlemelere yer verilmiş ve ilgili maddeler engelli çocukların katılım hakkının kullanılması bağlamında açıklanmıştır. Son bölümde ise aynı zamanda engelli çocukların katılım hakkını destekleyen Engelsiz Yaşam Merkezlerinin önemine dikkat çekilerek bu ve benzeri nitelikteki uygulamaların sayılarının artması gerektiği belirtilmiştir.

2. Çocuk ve Çocukluk Kavramlarının Tanıtılması

Kavramların tanımlanması toplumların inançlarına ve beklentilerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar kimi durumlarda etimolojik olarak birbiri içinden türeyen, yakın ya da iç içe geçebilme ihtimali bulunan kavramların aynı anlama gelecek şekilde kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ve çocukluk kavramları da esasen farklı tanımlamalarla açıklanması gereken iki ayrı kavram olmasına rağmen bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabilen kavramlar olarak görülmektedir. Ancak bu iki kavramın öznesi aynı olsa da içerdiği anlam bakımından birbirinden farklı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocuk olarak ifade edilen kavram bir bireyi ifade etmekten ziyade -birazdan açıklanacağı üzere toplumlara göre çocuk olmanın sınırları değişebilir- çocukluk kavramı ise insan hayatında yaşanan bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çocuk kavramının tanımlanması en temel düzeyde “on sekiz yaşın altındaki bireyler” şeklinde yapılabilmekteyken çocukluk kavramı ise bahsedilen bu çocukların yaşadıkları ve sınırları da çok keskin çizilemeyen bir dönem olarak görülmektedir. Sonuçta çocuk kavramının bir kişiyi çocukluk kavramının ise öznesi çocuk olmasına rağmen içinde birey barındırmayan soyut bir kavram olduğu ifade edilmektedir (Elbirlik, 2018).

Çocuk kavramının tanımlanmasında kabul gören genel yaklaşıma göre -aksi düzenlemeler mevcuttur- on sekiz yaşın altındaki bireyler -Amerika’da yasal erginlik yaşı yirmi birdir- çocuk olarak ifade edilmektedir. On sekiz yaş öncesi dönemin de kendi içinde yaş ve gelişim özelliklerine göre “bebeklik”, “okul öncesi dönem”, “son çocukluk dönemi” ve “erginlik dönemi” olarak parçalandığı görülmektedir. Hukuki anlamda çizilen ve çocuk kavramına somut bir sınır getirmeyi amaçlayan bu yaklaşımın aksine çocuk kavramının sınırları konusunda karşıt fikirler de varlığını sürdürmektedir. Yaş sınırları -Amerika örneğinde olduğu- gibi her ülkenin kendi yaşayış, inanç ve beklentilerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Mamur Işıkcı, 2019: 8). Bu farklılık da çocuğun kim olduğunun sınırlarının belirlenmesinde tartışmalı bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Çocukluk kavramı başlığa girişte söylendiği üzere içinde salt birey barındırmayan ve soyut bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu soyutluk çocukluk döneminin sınırlarının belirlenmesinde bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze tarihsel anlamda bir değerlendirme yapıldığında toplumların çocuk ve çocukluk kavramlarını farklı unsurlarla ifade edebildiğini görebilmekteyiz. Bu tanımlama farklılığı kimi zaman mevzuat anlamında kendisini gösterirken kimi zaman da toplumların kültürel, siyasi ya da bunun gibi çeşitli beklentileri etrafında oluşabilmektedir. Dolayısıyla yaşanan bu toplumsal farklılıklar çocukluk kavramının sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmakta ve sınırlarının soyut olarak kalmasına kaynaklık etmektedir. Dahası çocukluğun nerede başladığı ve nerede bittiği konusu da geleneksel toplumlardan modern toplumlara gelene kadar farklı bir eksen izlemektedir. İlaveten çocukluğun bir dönem bile sayılmadığı ve yetişkinlikten ayrılmadığı görüşleri de çocukluğun sınırlarının belirlenmesinde bir zorluk olarak değerlendirilmektedir. Modern toplumlarda ise çocukluğun sınırı hâlâ soyut ve üst sınırı belli olmayan bir çağ olarak genel anlamda ifade edilse de en azından çocukluk kavramının bir dönem olarak kabul edilmesi önemli bir kavrayış olarak görülmektedir (Mamur Işıkcı, 2019: 19-20).

2.1. Engelli Çocuk Kavramı

Engelli kavramı etimolojik anlamda engel sözcüğünden türetilmiş yeni bir sözcüktür. Kelimenin ilk hâli her türlü fiziki, sosyal, mali veya benzeri kavramlar için kullanılabilirken engelli kavramı ise sadece bireyin -ya da canlının- karşılaştığı fiziksel veya ruhsal hastalıkları ifade etmektedir. Engel sözcüğü Türk Dil Kurumunun yaptığı tanıma göre ise “bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep” olarak açıklanmaktadır. Bu tanımdan görüleceği üzere engel kavramı soyut ve sınırları belli olmayan bir kavramdır. Engelli kavramı ise yine Türk Dil Kurumu’nun yaptığı tanımdan hareketle “Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini belirli düzeylerde kaybetmiş kişi.” olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla engelli

çocuğun kim olduğu sorusu cevaplanırken de bu tanım yol gösterici olacaktır. Tabii ki çalışmaya girerken yaptığımız gibi hukuki anlamda çocuk tanımı da saklı olmak üzere kural olarak -ABD örneği- on sekiz yaşın altında olan ve doğuştan veya sonradan bir bedensel, ruhsal ve benzeri engele sahip olan bireylerin engelli çocuk olarak tanımlanabilmesi mümkün olarak gözükmektedir. Her ne kadar zihinsel anlamda gelişmemiş ya da algılama kabiliyeti nispeten düşük bireylerin cezai sorumluluğu olmasa da (Türk Ceza Kanunu, 2004: md. 32/1) bu kişiler on sekiz yaşını geçtiklerinde artık hukuken yetişkin olarak görülmektedirler. Dolayısıyla engelli çocuk kimdir sorusuyla ilgili yapılacak kavramsallaştırmanın sınırı daha çok yaşla alakalı olarak görülmektedir. Bir bakıma on sekiz yaşın altında olmak hukuken hem çocuk olmanın hem de engelli çocuk olmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

2.2. Engel Türlerinin Değerlendirilmesi

İstisnasız tüm insanlar ve hatta canlılar birer engelli adaydır. Bunun istisnası bulunmamaktadır. Bugün hâlihazırda tam olarak her anlamda sağlıklı olan bir bireyin çok kısa bir süre içinde trafik kazası ya da başka yaşanabilecek aksaklıklar sebebiyle engelli olması mümkündür. Bunun bir ihtimal olarak bu şekilde ifade edilmesi engellilik kavramının önemini artıran bir unsur olarak görülmektedir.

Engellilik tüm dünyanın gerçeğidir. İnsanlar ya da canlılar hayatlarının tamamında ya da belli bir süre kimi hastalıklar sebebiyle engelli olarak yaşamak zorunda kalabilmektedir. Çocuk ve çocukluk kavramının kavramsallaştırılmasında anlatmaya çalıştığımız gibi engellilik, yetersizlik ve özürlülük kavramlarının da birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu kavramların bilimsel anlamda tanımlanabilmesi adına Dünya Sağlık Örgütü'nün temel bir yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre engellilik, yetersizlik ve özürlülük kavramları birbirinin yerine kullanılmaktan çok birbirlerini tetikleyen süreçler olarak değerlendirilmektedir. Yetersizlik olarak ifade edilen kavram vücudun işlev bozukluğu olarak ifade edilmektedir. Bahsedilen bu yetersizlik sonucu vücutta meydana gelen vücut işlevlerinin kullanılamaması durumu özürlülük olarak açıklanmaktadır. En son ise engellilik kavramı yetersizlik veya özürlülük sonucu ortaya çıkan bir süreç olarak görülmektedir. Engelliliğin bir diğer yönü ise toplumun kişiden beklenen işlevleri yerine getirememesi olarak tanımlanmaktadır. Kişi engelli bir birey hâline geldiğinde sosyal ve fiziki anlamda kendisinden beklenen işlevleri yerine getirememektedir (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 66).

Sağlık sektörünün gelişmesiyle birlikte geçmişten günümüze hastalıkların tarif edilmesi ve belirlenmesi konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hastalıkların tanımlanmaya başlamasıyla birlikte zaman içinde yeni engellilik türleri ve hastalıkları da ortaya çıkmıştır. Geleneksel anlamda bakıldığında fiziki bir rahatsızlık yaşayan bir kişi -örneğin tekerlekli sandalyede yaşamını devam ettiren kişi gibi- engelli olarak kabul edilirken modern anlamda engelliliğin türleri de açıklanmaya ve engelli hastalıklar kümesi genişlemeye başlamıştır. Buradan hareketle engellilik türlerinin görme engeli, işitme engeli, öğrenme engeli, zihinsel engel, iletişim kurma engeli ve öz bakım engeli gibi geniş bir kümeyle açıklanabildiği görülmektedir (Başbakkal ve Bilsin, 2014: 66-67).

3. Engelli Çocuklara Yönelik Politikalarda Uluslararası Mevzuatlar

3.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler'in engelliler haklarına ilişkin bu sözleşmesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 30 Mart 2007'de imzalamış ve onaylanmasını da 3 Aralık 2008 tarihinde bir kanunla uygun bularak ulusal mevzuatına eklenmesini sağlamıştır. Sözleşmenin Türkiye bakımından sonuç ortaya çıkarabilmesi ise 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle olmuştur.

Sözleşmenin 1. maddesinde “uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” engelli olarak ifade edilmektedir. Sözleşmenin yine aynı maddesinde engelli bireylerin katılımının artırılması sözleşmenin amacı olarak açıklanmaktadır. Bu ifadelerde ayrıca engelli çocuk ifadesi geçmese de engelli çocukların da bu haklardan yararlanacağı açıktır. Ancak yine

de çocuklar ve yetişkinlerin ihtiyaçları göz önüne alındığında engelli çocuklar için ayrı ifadeler ya da ayrı kavramsallaştırma çabalarının varlığı gerekli olarak görülmektedir. Her ne kadar sözleşmenin giriş kısmında engelli çocuk ifadesi açıkça geçiyorsa da çocukların ihtiyaçları yetişkinlere göre farklıdır ve dolayısıyla engelli çocukların ihtiyaçları da engeli olmayan çocuklardan farklı olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple kavramsallaştırma yaparken gerekirse her madde de engellilik kavramı yetişkinler, çocuklar ve engelli çocuklar ekseninde yeniden açıklamaya konu edilmelidir. Esasen tam da söylediğimiz bu yöntem sözleşmenin 4. maddesinde kullanılmaktadır. 4. maddenin üçüncü fıkrasında geçen “engelli çocuklarda dâhil” ifadesi ayrı bir kavramsallaştırma yapıldığı şeklinde değerlendirilebilecektir.

Sözleşmenin 3. maddesinde açıkça engelli çocuk ifadesi geçtiği için bu madde engelli çocuklar için önemli olarak görülmektedir. Sözleşmenin 3. maddesi sözleşmenin dayandığı genel ilkeleri açıklamaktadır. İlgili maddede ayrımcılık yapılmaması, engelli bireylerin katılımının sağlanması, engellilerin de insanlığın doğal bir parçası olduğu, fırsat eşitliği, erişilebilirlik ve kadın-erkek eşitliğinden bahsedilmektedir. Son olarak ise engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilme hakkına saygı duyulması gerektiği söylenmektedir. Söylenildiği gibi sözleşmenin bu maddesinde açıkça engelli çocuk ifadesi geçtiği için kavramsal anlamda değerli olarak kabul edilmektedir.

Sözleşmenin 4. maddesinde sosyal devlet vurgusu bulunmaktadır. İlgili maddeye göre devletlerin sözleşme uyarınca taahhüt yükümlülüğünden bahsedilmektedir. 1982 Anayasasının 2. ve 5. maddesinde geçtiği üzere Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir. Dolayısıyla devletin engelli çocukların yaşayabileceği aksaklıkları da bu ilke doğrultusunda ortadan kaldırma gibi bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Sözleşmenin bu maddesi de sosyal devlet ilkesi gereği devletlere idari, siyasal ve toplumsal görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Yukarıda açıkladığımız gibi bu madde de ayrıca engelli çocuklar ile ilgili bir ifade bulunmaktadır. Bu sebeple sözleşmenin 4. maddesi engelli çocuklar için ayrı bir öneme sahip olarak görülmektedir.

Sözleşmenin 6. maddesinde hem sosyal devlet kavramına bir vurgu hem de engelli kız çocukları ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletlerin kız çocuklarının yaşadığı ayrımcılık ile ilgili misyonları bulunmaktadır ve ilgili devletler engelli kız çocuklarının yaşadığı bu ayrımı kabul eder ve ortadan kaldırılması için de girişimde bulunur. Dolayısıyla engelli kız çocukların katılımının artırılması adına 6. madde devletlere pozitif bir ödev yüklemiştir.

Sözleşmede kenar başlığı sebebiyle belki de en önemli görülmesi gereken madde 7. madde olarak değerlendirilmektedir. 7. maddenin kenar başlığı açıkça “engelli çocuklar” ifadesini kullanmaktadır. Bu sebeple sözleşmenin bu maddesi engelli çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğu konusunda bir fikir edindiği şeklinde de yorumlanabilecektir. İlgili maddeye göre engelli çocuklar ile herhangi bir engeli bulunmayan çocukların eşit bir şekilde hayatını sürdürebilmesi için gerekli tedbirlerin alması gerektiği ifade edilmiştir. Bu maddede ayrıca çocuğun yüksek yararının korunması gerektiği ve engelli çocukların katılımının artırılmasının ve taraf devletlerin bu tedbirleri alması gerektiği söylenmektedir. Bu maddede de engelli çocukların katılımının artırılması için devletin pozitif yükümlülüğünden bahsetmek mümkün olarak gözükmektedir.

8. maddede devletlerin çocuklardaki bilinç düzeyini artırma sorumluluğundan bahsedilmektedir. İlgili maddenin 2-b bendine göre çocukların tüm engelli bireyler ile ilgili farkındalığının geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md. 8). Maddede engelli çocuk ifadesi geçmese de çocukların farkındalığı artırılırken engelli çocuk kavramının da sürece dâhil edilmesi için devletin bir sorumluluğu olduğu değerlendirmesini yapabilmek mümkündür. Bu sayede engelli çocukların yaşlıları tarafından akran zorbalığı görmesinin önüne geçilebilecek ve engelli çocuklar görünür ya da görünmez sınırlar sebebiyle toplumdan dışlanmayacaklardır. Bu sayede engelli çocukların katılım hakkını daha sağlıklı kullanabileceği düşünülmektedir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 16. maddesi sömürü, şiddet ve istismara maruz kalmama ile ilgilidir. İlgili maddenin 5. fıkrasında taraf devletlerin sorumluluğu “kadın ve çocuk merkezli yasa ve

politikalar dâhil” denilerek açıklanmaktadır. Ancak bu ifadelerin sanki kadın ve çocukların ya da engelli çocukların toplumun doğal bir üyesi değil de topluma sonradan eklenmiş ayrık bir parça gibi anlaşılması muhtemeldir. Dolayısıyla bu kümeye giren insanların kavramsal olarak ifade edilmesinde her gerektiğinde tekrar yoluna gidilmesi daha nazik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecektir. Ya da sözleşmenin 1. maddesinde engelli bireylerin tanımı yapılırken bu kavramsallaştırmanın yapılması daha uygun olarak görülmektedir.

Sözleşmenin 18. maddesi “Seyahat özgürlüğü ve Uyruluk hakkı” olarak ifade edilmektedir. Maddenin ilk fıkrası seyahat özgürlüğü ile ilgiliyken ikinci fıkrası ise engelli çocukların uyruluk hakkı ile ilgili olarak açıklanmaktadır. Ancak maddenin ikinci fıkrasında engelli çocuk ifadesi açıkça kullanılmaktayken ilk fıkrasında tüm engelliler bir bütün olarak ifade edilmiştir. Seyahat özgürlüğü aynı zamanda ülkemiz için de anayasal bir haktır ve devlet bu eşitsizliğin giderilmesi için ilave önlemler almak durumundadır. İlgili maddenin ilk fıkrasında tüm engelli bireylerin seyahat hakkı olduğu vurgulanmasına rağmen çocuklar için ayrı bir kavram geliştirilmediği görülmektedir. Aynı madde içinde iki farklı yaklaşım benimsenmesinin sözleşme açısından eleştiriye açık bir tutum olarak değerlendirmek mümkündür. İkinci fıkrada ise engelli çocuğun nüfus kaydı, ebeveynini bilme ve ebeveyni tarafından bakılma hakkından bahsedilmektedir. Bu madde sadece engeli olduğu sebebiyle ebeveynleri tarafından terk edilen bebeklerin korunması amacıyla oldukça önemli olarak görülmektedir.

23. madde “Hane ve Aile Hayatına Saygı” kenar başlığı ile sözleşmeye koyulmuştur. 1. fıkranın (b) bendine göre engelli bireylerin sadece engeli olduğu dolayısıyla çocuk sahibi olmasının önüne geçilmemelidir diyerek hem onların toplumun doğal bir üyesi olduğu kabul edilmiş hem de tercih hakları olduğu vurgulanmıştır. Aynı maddenin (c) bendi ise engelli çocukların doğurganlıklarından mahrum edilmemesi ile ilgilidir. Ancak söz konusu madde ilk okunduğunda sanki on sekiz yaşın altında evlilik yapmayı ve çocuk doğurmayı teşvik ediyor gibi düşünülse de sözleşmenin genel metni gereği bu maddenin geniş ölçüde gelecekle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi mutlaka gerekli bir durum olarak görülmektedir. Sözleşmenin bu bendinde söylenmek istenen sadece engeli olduğu dolayısıyla engelli bir çocuğun gelecekte -yasal olarak evlenme yaşına eriştiğinde- çocuk yapmasının engellenmemesidir. Dolayısıyla sadece engeli olduğu sebebiyle engelli bir çocuğun ayrımcılığa maruz kalmaması ve kendi tercihini yapabilmesinin önemli olduğu gösterilmektedir. Böylelikle engelli çocuklar yetişkin olduklarında zaten hakları da bu olduğu üzere kendilerini toplumun doğal bir üyesi konumunda görebileceklerdir. 23. maddenin devamında da engelli çocukları koruyan mekanizmalar bulunmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse engelli çocukların yüksek yararı, engelli çocukların sadece özel bakıma ihtiyacı bahanesiyle bile olsa ana-babasından ayrı tutulamayacağı ve taraf devletlerin engelli çocuklara erkenden ve yeterli imkânları sağlama yükümlülüğünde olduğu söylenmektedir.

Sözleşmenin 24. maddesi eğitim hakkıyla ilgilidir ve açıkça engelli çocuk ifadesi bu maddede geçmektedir. İlgili maddeye göre engelli çocukların sadece engelli olduğu gerekçesiyle eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmaması taraf devletlerin sorumluluğuna yüklenmektedir. Bu durum daha sonraki başlıkta açıklanacağı üzere -seyahat özgürlüğü hakkı gibi- 1982 Anayasasında da geçmektedir. Engelli çocukların eğitim hakkına katılımını ve yeterli imkânları sağlamak devletin görevi olarak görülmektedir. 24. maddenin 3. fıkrasının (c) bendinde ise önemli olarak değerlendirilebilecek bir ifade bulunmaktadır. Sözleşmenin genelinde “kadınlar ve çocuklar dâhil” gibi bir ifadenin sanki bu gruptakilerin toplumun doğal bir üyesi değil de sonradan eklenmek zorunda kalan ayrık ve değersiz bir küme gibi algılanabileceğinden başlık içinde bahsedilmiştir. Ancak bu madde de söylenen bu yaklaşımın aksine “özellikle çocuklar” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadenin de “Çocuklar bu toplumun doğal bir üyesidir. Hatta belki de en önemli üyesidir. Çünkü ‘özellikle’ diyerek onlara ayrı bir önem atfedilmiştir.” gibi anlaşılması çok muhtemeldir. Dolayısıyla engelli çocuklar ile ilgili kurulan bu ifadenin sözleşmenin önemli kazanımlarından biri olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca yine bu madde eğitim hakkıyla ilgili olması sebebiyle engelli çocukların katılım hakkını destekleyecek bir mevzuat kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Son olarak sözleşmenin 30. maddesinin 5. fıkrasının (d) bendine bakılacak olursa taraf devletlerin engelli çocukların eğitime katılımını sağlama misyonunun yanında kültürel veya sportif faaliyetlere katılımını da gözetmesi gerektiğinden bahsetmek gerekmektedir. Taraf devletlerin okullardaki etkinliklerde dâhil olmak üzere -buradan okul dışındaki sorumluluğun da devlete ait olduğu yorumunu rahatlıkla yapabilmekteyiz- engelli çocukların kültürel, spor veya benzeri aktivitelere katılabilmesi için gerekli şartları sağlaması gerektiğinden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak görülebileceği üzere engelli çocukların katılım hakkının korunması sözleşmenin genel ifadelerinde geçmekte ve taraf devletlere bir misyon olarak da yüklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin de engelli çocuklarla ilgili sözleşmeyi imzalaması engelli çocukların katılım hakkının desteklenmesini mevzuat anlamında korumak istediği şeklinde yorumlanabilecektir. Ayrıca başlık içerisinde maddelerin tek başına yorumlanmasına ilaveten özellikle sözleşmenin amacının engelli bireylerin katılımını artırmak olduğu da unutulmamalıdır.

3.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk haklarını ilgilendiren en önemli yasal düzenlemedir. Dünya'da en çok kabul görmüş olan bu Sözleşme 20 Kasım 1989 yılında Birleşmiş Milletler nezdinde kabul edilmiş olup Türkiye bu sözleşmeyi 14 Ekim 1990 tarihinde imzalamıştır. Yasa 22184 no'lu Resmi Gazete ile 27 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yaşama-gelişme, eşitlik-ayrım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ile birlikte çocukların katılım hakkı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dayandığı dört temel ilke arasında bulunmaktadır. Çocukların karşılaştığı zorlukların giderilmesi adına çocuk katılımı ve çocukların kendisini ifade edebilmesi önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Çocuk katılımını önemli hâle getiren bir diğer sebep ise çocukların hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde oldukça büyük bir nüfusa sahip olması olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla çocukların varlığı görmezden gelinemeyecek kadar değerli bir noktada bulunmaktadır. Katılım hakkının temelinde çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere dâhil olabilmesi bulunmaktadır. Söz gelimi herhangi bir çocuk kendisini ilgilendiren bir konuda serbestçe ve dilediği şekilde kendisini ifade edebilecek, istemediği ve kendisini rahatsız eden durumlara ise karşı çıkabilecektir. Ancak Erbay'ın Değirmencioğlu'ndan aktardığına göre Türkiye'de çocuk katılımı tersine bir süreç olarak görülmektedir ve çocuklar çoğunlukla istedikleri değil kendilerinin fikirlerinin alınmadığı organizasyonlara katılmak zorunda bırakılmaktadır. Bu durum ise yine Erbay'ın bu kez Karataş ve Acar'dan aktardığına göre çocukların esasen birer yurttaş yani aslında insan olarak görülmemeleriyle alakalıdır. Üstelik bu durum her ne kadar kız çocukları için daha olumsuz bir sonuçla karşımızda dursa da esasen cinsiyet temelli olmaktan öte tamamen çocukların zihnen yetersiz olarak görülmesi ve aslında yetişkinler açısından sosyal anlamda görünür olmamasından kaynaklanmaktadır (Erbay, 2003: 39-42).

Çocuk katılımı ülkemizde daha çok çocukların kitlesel bir şekilde bazı aktiviteleri yapmaya zorlandığı ve kendi fikirlerinin alınmadığı süreçler olarak yaşanmaktadır. Ancak çocuk katılımı sadece toplumsal hayatı ilgilendiren birtakım kabulleri ifade etmekten çok esasen yaşamın tümünü ilgilendiren bir süreçtir ve çocukların en özel anlarından başlayarak aile içi katılım, toplumsal yaşama katılım ve hatta hukuken mümkün olmasa bile siyasal yaşama katılım gibi alanlardan oluşabilmektedir. Dolayısıyla çocuk katılımını her anlamda değerlendirmek ve hepsinden önce çocuğu bir birey olarak görmek gerekmektedir. Bu sayede çocuğun varlığı içselleşecek ve çocukların kendileri ile ilgili konulara katılımı kolaylaşacaktır. Bunun yanında çocukların fiziksel ve ruhsal durumu içinde yaşadığımız toplumun geleceği adına da oldukça önemli olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bir bakıma çocuk yetiştiricisi olan yetişkinler bir anlamda çocukları üzerinden gelecekteki toplumu da inşa etmekte ve bunu yaparken de yine çoğunlukla çocuk katılımını dışlayarak kendi sınırlarını ya da kabiliyetlerini çocuklarına dayatmaktadırlar (Erbay, 2003: 42-44).

Çocukların yetiştirilmesi ve çocuğa atfedilen değer esasen kültürel bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla toplumlar arasında her konuda farklılıklar olabileceği gibi çocukların eğitilmesinde hatta engelli çocukların eğitilmesi ve topluma kazandırılması arasında da

farklı görüşler ve beklentiler hâkim olabilecektir. Söz gelimi kültürel anlamda farklı bakış açısına sahip iki bireyin yetiştirdiği çocuk ya da engelli çocuk arasında çocuğun topluma kazandırılması ya da çocuğun toplumdaki dışlanması anlamında farklı görüşler bulunabilecektir. Bir kesim çocuğu koruma içgüdüleriyle çocuğunu ya da engelli çocuğunu toplumun dışına iterken diğer bir görüş ise çocuğunu yetiştirirken onu korumaya muhtaç bir varlık gibi görmeyi yanında çocuğunu toplumun içinde bulunduğu duruma da hazır hâle getirmeyi tercih edebilecektir. Dolayısıyla söylediğimiz gibi çocuğun yetiştirilmesi esasen kültürel bir durumdur ve bireysel olarak tercihlerin toplamı da kültürel anlamda bir sonuç meydana getirmekte ve çocukların durumunu etkilemektedir. Ancak hatırdan çıkarılmaması gereken çocukların ve çocukluk kavramının yetişkinliğe dair bir hazırlık evresi olmadığı tam aksine kendi başına bir dönem olduğudur. Yani esasen çocuklar mümkün olduğu ölçüde kendi fikirlerini söyleyerek yetişkinlerin kendileri için çizdiği sınırlardan kurtulmalıdırlar. Tabii ki söylenen bu ifade Türkiye özelinde hâlihazırda mümkün gibi gözükmeseyse de en azından toplumsal bir kabule başlangıç olabilmesi adına çocukların birer yetişkin adayları olmaktan çok zaten bir birey olduklarının kabul edilmesi adına önemli bir kavrayış olarak değerlendirilmektedir (Canbulut, 2014).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesi çocukların katılım hakkıyla ilgili doğrudan ifadeler içeren bir maddesidir. Öncelikle söylemek gerekir ki sözleşmenin beklediği taraf devletlerin çocuklara katılım hakkıyla ilgili bir alan oluşturmasıdır. Öyle ki bu maddenin ilk fıkrasında ikili bir kıstas da getirilmiştir. Sözleşmeye taraf olan devlet öncelikli olarak çocuğun kendi "görüşlerini oluşturma" kabiliyetinden hareketle onun katılım hakkını tanıyacak ve yine "çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak" gereken özeni kendisine gösterecektir. Aynı maddenin devamında ise çocukların adli süreçlerde yaşadığı olumsuzluklara vurgu yapılarak çocuğun bu süreci doğru yönetebilmesi adına kendisine yardımcı olunması ve uygun usullerle kendisinin dinlenilmesinin sağlanması da devletlere bir ödev olarak yüklenmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989: md. 12).

Sözleşmenin 12. maddesi çocukların katılımı ile ilgili genel ifadeler içerse de 23. madde açıkça engelli çocukların katılım hakkından bahsetmektedir. İlgili maddeye göre yine taraf devletlerden engelli çocukların toplumsal yaşama katılabilmeleri adına kolaylaştırıcı şartları kabul etmeleri beklenmektedir. Aynı şekilde ilgili maddenin 4. fıkrasının çocukların katılım hakkı, engelli çocuklara sağlanacak tıbbi yardım ya da bunun yerine geçecek mali yardım, taraf devletler arasında engelli çocukların katılımını artıracak bilgi paylaşımının ve iş birliğinin artırılmasına yönelik ifadeler içerdiği de görülmektedir.

4. Engelli Çocuklara Yönelik Politikalarda Ulusal Mevzuatlar

4.1. Anayasa

1982 Anayasasında başlangıç kısmında her Türk vatandaşının "*eşitlik ve sosyal adalet gereklerince*" bu Anayasadan faydalanma hakkı olduğu belirtilmektedir. Engelli çocuk ifadesi geçmese de her vatandaşın bu haklarını kullanabilmesinden hareketle engelli çocuklara da anayasal bir korunma sağlandığı yorumunu yapabilmek yanlış olmayacaktır. Sadece engelli olması dolayısıyla toplumsal ayrımcılığa maruz kalan çocukların anayasal anlamda bir korunmaya sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle anayasanın başlangıç kısmında engelli çocukların katılım hakkının soyut sınırlarla bile olsa destekleneceği anlaşılmaktadır.

Toplumun sağlıklı gelişimi açısından toplumda bulunan tüm grupların içinde buldukları dezavantajlı duruma göre desteklenmesi gerekmektedir. 19. Yüzyılda ortaya çıkan sosyal devlet olgusu da başlangıçta ekonomik temellere dayanarak bu toplumsal barışı sağlama amacındaydı. Sonraki yüzyılda ise sosyal devletin müdahale alanı genişlemiş ve sadece ekonomik alanda değil engelli bireylerin sosyal katılımını güçlendirme ve eşit eğitim almalarını sağlama örneğinde olduğu gibi diğer alanlarda da etkin bir rol oynaması gerektiği inancı hâkim olmaya başlamıştır (Yay, 2014). Sosyal devletin ortaya çıkmasından önceki yüzyıllarda ise engelli olma hâli toplumdaki dışlanmanın birinci kuralı olarak görülmekteydi. Gerek toplumsal kabuller gerekse de dini inanışlar sebebiyle

engelli bireyler toplumun dışına itilmekte ve zaten fiziksel şartları sebebiyle zorlaşan hayatları toplumsal sınırlar sebebiyle daha içinden çıkılmaz bir hâle gelmekteydi. Üstelik bu kavrayış dini temellerin aksine bilimsel temellere de dayandırılmaktaydı. İlâveten engelli bireylerin toplum dışına itilmesi desteklenmekte ve kendileri toplum düzenini bozan sağlıksız kişiler olarak algılanmaktaydı. Her ne kadar modern dönemde engelli bireylerin kazanımları yeterli seviyede görülme de sosyal devletin ortaya çıkması ve engelli bireylerin toplumun doğal birer üyesi olduğu anlayışının hâkim olmaya başlamasıyla birlikte toplumsal kabuller de değişmeye başlamıştır. Böylelikle engelli bireylerin geçmişte yaşadığı insanlık dışı işte çalıştırılma gibi anlayışlar yerini daha insani uygulamalara bırakmıştır (Yılmaz ve Paçacı, 2019: 50-52).

Sosyal devletin temel amacı vatandaşlarının refah düzeyini artırmaktır. Bahsedilen bu refah düzeyi ekonomik temellere dayanabileceği gibi engelli bireylerin katılım hakkını güçlendirme anlamında hukuki ve toplumsal birtakım düzenlemeleri de içerebilecektir. Bu düzenlemeler sayesinde de engelli çocukların toplumsal yaşama entegrasyonu kolaylaşacaktır (Aydın ve Çakmak, 2017). Engelli çocukların ve dahi engelli bireylerin toplumsal yaşama dahil olmasını engelleyen kabuller kendileri ya da sağlık durumları ile ilgili değil bizzat toplumun fiziki şartlarının ve devletin hukuki farkındalığının onlara göre düzenlenmemiş olmasıyla ilgilidir (Emini Kurtuluş ve Ayaz, 2019: 240). Sosyal devlet olması sebebiyle de devletin engelli bireylerin katılımını güçlendirmesi gereken politikaları üretmesi ve bunları denetlemesi gerekmektedir. Devletin almadığı bir önlem neticesinde engelli çocukların katılım hakkını kullanamaması da sosyal devletin müdahale etmesi gereken bir diğer yönü oluşturmaktadır. Çünkü devletin engeli olan bireylere karşı düzenlemesi gereken alanlar olduğu gibi düzenlemekten kaçınmaması gereken alanlar bulunmaktadır. Bahsedilen bu kavrayış devletin sosyal devlet olması ile ilgilidir (Küçükali, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti, Anayasasının 2. ve 5. maddelerinde açıkça yazıldığı üzere “sosyal” bir hukuk devletidir. Anayasal misyon gereği devletin toplumsal eşitsizliği derinleştiren sosyal engelleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların yine vatandaş olmaları sebebiyle bu korumalardan faydalanabileceği rahatlıkla söylenebilmektedir.

Anayasanın 10. maddesi “eşitlik” kavramını açıklamaktadır. İlgili maddenin birinci fıkrasında açıkça engelli çocuk kavramı ifade olarak geçerse de herkesin kanun önünde hiçbir ayırım gözetilmeden aynı seviyede bulunduğu açıklanmaktadır. Kanunun metni incelendiğinde genel ayırım sebepleri sayılmakta ve en son “ve benzeri sebeplerle” diyerek her türlü ayrımcılığın engellenmesi gerektiği söylenmektedir. Engelli çocukların yaşayabileceği ve karşılaşılabileceği sorunlar soyut ifadelerle olsa da bu maddede yasaklanmış ve anayasal bir güvenceye kavuşturulmuştur. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında her ne kadar kavramsal olarak desteklenirse de açıkça “özürlü” ifadesi kullanılmakta ve engelliler için açıkça bir koruma getirildiği -aynı fıkranın girişinde yine açıkça çocuk ifadesi geçmektedir- söylenebilmektedir. 10. madde de ayrımcılığın engellenmek istenmesiyle birlikte devletin engelli çocukların katılım hakkını gerileten görünmez sınırlarla ilgili görevlerinden bahsetmek mümkündür.

Anayasanın 23. maddesine göre herkesin seyahat özgürlüğüne sahip olduğu görülmektedir. Bu maddenin engelli çocuklar ile ilgili bir koruma getirmediği gibi bir yanılgıya düşmemek gerekir. Çünkü engelli bir çocuğun devletin almadığı önlem dolayısıyla seyahat edememesi aynı zamanda anayasal haklarını kullanmadığı anlamına da gelmektedir. Çünkü devletin bizzat kendisinin 5. maddede söylediği gibi sosyal ve toplumsal engelleri kaldırmak gibi bir misyonu bulunmaktadır. Böylelikle bu iki maddenin birlikte yorumlanması sonucu 23. maddenin engelli çocuklar ile ilgili bir koruma sağladığı yorumunu yapabilmekteyiz. Bir örnekle desteklemek gerekirse engelli bir çocuğun görünmeyen sınırlar ve baskılar neticesinde kendi evinde adeta bir hapis hayatı yaşamaması gerekmektedir. Belediye ya da ilgili kurumun yönetmekten sorumlu olduğu bölgeyi engelli bir bireye göre düzenlemesi anayasal sorumluluğu olarak ifade edilebilecektir. Devlet tüzel kişiliğinin içinde olan -ya da kendi tüzel kişiliği olan ancak merkezi veya yerel idarenin içinde bulunan- her kurumun engelli çocuklar ile ilgili soyut bile olsa görevleri bulunmaktadır. Engelli çocukların rahatça seyahat edebilecekleri otobüs ya da benzeri araçların tasarlanması bunun yanında bu araçları kullanan

görevlilerin engelli çocuklar ya da bireylerle ilgili mutlaka eğitilmesi gerekmektedir. Görünmeyen sınırlarla bile olsa engelli çocukların seyahat özgürlüğü engellenmemeli ve onların katılım hakkı devlet ve toplum tarafından geliştirilmelidir

23. maddeye benzeyen diğer bir madde ise 27. maddede ki “Bilim ve Sanat Hürriyeti”dir. 27. maddeye göre herkesin bilim ve sanatı öğrenme hakkı bulunmaktadır. Devlet, kurumların yaşadığı fiziksel engeller sebebiyle -bina girişine engelli rampası yapmamak gibi- bu hakkın kullanılmasının önüne geçemez.

1982 Anayasası 40. maddesinde hakkı ihlal edilen herkesin hak arama özgürlüğünden bahsedilmektedir. Dolayısıyla sadece zihinsel engelli bir çocuk olduğu için bir bireyin hakkını aramasının -örneğin miras hakkı gibi- önüne geçilmemesi gerekmektedir. Zihinsel engelli çocuklar gerektiğinde vasisi ile birlikte hakkını arayabilmelidir.

Engelli çocukların toplumdan görünen ya da görünmeyen sınırlarla dışlanmasının eğitim anlamında sonuçları bulunmaktadır. Dışlanma gerçekleştiğinde engelli çocuklar yeterli ve kaliteli eğitim alamayacak ve yetişkin olduklarında da en temel düzeyde bir meslek sahibi olamayacakları için toplum tarafından bir yük(!) olarak görülmeye başlayacaklardır. Bu da onların toplumdan ayrık ve değersiz bir parça olarak algılanmasına yol açacak ve devletlerin yaptığı hukuki düzenlemeler mevzuat eksikliğini gidermeye çalışmaktan başkaca bir amaca yaramayacaktır. Aksine sosyal devlet ilkesi gereğince de toplumdaki tüm paydaşlar gibi engelli vatandaşlar da toplumun eşit ve değerli bir parçası olarak görülmelidir. Devlet bu anlayışın tüm toplum tarafından kavranabilmesi adına hukuki düzenleme yapmaktan öte sürecin aynı zamanda destekleyicisi ve denetleyicisi de olmalıdır. Anayasanın 41. maddesi de devletin eğitim ile ilgili görevlerini açıklamaktadır. Bu maddede açıkça engelli ifadesi geçmese de engelli çocuklara bu maddenin de bir koruma getirdiği rahatlıkla söylenebilmektedir. İlgili maddeye göre devletin özel eğitime ihtiyacı olanları koruması ve durumlarını geliştirmesi gerekmektedir. Yine aynı madde de kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağından hareketle devletin engelli çocukların eğitim hakkına katılmalarıyla ilgili sorumluluğu bulunmaktadır.

Anayasanın 74. maddesine göre herkesin kamu denetçisine başvurma hakkı bulunmaktadır. Esasen Türkiye örneğinde baktığımızda bir çocuk ombudsmanlığının olmadığını görebilmekteyiz. Şu an çocuklar açısından ülkedeki uygulama ombudsmanının sadece bir internet sayfasının bulunmasıdır. Bahsedilen sayfada ise çocuklarla ilgili ayırım yapıldığında bunun yaş temelinde yapıldığı ve çocukların 5-12 ile 13-18 arasında ayrıldığı görülmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların başvuru yapabileceği ayrı bir modül göze çarpmamaktadır. Bu durum engelli çocukların anayasal hakları olan hak arama fırsat eşitliği anlamında bir olumsuzluk olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu madde de bizzat devletin görünmez bir sınır çizerek engelli çocukları bir sınırlamanın içerisine aldığı ve katılım haklarının gelişmesine yardımcı olmadığı da söylenebilecektir.

1982 Anayasası bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde engelli çocuklarla ilgili gerek soyut gerekse de somut sınırlarla çizilmiş yasaklar ve korumalar olduğu görülmektedir. Bir kavram ya da olgunun anayasada bulunması ise devletler ve halk açısından önemlidir. Söylenebilir ki anayasaya yerleştirilen bir kavrama hem toplumun hem de devletin yaklaşımı bilinç düzeyi anlamında farklı olmaktadır. Her ne kadar engelli çocuk ifadesini anayasada tamamen açık bir biçimde-10. maddede ki “özürlü” ifadesi uygun görülmemektedir- yakalamak şu anlık mümkün olmasa da engelli çocukların haklarının soyut bir sınırla bile olsa korunması mevzuat anlamında önemli bir kavrayış olarak ifade edilebilecektir.

1982 Anayasasının bütün bir hâlde değerlendirilmesinin yanında 2010 tarih ve 5982 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerin bilinç düzeyinin artırılması anlamında özel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar başlık içerisinde engelli çocukları etkilediği düşünülen maddeler tek tek incelemeye konu edilse de 2010 yılında yapılan ve yine başlık içinde açıklanan 10, 23, 41 ve 74. maddelerde değişiklik yapılmış olması 2010 değişikliklerinin önemini artırmaktadır. Çünkü yine başlık içinde açıklanan değişikliklerin önemli bir kısmı zaten 2010 yılında eklenmiş durumdadır.

Dolayısıyla engelli çocukların kazanımlarını anayasal düzeyde artıran bu değişiklikler olmasaydı devletin farkındalık anlamında bir bilinç eksikliği yaşadığı da söylenebilecekti (Hakyemez, 2010: 391-393).

Anayasada yapılan bu değişikliklere rağmen engelli çocuklar ile ilgili var olan kavramsallaştırmaların eksik olduğu düşünülmektedir. 2013 yıl ve 6462 sayılı Kanunla birlikte Türk mevzuatında engelli bireyleri ilgilendiren köklü değişiklikler yapılmıştır. İlgili kanunla birlikte çeşitli mevzuat kaynaklarında geçen “özürlü”, “sakat”, “özürlülük” ve “sakatlık” ifadesi “engelli” ve “engellilik” gibi ifadelerle; yine Askerlik Kanununda geçen “çürük” ifadesi ise “askerliğe elverişli olmama” ifadeleriyle değiştirilmiştir. Kanunun tamamında Türk mevzuatında var olan bu ve buna benzer ifadelerin değiştirildiği görülmektedir. Kanunla birlikte yapılan bu kapsamlı değişikliklere rağmen en temel mevzuat kaynağı olan anayasada hâlâ “özürlü” ifadesinin kullanılmasını ise hukuki açıdan bir bilinç eksikliği olarak görmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır (6462 sayılı Kanun, 2013).

4.2. Engelliler Hakkında Kanun

2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun engellilerin toplumun doğal bir üyesi olma yaklaşımını destekler nitelikte önemli bir ifadeyle başlamaktadır. Birinci maddeye göre bu kanun engellilerin doğuştan sahip oldukları onura -insan hakları yaklaşımına uygun olarak- saygının güçlendirilmesi ve yaşayacakları toplumsal koşulların diğer bireylerle eşit bir hâle getirilmesini önemli olarak görmektedir. Kanun kapsam olarak sadece engellileri değil onların ailesini ve engelliler hakkında yetkili veya görevli kılınmış kişi ve kurumları da kapsamaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md.1; md. 2). Böylelikle kanunun ilk maddesinde engelli çocukların toplumdaki dışlanmaması ve katılım hakkının güçlendirilerek içinde buldukları dezavantajlı durumdan kurtarılmasını gerektiği ifade edilmektedir.

Kanunun 3. maddesine bakıldığında engelliler açısından önemli kazanımlar elde edilebildiği görülmektedir. İlgili maddede engellilerin uğrayabileceği ayrımcılık türleri kavramsallaştırılmakta ve devamında da genel anlamda bir engelli tanımı yapıldığı görülmektedir.

Engelli olan çocuklarla ilgili ilk ifade kanunun 4. maddesinde geçmektedir. İlgili maddeye göre çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Aynı korumayı 1982 Anayasasının getirdiğini söylemek de mümkündür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: md. 41). Çocuğun yüksek yararı gerek çocuklar için gerekse engelli çocuklar için ulusal ve uluslararası mevzuatlarda önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Engelliler ve engelli çocuklar için önemli olabilecek bir diğer farkındalık ise ayrımcılığa uğramama hâli olarak değerlendirilmektedir. Bu düşüncenin hareket noktasını ise engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olması anlayışı oluşturmaktadır. Engelli çocukların yaşayabileceği fiziksel ve bedensel engellerin yanında karşılaşılabileceği görünmez engellerin de ortadan kaldırılması önemli bir yaklaşım olacaktır. İlgili kanuna göre engellilerin -ve tabii olarak engelli çocukların da- her türlü ayrımcılığa uğraması yasaktır. Engelli çocukların sadece engelleri dolayısıyla toplumdaki dışlanmaları söz konusu bile olmamalıdır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md. 4/A ve 4/B). Devlet mevzuat desteği sağlayarak engelli çocukların karşılaşılabileceği engelleri ortadan kaldırmalıdır. Devlet bu farkındalığa ulaşarak aynı zamanda engelli çocukların katılım hakkını da desteklemiş olacaktır.

Engelli çocuklarla ilgili ifadenin geçtiği bir madde ise kanunun 11. maddesidir. İlgili maddeye göre devletin çocuklarla ilgili yeni doğan, erken çocukluk ve çocukluğun her dönemi için sorumluluğundan bahsedilmektedir. Bu konudaki çalışmalar Sağlık Bakanlığının politikaları çerçevesinde yürütülmektedir. Sağlık Bakanlığı engelli çocukların yaşayabileceği görünür ve görünmez engelleri ortadan kaldırma konusunda bir misyonu bünyesinde barındırmaktadır. Devletin bu engelleri ortadan kaldırmasıyla birlikte engelli çocukların katılım hakkı devlet tarafından desteklenmiş olacaktır.

Söz konusu kanun genel olarak incelendiğinde engelli çocuklarla ilgili sağlık ve eğitim konularında düzenlemeler yapıldığı ve katılım hakkını destekler ifadelerin varlığı gözlemlenmektedir.

Engelli çocuk ifadesinin kanunda geçmesi ise çocuklar için önemli bir farkındalık olarak değerlendirilmektedir.

4.3. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Kanunun 1. maddesinde kanunun amacının “korunmaya ihtiyacı olan” çocukların haklarının güvence altına alınması olduğu ifade edilmektedir. Bu kavram soyut bir sınır çizse de engelli çocukların da korunmaya ihtiyaç duyacağından hareketle bu kanunun engelli çocuklar için de ayrı bir koruma mekanizması getirebileceği şekliyle anlamak gayet olağandır. Her ne kadar kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasında kavramsal çerçeve çizilirken “çocuk” olarak ifade edilen kavramın “*bedensel ve zihinsel*” tehlikede olan ve korunmaya ihtiyacı olan kişiyi ifade ettiği söylene de bu tanımın ‘sadece’ engelli çocukları ifade edeceği hususu tartışmaya açıktır. Çünkü bir engeli olmadığı hâlde bir başka kişi tarafından istismar edilen sağlıklı çocuğun da bedensel veya zihinsel bir tehlikede olabileceği varsayılabilir. Dolayısıyla kanunda geçen “çocuk” ifadesinden her seferinde engelli çocuklar kavramını anlamak pek olası gözükmemektedir.

Çocuk Koruma Kanunu’nun genel ifadeleri incelendiğinde “engelli”, “sakat” ya da “özürlü” gibi -son iki ifade psikolojik etkileri sebebiyle desteklenmemektedir- engelli çocuklara yönelik anlaşılabilir özel bir kavram ya da ifadenin olmadığı görülmektedir. Bunun yerine daha çok çocuğun korunmasından ve bakım ihtiyacından bahsedilmektedir. Engelli çocuklar ile ilgili ayrı bir kavramsal çerçevenin çizilmemiş gözükmesi bu kanun adına olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Çocuklar ile ilgili oluşturulmuş bir kanunda engelli çocuklarla ilgili ifadelerin olması mutlaka gerekli olarak görülmektedir.

Kanunun 4. maddesinde çocuk ve ailesinin herhangi bir ayrıma tutulamayacağından bahsedilmektedir. Buradan hareketle herhangi bir ayrımdan anlaşılabilir oldukça geniş bir küme olabilecektir. Engelli çocukları da bu ifadeler kapsamında ilgili kanunun bu maddesinin bir koruma altına aldığı yorum olarak yapmamız yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

Kanunun 5. ve 14. maddeleri² arası “*Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler*” madde kenar başlığı altında ifade edilmektedir. 5. maddede çocuğun sağlık hakkından fiziksel ve ruhsal bir sınır çizilerek bahsedilmektedir. Dolayısıyla bu maddenin engelli çocuklarla ilgili değerlendirilebilmesi mümkün olarak gözükmektedir. Bu madde kenar başlığı altında genel ifade olarak korunmaya muhtaç çocuk kavramı tercih edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu genel anlayış olarak çocuğu manevi anlamda korumayı amaçlamaktadır. Kanunun içinde geçen ifadelerin yanında kanunun adında geçen “koruma” ifadesi de bu anlayışı destekler nitelikte gözükmektedir. Çocukların korunmaya muhtaç olduğu, ihtiyaçlarının ve beklentilerinin yetişkinlere göre farklılık gösterdiği kanunun genelinde hissedilmektedir. Her ne kadar kavramsal anlamda açıkça “engelli çocuk” ifadesi kanunda geçmiyorsa da korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili kavram tanımlaması yapılırken sağlık başlığı altında fiziksel ve ruhsal anlamda çocuğun korunması ifadeleri engelli çocuklarla ilgili önemli bir kavramsallaştırma olarak görülebilecektir.

Kanunda genel olarak çocukların korunması veya destekleyici tedbirler gibi ifadeler olmasına rağmen açıkça çocuk katılımının desteklediği madde kanunun 4. maddesi olarak göze çarpmaktadır. İlgili madde de çocukların “*yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması*” haklarından bahsedilmektedir. Yine aynı maddenin devamında çocukların kararlara katılım sürecinin desteklenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

4.4. Uygulanan Diğer Mevzuat

Engelli çocukların eğitim, sağlık ve benzeri toplumsal konularda edinebileceği kazanımlar, onların toplumun doğal bir üyesi olması durumuna yardımcı olması anlamında önemli bir kavrayış

² 5 ve 14 dahil olmak üzere.

olarak değerlendirilmektedir. Engelli çocuklarla ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin genel mevzuat yapısına bakıldığında çeşitli kanunlarda düzenlemelerin olduğu görülmektedir.

5237 sayılı Ceza Kanunu bir engeli olan çocuklar hakkında cezai ehliyet anlamında bir koruma getirmektedir. 32. maddenin (d) fıkrasına göre akıl hastalığı bulunduğu için yaptığı eylemlerin hangi anlama geldiğini kavrayamayacak durumda olanların cezai ehliyeti bulunmamaktadır. Bu madde hem yetişkin engelliler için hem de engelli çocuklar için önemli bir detay olarak görülmektedir. Aynı şekilde Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde kişilerin sahip oldukları engel sebebiyle bir ayrımcılığa maruz kalması durumunda bu ayrımcılığı gerçekleştiren kişilerin hapis cezası ile cezalandırılması öngörülmüştür.

5393 sayılı Kanunda belediyenin engellilerle ilgili katılımı teşvik etmesi gerektiği söylenmektedir. İlgili maddeye göre engelli kişilere yönelik yapılacak uygulama ve politikalarda gönüllü kişilerin katılımının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelik ekseninde belirleneceği ifade edilmektedir (Türk Ceza Kanunu, 2004: md. 77).

5302 sayılı Kanun engelli çocuklar için bizzat bir kavramsallaştırma getirmese de engelli bireyleri genel ve soyut bir sınırla açıklamaya konu ettiği için engelliler için önemli bir kanun olarak değerlendirilmektedir. Öncelikle kanunda “özürlü” ifadesi yerine 2013 yılında “engelli” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. İl özel idaresinin engelli bireylere -tabi ki çocuklara da- sunacağı hizmetlerde gözetmesi gereken hususlar bulunmaktadır. İl özel idaresi vatandaşlara en uygun şekilde hizmetlerini sunmak durumundadır. İl özel idaresinin giderleri kısmında açıkça engelli bireylere yapılacak giderlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla engelli çocukların da sahip olması gereken kamusal hakların -park ve bahçeler gibi- ödenek yoksunluğu sebebiyle yapılmaması söz konusu değildir. Devlet anayasal görev gereği de engelli çocukların uğrayacağı ayrımcılığı engellemeli ve görünür görünmez tüm engelleri ortadan kaldırmalıdır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: md. 5). Bu anlayışla birlikte devletin engelli çocukların katılım hakkını desteklediği ve mali kaynaklarla ilgili hukuki düzenlemeleri en azından bu kanun özelinde yaptığı sonucuna ulaşabilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin genel mevzuatı incelendiğinde hakkın korunması ve hakkın kimler tarafından kullanılacağı belirlenmesinde genel kıstasın “herkes” ya da “hiç kimse” gibi daha soyut ve kapsayıcı ifadelerle açıklandığı görülmektedir. Ancak gerek çocukların gerekse de engelli çocukların ihtiyacı yetişkinlere göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla engelli çocuklar ile ilgili yapılacak kanuni düzenlemelerde yapılacak kavramsallaştırmalar önemli olarak görülmektedir. Onların ihtiyaçlarının giderilmesi ve karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılabilmesi için ilgili mevzuatlarda açıkça “engelli çocuk” ifadesinin geçmesi hakların kazanımı ve kullanımı bakımından temel bir kavrayış olarak değerlendirilmektedir.

1983 tarihli ve 2828 sayılı Kanunda da özürlü ifadesi yerine engelli ifadesi geçmektedir. Sosyal Hizmetler Kanunu'nda 2013 yılında yapılan değişiklik ile birlikte “özürlü” ifadesi yerini “engelli” ifadesine bırakmıştır. Kanunun 1. maddesinde sadece engellilerin değil korunmaya muhtaç olanların da bu kanun kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Aynı kanunda yapılan 2014 değişikliği ile de “muhtaç” ifadesi yerine “ihtiyacı olan” şeklinde bir kullanım getirildiği görülmektedir. Dolayısıyla engelli çocuklara yönelik oluşturulacak mevzuat ve politikalarda kanun koyucunun kanunun paydaşı olan engelli çocukları ve engelli bireyleri manevi anlamda üzmemeye çalıştığı yorumu yapılabilmektedir.

Sayılan bu mevzuat kaynaklarının yanında 6462 sayılı ve 2013 tarihli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun da bu başlık içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. İlgili mevzuat kaynağıyla birlikte 1924 tarihli Köy Kanunundan başlayarak 2011 tarihli ve 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnemeye kadar engelli bireylere yönelik ifadelerde toplam 96 mevzuat kaynağında köklü değişiklikler yapılmıştır. Kanun toplam 4 maddeden oluşmakta ve 1.

maddesi Türk mevzuatında yapılan tüm değişiklikleri içermektedir. 2. maddesinde ise 1. madde de yapılan bir değişikliğe geçici bir madde eklenmiştir.

Kanunun genel yapısına bakıldığında ilgili mevzuatlarda geçen “özürlü”, “sakat” ve “sakatlık” gibi engelli bireyleri dışladığı düşünülen ifadelerin yerini “engelli”, “engelli hâle gelme” ve “elverişsiz olmak” ifadelerinin aldığı görülmektedir. Bu anlayışla birlikte engelli bireylerin içinde buldukları durumun kendi hataları olmadığı ve bir anlamda da toplumdan dışlanmamaları gerektiği anlayışı hâkim kılınmak istenmektedir.

6462 sayılı Kanunla birlikte Türk mevzuatı genel anlamda yenilediği için bu başlık altında hepsinin tek tek açıklanması yerine 6462 sayılı Kanunun okuyucunun dikkatine sunulması yeterli olarak görülmüştür. Hâlihazırda 6462 sayılı Kanunda yapılan tüm değişiklikler toplumsal ve hukuki bilincin artırılmasına yönelik yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Kanunla birlikte Köy Kanunu, Askerlik Kanunu, Pasaport Kanunu, Orman Kanunu, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediye Kanunu gibi çeşitli alanları ilgilendiren mevzuatların içeriğini değiştirmenin yanında 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun isminden “özürlü” ifadesi çıkarılmış ve yerine “engelliler” ibaresi eklenerek bizzat kanunun ismi değiştirilmiştir.

5. Engelli Çocukların Katılım Hakkının “Engelsiz Yaşam Merkezleri” Bağlamında Değerlendirilmesi

Katılım hakkı olarak kavramsallaştırılan olgunun ne olduğuna dair çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Demokratik ülkelerde bu hakkın varlığı ve işler bir şekilde kullanılabilen oluşu aynı zamanda siyasi ve toplumsal olarak demokratik bir yapıya sahip olmanın da ön koşullarından biri olarak sayılmaktadır. Ancak burada hemen ifade etmek gerekir ki katılım hakkına dair sınırlar yetişkinler ve çocuklar için ayrı ayrı çizilmektedir. Bir kere yetişkinler için bahsedilen bu sınır daha çok siyasi haklar bağlamında şekillenirken çocuklar için hukuki şartlar uygun olabilese de bu sınırlar daha çok yetişkin bireyler tarafından oluşturulmaktadır. Katılım hakkının tanımlanmasında kullanılan ifadeler de yine katılım kelimesini destekler nitelikte açıklanmaktadır. Literatürde en genel hâliyle katılım hakkı kişilerin kendileri ile ilgili herhangi toplumsal veya siyasi konuya dair fikir belirtebilmesi ve karar alma süreçlerini etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Nayır ve Karaman Kepenekçi, 2011: 161; Canbulut 2014: 85).

Çalışmada daha önce ifade etmeye çalıştığımız gibi çocuk ve çocukluğun ne olduğuna dair kültürel ve hukuki kodlar bulunabilmektedir. Dolayısıyla çocuk kavramından ne anlaşılması gerektiği konusu hukuki sınırlar dışarıda bırakılırsa kesin bir sınıra sahip değildir. Hukuki anlamda da yine daha önce söylendiği gibi istisna uygulamalar bulunsun da genel anlamda 18 yaşını doldurmuş olmak yetişkinliğe dair dünya genelinde bir sınır olarak kabul edilmektedir. 18 yaşına gelene kadar çocuk olarak kabul edilen kişilerin katılımı çok büyük oranda yetişkinler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak her iki durumda da katılım hakkının işler bir şekilde kullanılması demokratik bir toplum olmanın gereği açısından önemlidir. Çocuk katılımına işlerlik kazandırılması demokratik bir toplum açısından önemli olduğu gibi engelli çocukların da toplumdan soyut sınırlar aracılığıyla dışlanmaması ve toplumla tam anlamıyla bütünleşebilmesi için katılım hakkının sağlıklı bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Çalışmanın içinde daha önce Korczak’tan aktardığımız gibi çocukların ihtiyaçları yetişkinlere göre farklıdır ve esasen çocuklar yetişkinlerin birer parçası değil onlardan ayrı birer varlıklardır. Aynı karşılaştırmayı çocuklar ve engelli çocuklar açısından yaptığımızda ise bu kez de engelli çocuklar ve çocukların ihtiyaçlarının birbirinden farklı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Dolayısıyla hem çocukların hem de özellikle çalışmamız açısından engelli çocukların katılım hakkının kullanılması ve onların topluma kazandırılması ülkemiz ve dünya toplumsal yapısı için oldukça önemlidir (Şahin ve Polat, 2012).

Türkiye’de engelli çocukların katılım hakkı açısından kullanılan mekanizmalar bulunmaktadır. Yine hemen ifade etmek gerekir ki katılım hakkının sadece siyasi katılım olarak değerlendirilmemesi gerekir. Katılım hakkının daha soyut sınırlara sahip ve kişinin toplumsal yaşama eklenmesini içerecek

şekilde değerlendirilmesi olgusal anlamda daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Engelli çocuklarla ilgili Türkiye’de uygulanan mekanizmalardan birisi “İş Okulları” uygulamasıdır. Bu uygulama ile birlikte engelli çocukların katılım hakkı geniş bir ekseninde değerlendirilmek istenmiş ve bu hakkın toplumsal olarak sadece siyasi bir biçimde algılanmasının önüne de bir anlamda geçilmek istenmiştir. Bahsedilen uygulama ile birlikte hafif derecede zihinsel engeli olan bireylerin eğitim hayatından dışlanmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve engelli çocukların mesleki olarak yeterli bir seviyeye gelmeleri amaçlanmıştır. Eğitimin sonrasında da engelli çocukların iş hayatına eklenebilmesi ve toplumsal hayata katılabilmeleri iş okullarının amaçları arasında sayılmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2019). Ancak özellikle bu okulların eğitim kalitesi ve eğitimcilerinin de olaya bakış açısının kurumsal bir bakış açısına sahip olmaktan çok bireysel bir içerik edinmesi sebebiyle iş okullarındaki eğitim kalitesi belli bir standarda sahip olmaktan uzakta gözükmektedir. Bahsedilen durum tamamen eğitimcinin mesleğine ve engelli çocuklara bakış açısına göre şekillenmekte ve engelli bireylerin aldığı eğitim farklılaşmaktadır. İlaveten mezuniyet sonrasında da engelli bireylerle ilgili oluşturulan mevzuat engelli bireyleri toplumsal hayata eklemekten çok ne yazık ki sadece hukuki eksikliği gidermeye çalışan birer belge olarak kalmaktadır. Açıklanmaya çalışılan bu iki durum çeşitli iletişim platformlarında engelli çocukların aileleri tarafından da dile getirilmektedir. Bu sebeple iş okulları belli bir noktaya kadar -özellikle hukuken çocuk statüsü korunduğu sürece- engelli çocuklara göreceli olarak fayda sağlayabilmekte ancak daha sonrasında engelli çocuklar görünmeyen hukuki ve toplumsal sınırlar sebebiyle sosyal hayattan dışlanmaktadır.

Engelli çocukların toplumsal hayata katılabilmesi için uygulanmak istenen bir diğer sosyal devlet uygulaması ise “Engelsiz Yaşam Merkezleri” olarak göze çarpmaktadır. 2022 itibarıyla İstanbul, İzmir ve Ankara’nın yanında Elazığ, Diyarbakır, Antalya ve Kayseri gibi yine Türkiye’nin çeşitli illerinde engelsiz yaşam merkezleri bulunmaktadır.

Şekil 1: Üsküdar engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431> adresinden alınmıştır.

Engelsiz yaşam merkezi örneklerinden olan ve İstanbul’da faaliyet gösteren Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi yukarıda sayılan örneklerden bir tanesidir. İlgili kurumun bünyesinde çeşitli engel türlerine yönelik eğitimler bulunmakta ve engelsiz yaşam merkezi engelli çocuklar için aynı zamanda sosyal bir yaşam alanı olarak da görülmektedir. Dil ve konuşma terapisi, teknoterapi ve hidroterapi gibi uygulamalar kurumun bünyesinde sunulmaktadır. Aynı zamanda grup eğitimi, psikolojik danışmanlık ve pedagoğ hizmeti de kurumun sunduğu hizmetler arasındadır. Engelli çocukların sosyal birer birey olabilmeleri ve topluma karışabilmelerinin kolaylaşabilmesi adına da ebru, resim, bilgisayar, kuaför hizmeti gibi sosyal hizmetler de bulunmaktadır (Üsküdar Belediyesi).

Şekil 2. Üsküdar engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431> adresinden alınmıştır.

Engelsiz yaşam merkezi örneklerinden bir diğeri ise güncel durum itibarıyla en kapsamlı olduğu ifade edilen Kayseri’de ki engelsiz yaşam merkezidir. Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde engelli bireylerin sosyal ve fiziksel anlamda kendilerini güçlendirmesi amaçlanmakta ve bir başkasına ihtiyaç duymadan hayatını devam ettirebilmesi de hedeflenmektedir. Kayseri’de bulunan bu engelsiz yaşam merkezinde de sosyal olarak çeşitli hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmetlerden bazıları resim, ebru ve grup terapisi olarak göze çarpmaktadır. Sayılan uygulamaların haricinde gerek engelli bireyler için gerekse de engelli çocuklar için çeşitli etkinlik ve uygulamalar da bulunmaktadır (Kayseri Mesleki Eğitim ve Kültür Anonim Şirketi).

Şekil 3. Besime özderici engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/turkiyenin-en-kapsamli-engelsiz-yasam-merkezi-3-aralikta-hizmete-sunuluyor78607860> adresinden alınmıştır.

Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde tasarlanan üç ayrı eğitim bloğu olduğu ifade edilmektedir. 0-18 yaş arası engelli çocuklara hizmet vermek için hayata geçirilen ve aynı zamanda bir “Hayat Merkezi” olarak da tanımlanan kurumda başvurular ise sınırlı bir şekilde kabul edilmektedir. Bahsedilen üç ayrı eğitim bloğunun farklı yaş gruplarının ve engel türlerinin birbiri arasındaki olumsuz etkileşimin önlenmesi adına fiziksel olarak ayrıldığı da söylenmektedir. Bir bakıma 0-18 yaş

arasındaki engelli çocukların ve farklı engel türlerine sahip engelli çocukların ihtiyaçlarının farklı olduğu düşünülmüş ve bu gruplar kendi içinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu yaklaşımın da bizim savunduğumuz gibi engelli çocukların ihtiyaçlarının her defasında bir ayrıma tabi tutulması gerektiği fikrini destekler bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Kayseri Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde katılım hakkının kullanılması açısından olumsuz olarak görülebilecek tek durum ise başvuruların sınırlı bir şekilde kabul edilmesi olarak göze çarpmaktadır (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2021). Kurumun sahip olduğu fiziksel kapasite sebebiyle bile olsa engelli çocukların katılım hakkı engellenmemeli ve katılım hakkının geliştirilmesi için gerekli önlemler gerekiyorsa bizzat devlet tarafından alınmalıdır.

Şekil 4. Besime özderici engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.kaymek.com.tr/tr/8/Foto-Galeri.html> adresinden alınmıştır.

Türkiye’de 2022 itibarıyla açılan Engelsiz Yaşam Merkezleri’nin sayısı 130’a ulaşmıştır. Bu merkezlerde eğitim ve hizmet verilen toplam engelli sayısının ise 1500’ün üzerinde olduğu değerlendirilmektedir (TRTHABER, 2022). Ancak ülkemizdeki toplam engelli çocuk nüfusunun 300 bini geçtiği (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022) göz önüne alındığında hizmet verilen toplam kapasitenin geliştirilmeye muhtaç olduğu anlaşılmaktadır.

Engelsiz Yaşam Merkezleri ülkemizde yaygınlaştırılma çabasında olan ve engelli bireylerin de toplumsal hayattan dışlanmaması adına yerel yönetimler tarafından uygulamaya koyulan bir girişim olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu uygulama sayesinde engelli vatandaşların katılım hakkına katkı sunulmak istenmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin çeşitli yerlerinde Engelsiz Yaşam Merkezleri açılmıştır ve hâlihazırda bu sayı artırılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla Konak Belediyesi de “Konak Engelsiz Yaşam Köyü” adıyla bir engelsiz yaşam merkezini engelli vatandaşlarımızın hizmetine sunmuş durumdadır. Görülebileceği üzere belediyenin tercih ettiği mimari tasarım idari bir binayı çağrıştırmaktan uzaktır. Daha çok engelli çocukların vakit geçirmekten keyif alacağı ve engelli çocukların görünmez sınırları aşacağı bir tarz tercih edilmiştir (Konak Belediyesi, 2022). Bu durumun engelli çocukların katılım hakkına olumlu bir etki sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 5: Konak engelsiz yaşam merkezi

Kaynak: <https://www.konak.bel.tr/sayfa/konak-engelsiz-yasam-koyu-916174> adresinden alınmıştır.

Yerel yönetimlerin bu girişimlerinin yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı özel engelli bakım merkezleri de bulunmaktadır. Çeşitli engel gruplarına yönelik hizmet veren bu kurumlar genel olarak 18 yaşın üzerine odaklansa da 13 yaş ve üzeri, 7-12 yaş aralığı ya da 0 yaş ve üzeri diğer gruplara da yönelmişlerdir (Şizofreni Dernekleri Federasyonu, 2022).

Sonuç olarak örnekleri çoğaltabilmek mümkünse de bahsedilen yaşam merkezlerinin genel amacı engelli çocukları sosyal olarak desteklemek ve onları toplumsal yaşama hazırlayarak onların katılım hakkını güçlendirmektir. Bu misyon aynı zamanda engelli çocukların toplumsal yaşama eklenirken kimseden yardım almadan hayatını devam ettirebilmesini ya da bu yardımın en asgari seviyede kalmasını da amaçlamaktadır. Bahsi geçen misyonla birlikte engelli çocukların yaşam boyu öğrenme ve eğitim süreçlerinin içinde kalabilmeleri de mümkün olabilmektedir. Toplumsal anlamda bir içselleşme sağlanacak ve engelli çocuklar bu sayede toplumun doğal bir üyesi olarak kabul göreceklidir.

Başlık içinde sayılan Engelsiz Yaşam Merkezlerinin faaliyetleri çeşitli alanlara yayılmış durumdadır. Üsküdar Engelsiz Yaşam Merkezi engelli çocukların katılım hakkını destekleyecek nitelikte ve tüm engel grupları düşünülerek hazırlanmıştır. Kurumun bünyesinde engellilere yönelik 30 adet faaliyet bulunmaktadır. Bu sayede bu Engelsiz Yaşam Merkezinin çocukların katılım hakkını destekler bir nitelikte olduğu söylenebilecektir. (Üsküdar Belediyesi). Fiziksel olarak en büyük kampüse sahip olduğu ifade edilen Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde de engelli çocukların katılım hakkını destekleyen uygulamalar bulunmaktadır. Kütüphane, havuz ve spor salonu gibi alanların bulunduğu Besime Özderici Engelsiz Yaşam Merkezinde tesisin temel işleyiş amacı engelli çocukların katılım haklarını kendi başlarına kullanabilmesini içermektedir (Kayseri Belediyesi, 2021). Aynı şekilde Konak Belediyesinin tasarladığı Engelsiz Yaşam Merkezi de engelli çocuklara ihtiyacı olan ve sosyalleşebilecekleri bir alan yaratma amacıyla oluşturulmuştur. Tesis, müzik ve resim gibi ya da zeka testleri ve görsel testler gibi engelli çocukların katılımını destekleyecek şekilde kurgulanmıştır (Konak Belediyesi, 2022). Gerek açıklanan bu 3 Engelsiz Yaşam Merkezi gerekse de sayısı Türkiye genelinde artık 130'u bulan bütün Engelsiz Yaşam Merkezlerinin varlığı engelli çocukların katılım hakkının iyileştirilmesi anlamında önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu merkezlerde engelli çocukların bir bütün hâlinde bulabileceği tesisler bulunmaktadır. Söz gelimi engelsiz bir çocuk ya da yetişkin bir birey yüzme için ayrı bir tesise müzik için ayrı bir tesise ya da resim veya eğitim gibi sosyal bir faaliyet için farklı kampüslere ihtiyaç duyabiliyorken Engelsiz Yaşam Merkezlerinde temel amaç oluşturulan kampüslerin içinde bu tesislerin toplu bir hâlde bulunmasıdır. Böylelikle fiziksel ya

da başkaca engeller sebebiyle engelli bir çocuk sürekli olarak kampüs değiştirmek zorunda kalmayacak ve ihtiyacı olan sosyal ortamı tek bir kampüs içerisinde elde edebilecektir. Dolayısıyla bu kampüsler engelli çocukların karşılaştığı ya da karşılaşıcağı sorunları birinci elden ve tek kampüs üzerinden çözüme kavuşturabilecektir. Engelsiz Yaşam Merkezlerinin bu bütüncül özelliğinin engelli çocuklar açısından bu merkezlerin birer cazibe merkezi hâline gelmesine de kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Böylelikle engelli çocuklar evlerine kapanmak zorunda kalmaktan kurtulacak ve katılım haklarını kullanabileceklerdir. Engelsiz Yaşam Merkezlerinin bu misyonu sebebiyle katılım hakkının geliştirilmesi açısından önemli bir görevi üstlendiği düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğun katılım hakkını önemsemekte ve devletlere bu konuda sorumluluklar yüklemektedir. Katılım hakkı bireylerin toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşmesini sağlamaktadır. Engelli çocukların da toplumla sağlıklı bir şekilde bütünleşebilmesi önemlidir. İlgili sözleşmenin 12. Maddesiyle birlikte taraf devletler engelli çocuğun toplumsal yaşama katılabilmesi adına çocuğun kendisini ifade edebilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlü kılınmıştır. Çocukların katılım hakkına dair özellikle adli süreçlerde korunması gerektiğinden de bahsedilmekte ve katılım hakkının sınırları olması gerektiği gibi genişletilerek korunmaya çalışılmaktadır (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989: md. 12). Esasen çocuğun katılım hakkının önemsenmesinin bir diğer yönü toplumun engelli çocukları fark etmesini de kapsamaktadır (Erbay, 2013).

6. Sonuç

Tüm canlılar engelli adaydır ve engelliler de toplumun doğal ve ayrılmaz bir üyesidir. Engelli çocukların da toplumun doğal bir üyesi olduğu ve onların ihtiyaçlarının yetişkinlere göre farklılık gösterdiği içselleştirilmelidir. Engelli çocukların karşılaşılabileceği fiziksel, sosyal ve teknik yetersizlikler onların katılım haklarının gerçekleşmesini engellemektedir. Engelli çocukların karşılaştığı görünen ve görünmeyen bu gibi engeller yok edilmeli ve onların katılım hakkı korunmalıdır.

Türkiye’de engelli çocukların katılımını artırmak adına uygulamalar bulunmaktadır. Engelsiz Yaşam Merkezleri bu uygulamalardan bir tanesidir. Ancak bu merkezler Türkiye genelindeki engelli çocuk nüfusu dikkate alındığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla engelli çocukların katılım hakkının iyileştirilmesi için gerek Engelli Yaşam Merkezlerinin gerekse de yeni uygulamaların oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de ki Engelsiz Yaşam Merkezleri genel yapıları itibariyle çeşitli spor, sanat ve eğitim gibi uygulamaların bileşenlerinden oluşmaktadır. İlgili Engelsiz Yaşam Merkezlerinde engelli çocukların faydalanabileceği yüzme, okuma, bilgisayar, kütüphane, konferans salonu, çeşitli atölyeler, spor alanları, hobi bahçeleri, tiyatro, sinema, parklar, bahçeler ve hatta sağlık gereksinimlerinin karşılanması adına sağlık tesisi de bulunmaktadır. Bu hâliyle bakıldığında Engelsiz Yaşam Merkezlerinin engelli çocukların tüm ihtiyaçlarını karşılayan küçük birer yaşam alanı olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu tasarım sayesinde de engelli çocukların katılım hakkı desteklenecek ve engelli çocuklar evlerinde adeta bir hapis hayatı yaşamak yerine sosyal anlamda katılım haklarını kullanabileceklerdir. Engelli çocuklar toplumun onlar adına çizdiği soyut sınırlardan kurtulacak ve kendilerini geliştirme haklarını geliştirebileceklerdir.

Engelli çocukların katılım hakkının geliştirilmesi toplumun huzurlu ve sağlıklı gelişimi açısından önemlidir. Bu sebeple toplumun fiziksel yapısı mutlaka engelli çocuk ve engelli bireylere göre düzenlenmelidir. Engelli çocuklara göre oluşturulacak parklar, yollar ve diğer toplumsal kurumlar engelli çocukların karşılaştığı görünmez sınırların ortadan kalkmasına da yardımcı olacaktır. Böylelikle kendisine göre düzenlenmemiş bir bina girişi sebebiyle engelli bir çocuk sinema veya tiyatro izlemekten ya da teknik bir yetersizlik sebebiyle toplu taşıma aracını kullanmaktan mahrum kalmayacaktır. Ancak fiziken ya da başkaca sebepler nedeniyle engelli çocuklara yönelik düzenlenme imkânı olmayan alanlar da bulunabilmektedir. Birer kampüs olarak tasarlanan Engelsiz Yaşam

Merkezlere ise bu durumda engelli çocukların katılım hakkını destekler bir uygulama olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Aydın, M. ve Çakmak, E.E., (2017). Sosyal devletin temelleri. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1*, 11-19.
- Başbakkal, Z. ve Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 30(2)*, 65-78.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi.* [Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Genel%20Kurul%20taraf%C4%B1ndan%2020%20Kas%C4%B1m%201989%20tarihinde%20k%C5%9Ftilmi%C5%9Ftir.x>, Erişim tarihi: 07.08.2022]
- Canbulut, T. (2014). Türkiye’de çocukların katılım hakkı üzerine bir derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi. 1(2)*, 85-94.
- Çocuk Koruma Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Hakyemez, Y.Ş., (2010). 2010 Anayasa değişiklikleri ve demokratik hukuk devleti. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 14(2)*, 387-406.
- Elbirlik, L. (2018). Çocukluğun tarihi [Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=82kPebPVWS0>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Emini Kurtuluş. F.T., Ayaz, Ç.E. (2019). Engelli bireylere yönelik kurumsal farkındalık: *Balıkesir büyükşehir belediyesi örneği. Journal of Awareness, 4(2)*, 239-248.
- Engelliler Hakkında Kanun. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. [Erişim adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Erbay, E. (2003). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 2(1)*, 38-54.
- İl Özel İdaresi Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>, Erişim tarihi: 02.08.2022]
- Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. [Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>, Erişim tarihi: 09.11.2022]
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Engelsiz yaşam merkezi. [Erişim adresi: <https://www.kaymek.com.tr/tr/20966/Engelsiz-Yasam-Merkezi.html>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi. Türkiye’nin en kapsamlı engelsiz yaşam merkezinde kayıt zamanı. [Erişim adresi: <https://www.kayseri.bel.tr/haberler/turkiyenin-en-kapsamli-engelsiz-yasam-merkezinde-kayit-zamani7853>, Erişim tarihi: 27.10.2022]
- Konak Belediyesi. Konak engelsiz yaşam köyü. [Erişim adresi: <https://www.konak.bel.tr/sayfa/konak-engelsiz-yasam-koyu-916174>, Erişim tarihi: 23.10.2022]

Derleme Makalesi

- Küçükali, A. (2015). Engellilere uygulanan sosyal yardımlar. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 16(35), 100-115.
- Korczak, J. (2011). *Çocuğun saygı hakkı*. (Çev. B. Durmuş, M. Şirin), 1199-1207.
- Mamur Işıkcı, Y. (2019). *Çocuk gözüyle Türkiye’de çocuk hakları sorunu* (2.bs). Astana yayınları.
- Nayır, K. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakkı. *İlköğretim Online*. 10(1), 160-168.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Şahin, S. ve Polat, O. (2012). Türkiye’de ve dünyadaki gelişmiş ülkelerde çocuk katılım hakkı algısının uygulamalarının karşılaştırılması. 4(1), 275-282.
- Şizofreni Dernekleri Federasyonu. Aile ve sosyal politikalar bakanlığına bağlı özel engelli bakım merkezleri listesi. [Erişim adresi: <https://sizofrenifederasyonu.org/faq-items/aile-calisma-ve-sosyal-hizmetler-bakanligina-bagli-ozel-engelli-bakim-merkezleri-listesi/>, Erişim tarihi: 24.10.2022]
- Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’de sosyal devlet. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 147-162.
- Yılmaz, S. ve Paçacı, İ. (2019). Türkiye’de sosyal devlet ilkesi ve engellilere yönelik yayıncılık. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, Sayı 3, 43-68.
- Üsküdar Belediyesi. Engelsiz yaşam merkezi. [Erişim adresi: <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/pages/engelsiz-yasam-merkezi/431>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- TRTHABER. Engelsiz yaşam merkezlerinin sayısı 130’a ulaştı. [Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/yasam/engelsiz-yasam-merkezlerinin-sayisi-130a-ulasti-663074.html>, Erişim tarihi: 23.10.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türk Ceza Kanunu. [Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2022). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni*. [Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf, Erişim tarihi: 23.10.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Zihinsel engelli çocuklar için iş birliği*. [Erişim adresi: <https://www.meb.gov.tr/zihinsel-engelli-ogrenciler-icin-is-birligi/haber/17763/tr>, Erişim tarihi: 23.08.2022]
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *İstatistiklerle çocuk*. [Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228>, Erişim tarihi: 20.08.2022]
- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. (1995). [Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>, Erişim tarihi: 20.08.2022]

Extended Summary

The purpose of this study is to explain three main topics. The first of these issues is a conceptual framework in the study. Within the conceptual framework, there is an explanation of disability, types of disability, and the right to participate. In the continuation of the first section, the participation rights of children with disabilities are mentioned. In the second part of the study, regulations related to the participation rights of children with disabilities in Turkish law were discussed. In the last part of the study, it was explained how disability-free living centers will contribute to the right to participate of children with disabilities.

In Turkey, one-third of the population comprises children. Children with disabilities account for ten percent of the population of children. That is why it is important to identify disabilities and their types. In its simplest form, the concept of disability refers to a disadvantaged situation that a person is in. In addition to this definition, there are different definitions of disability. In the past, disability was defined as only physical disabilities, but today there are many types of disability, including physical, mental, and psychological disabilities. In the last part of the first part of this study, the right to participation was defined as the ability of a child with disabilities to participate in a subject that interests him in proportion to his abilities.

In the second part of the study, the regulations in Turkish law are evaluated in the context of the right to participate. Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child is an article signed by Turkey and explains the children's right to participate. In addition to this convention, Turkey has various laws and regulations, starting from its constitution. Turkey protects the participation rights of children with disabilities through international conventions and national legislation. In addition, various regulations have been made in the Turkish legislation in order not to upset people with disabilities.

The third part of the study is devoted to disability-free living centers. Although there are more than 100 barrier-free living centers in Turkey, this number is insufficient. The number of barrier-free living centers should be increased. Disability-free living centers are designed as a special area for children with disabilities. Children with disabilities can do activities such as swimming, playing sports, and doing intelligence games here. Children with disabilities can use disability-free living centers to socialize.

Children with disabilities account for ten percent of the population of children. Children with disabilities are no different than other members of society. The existence of visible or invisible borders should not prevent children with disabilities from participating fully in society. There are distinct differences between the needs of children and those of adults. Children with disabilities also have different needs than children without disabilities. As a consequence of these differences, child rights regulations should be developed both for children in general and for children with disabilities in particular. It is imperative that the state plays an active role in bringing about these changes. Providing guidance to society in this regard is the responsibility of the state.

A number of national and international laws protect the rights of children with disabilities. This is the most natural right of children with disabilities. The right of children and children with disabilities to participate in society should be supported by society and governments.

As a result, it should not be forgotten that all living things are candidates for disabilities. This understanding is without exception. Society should be made aware and convinced to internalize this idea and increase awareness. Both society and the state have important responsibilities in this regard.